SÓS PÉTER JÁNOS

Magyar exodus

Magyar menekültek Nyugaton
1956–1959

Gondolat Kiadó
Budapest, 2005

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma –
a Magyar Könyv Alapítvány támogatta

www.gondolatkiado.hu
A kiadásért felel Bácskai István
Felelős szerkesztő Boris János
Szöveggondozó Gál Mihály
Műszaki szerkesztő Pintér László
A kiadási munkálatokat a Books in Print végezte

ISBN 963 9567 73 6

Készült az ERFO Kft. Nyomdaüzemében
Felelős vezető: Horváth László

Tartalom

Magyar exodus

E könyv anyagát többek között a következő magánszemélyek, intézmények és alapítványok segítségével gyűjtöttem össze: *Ungarisches Institut, München* – ahol a *Friedrich Ebert Stiftung* segítségével kutathattam;
New Brunscwick-i (New Jersey, USA) *Magyar Intézet*, ahol a *Fulbright Alapítvány* nyújtott segítséget;
Molnár C. Ágoston professzor, a New Brunswick-i Magyar Ház igazgatója, akitől rengeteg szakmai segítséget kaptam;
Kerekes János, a New Brunswick-i magyar könyvesbolt és kultúrközpont tulajdonosa, aki rendkívül sokat segített, és aki számos, az anyag összegyűjtéséhez nélkülözhetetlen személyes kapcsolat felvételét tette lehetővé számunkra.

Köszönöm nekik a segítséget – azoknak a fiatal olvasóknak a nevében is, akiknek mindez már történelem.

Szubjektív előszó

Miért írtam ezt a könyvet?
1956 novemberében összecsomagolva ültünk nagyanyám lakásában. A mi otthonunk kiégett az ostrom alatt, az apám elvesztette az állását. Minden amellett szólt, hogy induljunk el a határ felé. Anyám jól beszélt németül, az apám értett az autószereléshez – mi kell még?

Egyetlen dolog akadályozta az indulást: beteg, idős nagyszüleim. A szüleim nem merték itthagyni őket a bizonytalan országban, útra meg nem kelhettek velünk.

Maradtunk.

Azóta sokszor volt alkalmam elgondolkozni, mennyire másként alakult volna az életem, ha elindulunk. Igaz, egyrészt, én – én vagyok; a saját erényeimmel és hibáimmal. De másrészt – a környezet, amiben él az ember; a lehetőségek, amiket kihasznál vagy elutasít az ember, meghatározóak. Demokrácia vagy totális állam. Jóléti társadalom vagy „*a legvidámabb barakk*". S itt nem csupán önmagamról van szó. Tízezernyi korombeli fiú és lány (én hétéves voltam akkor) került Nyugatra. És sok tízezernyi otthon maradt.

A választás többnyire nem politikai volt. Egy öreg nagyszülő, egy betegség, félelem – s az eredmény: maradni. Másrészt: egy-egy ismerős vagy rokon a határon túl, egy venezuelai nagynéni, egy amerikai, izraeli cím – s családok indultak el ezzel az alappal.

Kétszázezer magyar indult el így a nagyvilágba. Többnyire fiatalok. Ez volt a XX. század egyik legnagyobb népvándorlása. Könyvek tucatjai szólnak az októberi felkelésről, számtalan tanulmány a magyar politikai emigráció történetéről. Egyvalami hiányzik csupán. Annak a rettegéssel és reménnyel teli, zűrzavaros pár hónapnak, sokszor évnek a története, amely alatt ez a kétszázezer ember, önmaga sorsát alig kormányozva, hányódott táborok és vizsgálóbizottságok, konzuli osztályok és segélyszervezetek között. Drámákkal és rémtörténetekkel teli idők voltak ezek, összecsapások. Éhségsztrájkok. Rabszolgának eladott magyarok, s legfőképpen: várakozás – és újra várakozás.

Ez az időszak nem közömbös a magyar nemzet sorsa iránt érdeklődőknek. Ahhoz még talán ma is túl közel van, hogy tanulságokat lehessen levonni belőle. Ezt majd a jövő század végzi el. De ahhoz eléggé messze, hogy az eseményeket tárgyilagosan rögzíteni lehessen. Még élnek a résztvevők, a szemtanúk, olvashatók a korabeli újságcikkek. Most kell számba venni, mi is történt valójában, most kell megmenteni nagyon fontos részleteket a felejtés elől.

A többi már a mi fiaink (majdan unokáink) dolga. Azoké, akik még nem is értik egészen, hogyan lehet egy család az, amelynek fele Magyarországon, másik fele Új-Zélandon él. Nem tudják, mi közük van egymáshoz. Nem értik, miért sírnak a nagyszülők, ha az unokák, összetalálkozva, kissé gyanakodva vizsgálják egymást, idegenként próbálják a másik szavait.

Ezért írtam ezt a könyvet.

Elsősegély Magyarországnak

1956. október 28-án Eckhardt Tibor, a Magyar Nemzeti Bizottmány végrehajtó bizottsági tagja elkezdte szervezni az „Elsősegély Magyarországnak" (First Aid for Hungary) nevű akciót.

Eckhardt Tibor nevét Magyarországon 50 évig agyonhallgatták, pedig ő volt a legjelentősebb XX. századi magyar politikusok egyike. Eckhardt 1888-ban született, Makón. Budapesten, a piaristáknál tanult (s a legmagasabb kitüntetéssel végzett), majd Budapesten, Párizsban és Berlinben hallgatott államjogot. Ebből szerezte doktorátusát is. Vármegyei tisztviselőként kezdett dolgozni, majd főszolgabíró lett. Karrierjét az I. világháború után kezdte megalapozni, amikor a Tanácsköztársaság alatt fegyveres ellenállást szervezett. Ez az ellenálló csoport lett később a magyar honvédség alapja.

1922-ben képviselő lett. 1923-ban az Ébredő Magyarok alapító elnöke lett – mellette a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt egyik vezetője. 1929–30-ban egy évet az USA-ban töltött a Columbia University és a Carnegie Alapítvány meghívására. Visszatérése után – főként amerikai tapasztalataira támaszkodva – megkezdte a Kisgazdapárt szervezését. 1932-ben annak elnöke lett. Apponyi gróf halála után 1934-ben átvette Magyarország képviseletét a genfi Népszövetségben. 1935-ben lemondott hivataláról, hazajött, és az angolszász igényzatú ellenzék vezetője lett.

1940-ben ismét az Egyesült Államokba utazott, ahol fogadta őt Roosevelt elnök is, aki meghívta az USA-ba abban az esetben, ha Magyarországot lerohannák a nácik.

1940 őszén hivatalosan tiltakozott Magyarország csatlakozása ellen a tengelyhatalmakhoz – és újra elhagyta az országot, most már véglegesen. Amerikában telepedett le. Az Amerikai Magyar Szövetség tagjaként világméretű mozgalmat kezdeményezett a magyar függetlenség visszaszerzésére: ez a mozgalom a náci és a kommunista filozófiák ellen egyformán föllépett. A II. világháború alatt az amerikai Külügyminisztériumnak dolgozott.

1948-ban egyik alapítója volt a Magyar Nemzeti Bizottmánynak, szerepet vállalt annak végrehajtó bizottságában is. Ebben a minőségében ő volt a Rab Európai Nemzetek Szervezetében a magyar delegáció vezetője.

1956-tól kezdve legfőbb feladatának tekintette, hogy segítse a magyar menekültek beilleszkedését.

A Magyar Nemzeti Bizottmányt a magyarországi Rákosi-rezsim a legfőbb ellenségének tekintette. Valóban, az is volt. Létrejötte szorosan összekapcsolódik Nagy Ferenc miniszterelnök 1947-es kényszerdisszidáltatásával. Nagy Ferenc éppen Svájcban tartózkodott, amikor május 28-án Szviridov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagja keményhangú jegyzéket intézett Rákosi Mátyáshoz. Ez a jegyzék a szovjet fogságban lévő Kovács Bélának, a Kisgazdapárt volt főtitkárának „vallomásait" tartalmazta, hogy Nagy Ferenccel és Varga Bélával együtt hogyan kísérelték meg összeesküvést szervezni a Köztársaság vezetői ellen.

Másnap Rákosi Mátyás (mint miniszterelnök-helyettes) kormányülést hívott össze, amelyen kezdeményezte Nagy Ferenc hazahívását és lemondatását. Ugyanazon a napon Nagy Ferenc Svájcból telefonon benyújtotta Tildy Zoltán köztársasági elnöknek a lemondását. A beszélgetést magnóra vették, és a magnetofonszalagot átadták Varga Bélának, az Országgyűlés elnökének. Varga – az Alkotmány előírása szerint – összehívta a Parlament

illetékes bizottságát a lemondás elfogadására és az új miniszterelnök személyének kijelölésére. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság nevében Szviridov tábornok erőteljesen beavatkozott ebbe a folyamatba: az ő jelöltje Dinnyés Lajos volt.

A szintén összeesküvéssel vádolt Varga Béla az utolsó órában menekült meg: a megszállt Ausztrián keresztül Svájcba ment, és ott találkozott Nagy Ferenccel. Rövid időn belül sok demokratikus vezető követte őket: Sulyok Dezső (Szabadság Párt), Pfeiffer Zoltán (Függetlenségi Párt), Peyer Károly (Szociáldemokrata Párt), Barankovics István (a „Barankovics-féle" Kereszténydemokrata Néppárt), Kovács Imre (Parasztpárt).

Nagy Ferenc és Varga Béla Svájcból az Egyesült Államokba utazott. Rövid tárgyalássorozat után New Yorkban megalapították a Magyar Nemzeti Bizottmányt. A Bizottmány jogi alapja a magyar Alkotmány volt. Ez előírta ugyanis, hogy ha a magyar köztársasági elnök huzamosabb időn át képtelen ellátni feladatát, azt az Országgyűlés elnökének kell átvennie. A Bizottmány tagjai úgy találták, hogy a szovjet elnyomás miatt a magyar törvényhozás – és személyesen az államelnök – nem képes ellátni feladatát, mégpedig hosszabb időn keresztül, így azt joggal gyakorolja az Egyesült Államokba menekült Varga Béla. Mivel az 1945-ben és 1947-ben törvényesen megválasztott magyar Országgyűlés több tagja is az Egyesült Államokba menekült, ők automatikusan a Nemzeti Bizottmány tagjaivá váltak. A Bizottmány koalíciós alapon szerveződött, néhány kisebb párton és a kommunistákon kívül gyakorlatilag minden párt képviselve volt benne. A Nemzeti Bizottmány New Yorkban működött, első „diplomáciai képviseletét" Washingtonban nyitotta meg. A Bizottmány végrehajtó bizottságának (gyakorlatilag a magyar emigráns kormánynak) 1950-ben a következők voltak a tagjai: Auer Pál, Bakácz-Bessenyey György, Barankovics István, Eckhardt Tibor, Fábián Béla, Közi Horváth József, Nagy Ferenc, Peyer Károly, Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső.

Természetes, hogy az emigráns kormány legfőbb feladatának 1956 őszén a magyar felkelés segítését, majd annak leverése után a menekültkérdés megoldását tekintette.

De miért éppen október 28-án kezdődött az akció? Miért nem november 4. után? Mit tudtak New Yorkban október végén, amit Budapesten még nem? S amit New Yorkban tudtak, azt vajon tudták-e Moszkvában is?

Eckhardt Tibor 1957-ben nyilatkozott a müncheni *Új Hungária* tudósítójának. Az interjú március 20-án jelent meg. S ebben a beszélgetésben Eckhardt szinte mellékesen elejti, hogy ő már október végén meg volt győződve arról: az amerikaiak nem fognak beavatkozni Magyarországon.

Aki 1956 októberében Magyarországon élt, tudja: az összes hír és rémhír amerikai csapatokról szólt. Amerikaiak? ENSZ-katonák? A Szabad Európa Rádió szerepe máig vitatott – de sokan esküsznek, hogy az adások főként azt sugallták: kis kitartás még, és jön a segítség. Nem kevesen gondoltak 1956 októberében az osztrák példára: 1955-ben Ausztria kinyilváníthatta semlegességét, és a szovjet megszálló csapatok kivonultak az országból. Ez igen jó példának tűnt, hogy igazolja az amerikai tömegtájékoztatás 1952 óta számtalan esetben használt és számtalan módon terjesztett alapmondatát: az amerikaiak készek Kelet-Európa rab nemzeteinek felszabadítására.

A szovjet hadsereg október végétől kezdve gyakorlatilag megszakítás nélkül folytatta a csapatösszevonásokat a Kárpátok nyugati lábánál. Nagy Imre is azért döntött a Varsói Szerződésből való azonnali kilépés és a semlegesség kinyilvánítása mellett, mert meg akart szüntetni minden jogi alapot a szovjet csapatok itt-tartózkodására (gondoljunk arra, hogy az évtizeddel később hírhedtté vált „Brezsnyev-doktrína" is a Varsói Szerződést tekintette jogforrásul a beavatkozásra). Ezzel egyidejűleg közvetlen vonalon (mivel külügyminiszteri posztot is betöltött, és mivel – joggal – nem bízott az amerikai magyar külképviseletben) telexen az ENSZ-hez fordult, és kérte Dag Hammarskjöld főtitkár segítségét. A november 2-án, déli 12 óra 21 és 27 perc között átment telex szövege a következő volt:

„Megbízható jelentések érkeztek a Magyar Népköztársaság kormányához arról, hogy újabb szovjet egységek érkeztek Magyarországra. (A miniszterelnök) magához kérette N. Andropov szovjet nagykövetet és legkeményebb tiltakozását fejezte ki a további szovjet csapat Magyarországra való belépése ellen. Követelte a szovjet csapatok azonnali és teljes kivonását.

Tájékoztatta a szovjet nagykövetet, hogy a magyar kormány azonnali hatállyal felmondja a Varsói Szerződést és ezzel egyidejűleg kinyilvánítja Magyarország semlegességét; az Egyesült Nemzetekhez fordul és felkéri a nagyhatalmakat, hogy védjék meg az ország semlegességét.

Ezért arra kérem Excellenciádat, hogy azonnal tűzze a Közgyűlés napirendjére a magyar semlegesség kérdését és e semlegesség garantálását a négy nagyhatalom által... Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke, külügyminiszter."

58 órával később megindult a szovjet ostrom a főváros ellen...

Vajon miért nem segített a Nyugat a vérző Magyarországon?

Ez a kérdés számos műben előfordul, de még napjainkban is fel-felbukkan magánbeszélgetésekben, de néha a közéletben is. Tulajdonképpen több indok is létezik. A legfontosabb ezek közül öt – ezek nem zárják ki, éppen ellenkezőleg, erősítik egymást:

1. A magyar forradalom híre váratlanul és felkészületlenül érte a Nyugatot. Sokáig nem is tudtak valós képet alkotni a felkelés mértékéről és valódi jellegéről.

2. Az amerikaiak nem voltak olyan földrajzi helyzetben, hogy elérjék Magyarországot. Az NDK-n és Csehszlovákián vagy Jugoszlávián keresztül eleve lehetetlen volt keresztüljutni, a semleges Ausztria pedig szerződésben kötelezte magát, hogy sem területét, sem légterét nem engedi katonai célokra felhasználni.

3. A szuezi válság éppen ezekben a napokban volt a legélesebb fázisában. A nagyhatalmak teljes figyelmét lekötötte a válság kezelése, illetve a világháború elkerülése. Ebben a helyzet-

ben egy „második front" nyitása gyakorlatilag a szuezi háború kitörését jelenthette volna.

4. A nagyhatalmak tartották magukat a jaltai paktumhoz. Ennek értelmében a szovjet határok előtt legalább egy „ütköző" országot átengedtek a szovjet közvetlen befolyásnak.

5. Az USA-ban éppen elnökválasztás volt november 6-án. A leköszönő elnök ilyenkor már nem hoz érdemi intézkedéseket. (Más kérdés, hogy Eisenhower elnököt nagy többséggel újraválasztották.) A helyzetét nehezítette, hogy John Foster Dulles külügyminiszter éppen ebben a – nemzetközi válságokkal terhes – időkben kórházba került, és sürgős operációt hajtottak végre rajta.

Az, hogy Hruscsov maga is napokon át habozott a szovjet beavatkozás előtt, azt mutatja, hogy a szovjet vezetés nem volt biztos a Nyugat szándékaiban. Abban természetesen ők is biztosak voltak, hogy egy szovjet–amerikai katonai összecsapás Magyarországon az azonnali világháborúhoz vezet, ám nem tudták kiszámítani, hogy az amerikai vezetés megkockáztatja-e a háborút. Nem kockáztatta meg.

Maga Eisenhower elnök így beszélt erről a CBS televízióban 1961. november 23-án sugárzott interjúban (a riporter Walter Cronkite volt):

Cronkite: *Van még egy kérdés, ha az ember természetes szabadságvágyáról beszélünk, és ez Magyarország. Mik voltak a meggondolások, amik visszatartottak minket attól, hogy bevonuljunk Magyarországra?*

Eisenhower: Nos, az egyetlen mód, hogy az Egyesült Államok mozduljon, csak koalíciós lehetett, hiszen nem ugorhattuk át Németországot, Ausztriát vagy Franciaországot, vagy más területet, hogy bejussunk oda, hiszen ez nem volt megengedve. Szuverén országokról volt szó. Nem volt európai ország, és azt hiszem, a miénk sem, amely kész lett volna azt mondani, hogy bonyolódjunk bele ebbe a dologba, és próbáljuk meg felszabadítani Magyarországot a kommunista befolyás alól. Nem hiszem, hogy akár az Egyesült Nemzetek is beleegyezett volna, hogy bemenjünk, és ebből egy teljes háborút csináljunk. A dolog úgy indult, tudja, hogy mindenki megkeveredett kissé, azt hiszem, és mire a szovjetek hirtelen erőteljesen behatoltak a tankhadosztályaikkal, az már „fait accompli" volt, az már tragédia és katasztrófa volt. (...)

Cronkite: *Nem gondolta kissé, hogy ez az ügy Magyarországon egy nagy konfliktushoz vezethetne Oroszországgal?*

Eisenhower: Oh, dehogynem, ez benne volt a véleményalkotásomban. Igen.

Cronkite: *Nos, Elnök úr, Önt kritizálták, ha jól tudom, az 1952-es kampány miatt és a későbbiek miatt is, hiszen akkor jelszó volt, hogy segíteni fogjuk a népeket fölszabadítani a Vasfüggöny mögött.*

Eisenhower: Én mindig nagyon óvatos voltam az 1952-es kampányban, mindig hozzátettem: „Minden békés eszközzel". Azt mondtam, hogy nem fogom soha elfogadni azt az elméletet, miszerint ezek a népek örökre rabszolgák maradnak. De nem megyünk háborúba, hogy fölszabadítsuk őket. Mi fel fogunk használni minden békés eszközt, amelyre lehetőségünk nyílik – és azt hiszem, ezt meg is tettük.

Eckhardt Tibor, sajnos, jó jósnak bizonyult: ő október végén úgy ítélte meg, hogy a Nyugat nem fog beavatkozni. Ha viszont Amerika nem reagál katonai erővel, minden bizonnyal megteszi azt a Szovjetunió. Vagyis: véres harcokra és menekültekre lehet számítani. Az „Elsősegély Magyarországnak" legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy gyógyszereket szállítson a hazai kórházaknak. Ez a mozgalom küldte az első gyógyszerszállítmányt Magyarországra – „mégpedig pontosan azt, amit kértek" – tette hozzá Eckhardt az interjúban, nyilvánvalóan azokra a vádakra reagálva, miszerint vöröskeresztes lobogó alatt fegyver és lőszerszállítmányokat hoztak volna a szabadságharcosok megsegítésére.

Ugyanennek a bölcs előrelátásnak volt köszönhető, hogy már november első napjaiban felkészültek az osztrák határ mellett a menekültek fogadására.

Az „Elsősegély..." azonnal pokrócokat, takarókat küldött a határ mellé. November 4-én, ahogyan az orosz csapatok támadásának híre jött, megkezdték a gulyásfőzést.

Bármilyen jó politikus is volt Eckhardt Tibor, egy dologban mégis tévedett. Ez a tévedés végzetesnek bizonyult.

Eckhardt a valóságosnál jóval kevesebb menekültre gondolt. „Körülbelül 10-15 ezer menekültre számítottam – mondja az interjúban –, és arra, hogy legfeljebb pár hétig lesz ránk szükség*

Kétszázezren jöttek.

Így kezdődött a kálvária.

* Az e fejezetben lévő idézetek és hivatkozások az *Új Hungária* említett számain kívül a *Hungarians in America* (New York, 1966, Hungarian University Association, Inc.) című kötetekből valók.

A nagykövet

A „First Aid for Hungary" elnöke Eckhardt Tibor volt – azonban nem csupán az ő neve kötődik hozzá. Az eredeti alapötlet és a megvalósítás nagy része egy másik prominens magyar érdeme: Zwack Péteré.

Zwack Péter e kötet megírásakor – feladva amerikai állampolgárságát – a Magyar Köztársaság washingtoni nagykövete volt.

Zsúfolt hivatali szobájában fogadott. A falon képek: Bush elnökkel, Reagannel, régebbi washingtoni nagyságokkal. Azután Göncz Árpáddal és Antall Józseffel. Mellettük, bekeretezve, a Vasfüggöny egy darabkája. Az asztalon, üveg alatt, Hoover volt amerikai elnök és Eckhardt köszönőlevele a First Aid-ben kifejtett tevékenységéért. Fölötte családi képek.

– Az első házasságomból öt gyerek született – meséli a nagykövet –, s a legidősebb fiam ma az amerikai hadsereg ezredese. Nagy történet volt, amikor Bush elnöknél voltam, nagyköveti bemutatkozó látogatáson. Ilyenkor az a szokás, hogy a követet elkíséri az egész családja. Nos, mi is bevonultunk az Ovális irodába, szép libasorban. Bush ott állt az íróasztala előtt, készen a vizitre, amikor megjelenik az új magyar nagykövet családja, élén a magas amerikai, akkor még, századossal díszegyenruhában. Bush eltátotta a száját, aztán gyorsan az embereihez fordult: „Volna szíves valaki elmagyarázni, mi folyik itt?"

Zwack Péter fölkapja Hoover elnök köszönőlevelét, kirohan a titkárnő szobájába, készít egy xerox-másolatot. Aztán a levelet visszateszi a helyére, s Eckhardt Tiborról kezd mesélni:

– Eckhardt apám jó barátja volt. Sokszor találkoztam vele, többnyire New Yorkban. Mi 1948 és '53 között laktunk New Yorkban, és sokszor jártunk át a vasárnapi ebédekre. Ez a „vasárnapi ebéd" fogalom volt: az ott élő magyar zsidók egy köre, főként Chorin Feri bácsi, aztán Weiss Manfrédék, Kornfeldék, a Mauthner-család, Habsburg Ottó is találkozott rendszeresen ilyenkor. Természetesen ott volt a politikai élet sok kiválósága is: Nagy Ferenc, Varga Béla, Eckhardt is odajárt, nagyon jó barátságban volt apámmal is, velem is.

– Ezt nem értem. Az antiszemita hírű Eckhardt, az Ébredő Magyarok egykori vezetője – Chorin és Weisz Manfréd körében?

– Ő a jó példa arra, hogy az ember kiváltsága többek között a változás képessége. Amikor én megismertem, ő már régen nem volt antiszemita. Apám nem is tűrte volna meg maga körül, ha antiszemita megnyilvánulásai lettek volna.

– Kinek az ötlete volt a First Aid?

– Az enyém volt. Én akkor Chicagóban éltem, s amikor jött a forradalom híre, nagy tehetetlenséget éreztem. Valamit tenni akartam. S akkor fölkértem, Herbert Hoover volt elnököt, hogy vállalja el a tiszteletbeli elnökséget. Ugyanakkor megkértem Sargent Shrivert is, Kennedy későbbi elnök sógorát, aki Eunice Kennedyt vette feleségül. Az első feleségem révén bekerültem az amerikai „jó társaságba", s ezt kihasználtam most arra, hogy segítsem a forradalmat. Sok pénzt, több százezer dollárt szedtünk össze. Persze, nem csak pénzt adtunk, hanem rengeteg magyarnak segítettük az elhelyezését is, Amerika egész területén, különösen Chicagóban.

– Hogyan került Eckhardt Tibor a First Aid-hez?

– Már nem is emlékszem egészen pontosan. Biztosan én kértem föl, hiszen gyakorlatilag én csináltam az egészet. Ő akkor a Nemzeti Bizottmány tagja volt, és szinte az egyetlen ember, akit a magyar emigráns politikusok közül az amerikaiak respektáltak. Tudja, a magyarokkal az amerikaiak nem nagyon tárgyaltak, nem vették őket komolyan (ellentétben például a csehekkel) –, de Eckhardt kivétel volt. Szinte egyedül ő képviselte Magyarországot. De együtt igen sok akciót szerveztünk. Chicagóban például jótékony célú koncertet szerveztünk, ahol a Philharmonica Hungarica lépett fel – Fritz Reiner, aki a chicagói szimfonikusokat vezette, mindent megtett a koncert sikeréért –, s ezt a bevételt is a First Aid kapta. Meg kell mondanom, hogy a bevételünk nagy része amerikaiaktól származott – őszintén, az itteni magyarok keveset adtak.

– A „First Aid for Hungary" október 28-án indult. Ez azt is jelenti, hogy ti már október végén tudtátok: Amerika nem fog segíteni; s valószínűleg a forradalom elbukik. Honnan volt információtok?

– Amennyire visszaemlékszem, a Kennedy-vonalról kaptuk az értesüléseket. Sargent Shriver, mint mondtam, jó barátom volt, s a Kennedy-ek súgták, hogy itt semmi nem lesz. Sokszor beszéltünk Henry Cabot-Lodge-al is – ő ENSZ-nagykövet volt akkor –, s tőle tudtuk: az amerikaiak nyilvánosan elítélték a Szovjetuniót, de privátim odasúgták, hogy ne csináljatok ebből nagy ügyet, mert mi nem akarunk semmi összeütközést Európában. Ez volt.

– Ez magyarul azt jelenti, hogy betartják Jaltát?

– Nem. Egyszerűen nem akartak semmi kényelmetlenséget arrafelé. Nagy sajtóhadjárat volt, nyilatkozatok, de a delegációk a szünetekben megsúgták, hogy nem akarnak konfrontációt. Hogy ennek Jalta betartása volt a fő oka, vagy más – nem tudom. De a legelső napokban mi még a forradalmat akartuk segíteni: gyógyszert, kötszert küldtünk – csak ahogy láttuk, hogy Amerika nem vesz részt, és mi lehet az események kimenetele, akkor kezdtük a menekültek fogadásának előkészítését.

– *Te jártál akkor Ausztriában?*

– Nem. Én végig itt, Amerikában voltam.

– *S az amerikai fogadótáborban, Camp Kilmerben jártál?*

– Oda elmentem egyszer-kétszer. Találkoztam a menekültekkel. És volt jónéhány, akiket elhoztunk Chicagóba. De mondom, mindez olyan régen volt – most már 35 éve –; nagyon sok részlet van, amire már nem is emlékszem. Csak az maradt meg bennem, az az érzés, hogy „hajrá magyarok!", és hogy valamit tenni kellene. Százával helyeztük el a menekülteket, *rengeteget* utaztam, országszerte előadásokat és televíziós szerepléseket vállaltam a forradalom segítése érdekében.

Az első lépések

1956. november 4. után a magyar–osztrák és a magyar–jugoszláv határ néhány napig gyakorlatilag nyitva volt – először a „Vasfüggöny" történetében.

A Vasfüggönyt már akkor elkezdték felépíteni, amikor a Szovjetunió még részt vett Ausztria megszállásában. A néhány méter széles határvonalon (a valódi, földrajzi határ előtt valamivel) őrtornyokat helyeztek el, s azokat kiszántott nyomsávval kötötték össze. Az őrtornyok között, az erdőkben, valamint a nyomsávokon telefonvonalakat létesítettek. A nyomsávok mindkét oldalán szögesdrótkerítést húztak végig – s ebbe az esetek többségében áramot is vezettek. A szögesdrót kerítésen hármas kapuk vezettek keresztül, ezeknek a zárkombinációját az illető határőrszakasz tudta csak. Nagyon nagy területen, a határvonal mentén, aknamezőket telepítettek.

Amikor Ausztria – 1955-ben – független, semleges állam lett, a Vasfüggönyt teljes műszaki apparátusával üzemeltették. Azonban 1956 nyarán, az SZKP XX. Kongresszusa és a Hruscsov-beszéd hatására a magyar belügyi hatóságok felszedették az aknákat, és sok helyütt a szögesdrótot is leszerelték.

Természetesen volt néhány határszakasz, ahol a „hagyományos" vasfüggönyszerkezet nem volt használható: elsősorban az erdőkben és azokon a helyeken, ahol vízben van a határ (például: a Dráva, Jugoszlávia felé). Itt főként a járőrözés és a figyelés jelentette a határőrizet lényegét.

Igen effektív találmány volt a *határsáv* kijelölése. Ez azt jelentette, hogy néhány kilométerre a határ előtt már gyakorlatilag határvidéknek nyilvánították az egész területet, s oda belépni csak külön határsávengedéllyel volt szabad. Ilyen határsávfalunak számított például Nemesmedves, az a falu, amely 1945. április 4-én az akkori hivatalos magyar történetírás szerint utolsónak „szabadult fel". Az itt álló szovjet tankemlékmű tövében minden évben ünnepséget tartottak – az erre az alkalomra kibocsátott határsávbelépők tulajdonosainak.

Nem ilyen tragikomikus, inkább szomorú volt egy másik határsávfalu, Brennbergbánya sorsa. A Sopron melletti kis bányászfalu szerencsétlenségére a bánya egy része átnyúlt Ausztriába. A hatóságok lezáratták és vízzel árasztották el a bányát, a falut megfosztották szinte minden életlehetőségétől: iskolától, szórakozóhelytől, kereskedelemtől. Még a nyolcvanas években is lajtkocsival hordták a vizet Brennbergbányára, mert nem volt saját vízellátása.

1956 november–decemberében a Sopron és Hegyeshalom közötti határszakasz egy része különösen híressé vált. Ahol ugyanis a határ (Sopronból nézve) északnak fordul, és elhagyja a Hansági-főcsatornát, viszonylag könnyű átkelni a csatornán, egy kis régi hídon, az Andau hídon (Andau a legközelebbi burgenlandi falu neve). Mivel ez a vidék viszonylag közel van Bécshez, nagyon sok nyugati újságíró, tudosító járt ki erre a vidékre, s mivel itt enyhe volt a határőrizet, több mint húszezer magyar választotta a menekülésnek ezt az útját. Egy amerikai író, James A. Michener, riportkötetet is publikált *Híd Andaunál* címmel, de sok más szemtanú is beszámolt a csatornán átkelők viszontagságairól.

A határőrizet ideiglenes enyhülése része volt annak a káosznak, ami a szovjet lerohanást követte. Az ezt követő „konszolidációs intézkedések" közül az első az erős határőrség megszervezése volt. A mai visszaemlékezők szerint 4-e után körülbelül egy hétig gyakorlatilag akadálytalanul át lehetett menni a határon.

November 10. körül már működtek a járőrök. Ebben az időben még nagyjából veszélytelenül lehetett átjutni a határon – éjszaka. Ki kellett várni, hogy a járőr elhaladjon, és azután lehetett átkúszni.

November vége felé már nagyon erőssé vált a határőrizet. A decemberi–januári menekülők mind úgy emlékeznek vissza, hogy már 20-30 kilométerrel a határ előtt szigorú razziák voltak a vasutakon, a határfaluk, határközségek éttermeiben, kocsmáiban.

Gyakorlatilag úgy lehetett átszökni a határon, hogy az ember eljutott valahogyan a határsáv széléig, és onnan kezdve gyalogolt. Természetesen – éjjel. Nappal meg kellett bújni valami erdőben vagy szénakazalban (arrafelé az erdők gyakoribbak), és ki kellett várni az éjszakát. Ráadásul 1956 tele igen kemény volt: viszonylag kevés hó esett, de gyakoriak voltak a fagyok. Mínusz 8-10 fokban kellett tehát gyalogolni, bújni, az erdőkben várni órák hosszat. Történetek százai szólnak átfagyott gyerekekről, tüdőgyulladásokról. Különösen nehéz volt a határátkelés ott, ahol víz (például a már említett Hansági-főcsatorna) jelentette a határvonalat. November végén a határőrök fölrobbantották az Andau hídat is, s azután már csak a jeges vízben átgázolva lehetett a határon átjutni.

Mivel a magyar–osztrák határ rendkívül girbe-gurba, valószínűleg igen sok menekülő többször is átlépte a határvonalat odavissza anélkül, hogy tudta volna. Kevesen voltak, akik meg merték kockáztatni, hogy helybéli paraszt segítségét kérjék.

Az osztrák határőrök végül kis piros-fehér-piros zászlócskákat helyeztek el a határvonal mentén. Menekülők ezrei számára e kis zászlócskák jelentették a szabadság kezdetét. De nem mindenki jutott el a kis zászlócskákig: valószínűleg több ezer lehet azoknak a száma, akiket még a határ előtt vagy a határvonalon elfogtak. A határsávban elfogottak gyakran megúszták azzal, hogy visszazavarták őket – ám akiket a határvonal közelében fogtak el,

azokat legtöbb esetben munkatáborba vagy a Szovjetunióba vitték. Sokuknak a sorsa ma is ismeretlen.

A menekülttáborokban, a külföldi sajtóban kialakult a disszidálás sajátos legendáriuma is. Ma már lehetetlen ellenőrizni, vajon igazak-e a szájról szájra adott, itt-ott kinyomtatott történetek. Sok helyütt felbukkan például egy mozdonyvezető legendás alakja. Az ő tiszte az volt, hogy a Szovjetunióba vezessen egy tehervonatot. Útközben, az egyik megállásnál fedezte föl, hogy a tehervagonokba bezárva magyar foglyok utaznak. Záhonynál – más források szerint Kijevnél – megfordíttatta a vonatot, és elindult visszafelé. A mozdony elejére kétnyelvű táblát szerelt, hatalmas betűkkel. Akadálytalanul jutott vissza Magyarországra, végigment Győrig, majd Hegyeshalomig. Ott megállította a vonatot, kiszállította az embereket, s az egész társaság – utolsóként a mozdonyvezetővel – elindult gyalog Ausztria felé.

A mozdonyra a következő volt felírva: „A SZOVJET NÉP ÉLELMISZER-AJÁNDÉKA A BARÁTI MAGYAR NÉPNEK”.

Más legendák egy fiúról szólnak, aki újra és újra visszament Magyarországra, és egyedül vagy tíz magyar csoportot vezetett ki Ausztriába – amíg a határőrök le nem lőtték. Vagy az apáról, aki mínusz kilenc fokban egyenként vitte át a karjában családtagjait a Hansági-csatorna jégtáblái között, kékre fagyott lábakkal.

Legendák? Igaz történetek?

Ma már mindegy. A tömeges exodus, a menekülés a novemberi–decemberi hidegben – tény. Napokig hóban-fagyban dideregtek egész családok, ezrével, amíg a túlsó oldalon meleghez, teához, takaróhoz jutottak.

Természetesen szinte azonnal megszerveződött a disszidáltatás feketeipara is. Leponyvázott teherautókkal szállították az embereket Budapestről, Debrecenből, Nyíregyházáról, Szegedről, Pécsről a határ közelébe. A sötétség leszálltával – négykor már sötétedett! – a teherautó letette a menekülőket a határtól mintegy tíz kilométernyire, és onnantól – egy-két vezető segítségével – gyalog kellett megtenni az utat. Nyilvánvalóan ez sem volt veszélytelen, de valószínű (soha nem bizonyította be senki), hogy az ilyen „expedíciók” szervezői megkenték az illetékes határőrparancsnokokat, akik nem razziáztattak az utakon, ha jött egy „rakomány” – vagy legalábbis előre értesítették a szállítókat.

Azt, hogy a határőrök tűzparancsot kaptak, két hírhedtté vált esetből tudta meg a világ. Az egyik esetben egy határőrkatona disszidált Ausztriába. Kettesben ment járőrbe egy társával, s biztonságos távolságra az őrstől az osztrák terület felé indult. Járőrtársa nem akart vele menni, és – a disszidens fiú elmondása szerint – fegyverrel akarta visszatérésre kényszeríteni. A disszidens fiú is lekapta géppisztolyát, és agyonlőtte társát – majd jelentkezett az osztrák csendőröknél. Azok letartóztatták. Hosszú vizsgálat és bírósági tárgyalás következett. A közvélemény erősen megoszlott, hogy mi volna a helyes ítélet. Egyrészt a diktatúra elől menekülő kiskatonáról volt szó – másrészt viszont egy gyilkosság elkövetőjéről. A bíróság végül is salamoni ítéletet hozott. A katonát 8 hónapi börtönre ítélték, ám – tekintetbe véve, hogy már 11 hónapot ült előzetes letartóztatásban és a tárgyalás ideje alatt – azonnal szabadlábra is helyezték.

A másik eset még rémületesebb volt, s nagy visszhangot váltott ki. Két 17 éves magyar gimnazista indult el Nyugatra. Előzőleg az egyikük Kádár-ellenes jelszavakat festett föl a falakra, a másikuk mesterséges rövidzárlatot idézett elő egy ipari üzemben. Mindketten féltek a lebukástól s a következményektől, és elindultak a határ felé. Vonattal közelítették meg a határt, és körülbelül 20 kilométert gyalogoltak éjjel. Úgy döntöttek, hogy Rábafüzes közelében mennek át a határon. Hajnalban futottak át, de egy magyar határőr észrevette őket. Bár a fiúk már osztrák területen voltak, a katona tüzet nyitott. Egy egész tárat lőtt át Ausztria felségterületére, két gyerekre. Szerencsére a fiúknak semmi bántódásuk nem esett, mert meg tudtak lapulni egy árok mélyén. Onnan szedték ki őket az osztrák csendőrök.

A határt gyakorlatilag 1957 nyarán zárták le teljesen. Egyes források szerint minden egyes lelőtt vagy elfogott menekültért 400 forint jutalmat kaptak az illető határőrök. (Akkoriban 140–160 forintért már egy pár, jó erős férficipőt lehetett kapni.)

Ez a fokozott határvédelem – értsd: védelem a belülről kifelé igyekvőkkel szemben – érvényes volt a jugoszláv–magyar határszakaszra is. Tito kiközösítése után nagyon megerősítették a jugoszláv határt, gyakorlatilag ott is vasfüggönyt építettek föl. A politikai helyzet ugyan enyhültebbé vált, az erős határőrizet és a műszaki zárak azonban megmaradtak. Ennek ellenére több tízezernyi magyar menekült át Jugoszláviába.

A disszidenstömeg összetétele nem volt egységes. Az első időkben valóban azok mentek, akikre az „Elsősegély Magyarországnak" szervezői és a nagy nemzetközi menekültszervezetek számítottak: a fegyveres szabadságharcosok. Jelentős részük szinte folyamatosan harcolva jutott el a határig. (Valószínűleg a legutolsó harci egység a Király Béla tábornok által vezetett csapat volt.) Mások feladták az ellenállást, de látták, hogy mindenképpen véres megtorlás következik, tehát nem volt más választásuk, mint a disszidálás. November 16-án az *Új Hungária* még „mindössze" körülbelül 30 ezer magyar menekültről tud. Körülbelül ez a tömeg lehetett az a disszidenshullám, amelynek a magvát a valóban harcoló felkelők alkották.

A következő hullámok már túlnyomórészt a polgári lakosságból tevődtek össze. Az okok rendkívül sokfélék voltak – számos felmérés próbálta összeírni őket, némelyik azt is állította magáról, hogy sikeresen. Nyilvánvaló azonban, hogy egyszerre több ok is közrejátszott – és ezek erősítették egymást.

A legfontosabb ok mindenképpen az elbukott forradalom és a szovjet, illetve kádári megtorlástól való félelem volt. Ez minden felmérésben az első helyen szerepel. Nem lehet azonban ezt kizárólagosként felfogni. Hiszen ezen az alapon joggal mentek ki mindazok, akik tevékenyen részt vettek a szabadságharcban, illetve azok, akiket származásuk, véleménynyilvánításuk vagy cselekedeteik alapján az előző rendszer is üldözött, kitelepített, társadalmi hátrányba taszított (például: kirekesztette gyermekeiket az egyetemekről). Százezrével indultak azonban el olyanok is, akik „békés polgárok" vagy egyszerű parasztok voltak, nem exponálták magukat semmiféle politikai eseményen, és nem kellett tartaniok megtorlástól vagy hátrányos megkülönböztetéstől.

Azt hiszem, ennél a tömegnél – százezres nagyságrendről van szó! – a legfontosabb ok a reménytelenség volt. Ezek az emberek az 1947-től 1949-ig terjedő időszak tanúi voltak, átélték a „személyi kultusz" időszakának fél évtizedét. Sokan közülük őszintén hittek a kommunista eszmékben, jóindulattal figyelték azokat az intézkedéseket, amelyeket a magyar kormányok a világháború után hoztak. Mivel ebben az időben valóban jórészt olyan törvények születtek, amelyet egy haladó polgári köztársaság is szívesen vállal (földreform, iskolareform stb.), a propaganda elhitette, hogy ez elsősorban a kommunisták érdeme. Nagyon sok ember csak a többpártrendszer felszámolása után, vagy a Rajk-per idején ismerte fel, hogy a Rákosi-klikk valójában a haladó polgári reformok kihasználásával szerezte meg a bizalmat. Ugyanakkor hatalmas tömegekben élt a vágy az „emberarcú szocializmus" után. Ezt az emberarcú szocializmust látták megtestesülni Nagy Imrében, a munkástanácsokban, sőt – a forradalom első napjaiban – Kádár Jánosban is. Az október 23-i felkelésben ők nem a kommunista rendszer megbuktatását, hanem a kommunista álarcban zsarnokoskodó moszkoviták bukását látták, s Nagy Imrében azt az embert vélték felismerni, aki moszkovitából a nép barátja, hazafi, az „emberarcú szocialista" lett.

A szovjet csapatok véres ostroma őket még nem késztette azonnali menekülésre. Vártak. Várták az új kormány első lépéseit, a jeleket, hogy eldönthessék: a Kádár-kormány valóban folytatója lesz-e október 23–28., a Petőfi-kör, az október végi Kádár-beszédek szellemének.

A válasz közismert. Bizonyos időnek azonban akkor el kellett telnie, hogy tízezrek fölismerjék: *ez* a Kádár már nem *az* a Kádár, aki Gerő helyébe jött, aki Nagy Imre harcostársa volt. Egyre többen és többen jutottak erre a felismerésre, s „a lábukkal szavaztak”, mert mást már nem tehettek.

A forradalom utáni belföldi sajtó szívesen írt arról, hogy a fiatalabb generáció „kalandvágyból” – az addigi utazási korlátozások ellenhatásaként – indult Nyugatra. Bizonyos, hogy ez a bezártság-érzés is hozzájárult a disszidáláshoz. De nem lehet ezt döntő oknak kikiáltani. 1958-ban Londonban felmérést végeztek néhányan (szociológia és statisztika tanszéki professzorok és magyar hallgatók) az ott tanuló egyetemisták körében. E felmérés szerint a hallgatók kis része került a forradalom előtt valamilyen összeütközésbe a rendszerrel:

- egyetemről kizárva – 15%;
- rövid időre letartóztatva – 10%;
- kitelepített – 4%;
- építő honvéd (munkaszolgálatos) – 3%;
- rendőri felügyelet alatt állt – 4%;
- deportált – 1%;
- javító-nevelő munkára ítélt – 0,4%;
- börtönbüntetésre ítélt – 4%. (A dolog természete miatt az utóbbiakban nem lehetett elkülöníteni a közbűntényes és politikai jellegű büntetéseket, hiszen egyrészt azt az illetők nem vallották volna be, bár a felmérés névtelenül történt, másrészt az otthoni ügyészi gyakorlat szívesen emelt közbűntényes vádakat politikai cselekményekért is.)

A felmérés kérdezte a menekülés közvetlen okait is. A válaszok:

- a politikai rendszerrel szembeni elégedetlenség – 65%;
- a letartóztatástól való félelem – 60%;
- a forradalom leverése – 45%;
- a nyugati világtól, kultúrától való elzártság – 40%;

- az alacsony életszínvonal – 31%;
- kalandvágy, kíváncsiság – 18%;
- nem politikai, hanem személyes okok (például nyugati rokonok stb.) – 12 százalék. (Egyszerre több választ is meg lehetett jelölni.)

Arra a kérdésre, hogy visszatérnének-e Magyarországra, ha a szovjet csapatok kivonulnának, és szabad, többpártrendszerű választásokat tartanának, a hallgatók 61%-a válaszolt igennel. (25% egyáltalán nem akart visszatérni, csupán később, látogatóba. 6% viszont akkor is visszatért volna, ha a politikai rendszer csak kismértékben is változik, és őket nem fenyegetné a letartóztatás veszélye.) A felmérésben részt vevő egyetemisták 90%-a úgy nyilatkozott, hogy nem bánta meg az ország elhagyását (5% megbánta és 5 százalék nem válaszolt a kérdésre).

Ha tehát oksági sorrendet kellene felállítani, nem szerepelne a fontos motívumok között a kalandvágy. Sokkal általánosabb volt a megtorlásoktól való félelem – és szinte minden motívumban ott bujkál a reménytelenség.

Talán ez a legfőbb magyarázat arra, hogy miért mentek el ilyen váratlanul sokan, s miért ilyen későn: decemberben, januárban, sőt azután is.

November közepén, amikor ez még viszonylag könnyű volt, még csak harmincezren lépték át a határt. Majd nehezedett a disszidálás, s mégis egyre többen és többen vágtak útnak. November 28-án 70 ezer embert jelentettek az osztrák hatóságok. Január közepén 163 ezer menekültet regisztráltak.

Január 27-ére ez a szám 167 ezerre nőtt.

Február végére megérkezett az első jugoszláviai összesítés is: ott 17 254 menekültet regisztráltak.

Még áprilisban is növekszik a létszám: 172 ezer főre. Az ENSZ menekültügyi főbiztosának május eleji adatai szerint 193 ezer fő (Ausztriában és Jugoszláviában).

1957. szeptember 13-án napvilágot lát az ICEM *(Intergovernmental Committee for European Migration)* statisztikája: 1956. október 28-a óta 171 369 fő menekült Ausztriába.

November 6-án újabb ICEM-jelentés: a menekültek száma 179 627-re nőtt!

1958. január 8-án (!) még mindig növekedést regisztrál az ICEM: 179 935 ember menekült ki Magyarországról.

Több mint 179 ezer ember Ausztriában, majdnem húszezer Jugoszláviában. Ha ehhez hozzászámítjuk azt a néhány százat (vagy ezret), akik regisztrálás nélkül mentek tovább azonnal Svájcba, Svédországba, látjuk, hogy valamivel több mint kétszázezer ember hagyta el Magyarországot 1956–57-ben. A tízmilliós – határokon belüli – magyar lélekszám két százaléka. Több, mint bármelyik magyar város lakossága a fővárost kivéve. Mintha Miskolcot és Ceglédet egyszerűen letörölték volna a térképről.

Ez a kétszázezer ember minőséget is képviselt. Nem azért, mert az otthon maradók silányabbak lettek volna. Nem azért, mert valami kiválóságot feltételeznénk azokról, akik útra keltek – s ezzel automatikusan lebecsülnénk a maradókat. Nem. Csupán az történt, hogy a dolog saját természete folytán a kiáramló tömegben, a magyar átlaghoz képest, túl nagy számban voltak értelmiségiek; sikeres és befutott emberek; tudásuk és kreativitásuk miatt a Rákosi-időkben félreállított, megsértett szakemberek; híres sportolók (a melbourne-i olimpiáról a magyar csapat jelentős része nem tért vissza); az elzárkózás és gyanakvás légkörében addig külföldre ki nem engedett művészek. És főként: fiatalok! Egyetemisták, akik közvetlen részt vállaltak a forradalom kirobbantásában; szakmunkások, akik tiszta múltjukkal az üzemekben válhattak a forradalom helyi vezetőivé. Az ő elvesztésük nem csupán egy ifjú, kreatív és vállalkozó réteg csökkenését jelenti, hanem a sok tízezernyi, külföldön megszületett magyar gyereket – és unokát.

Hiányuk még ma is érezhető.

Húszezret vártak – kétszázezer ment.

James A. Michener, a híres amerikai író már említett, világhírűvé vált könyvében érdekes összehasonlításra vállalkozott:

„Gondoljuk meg, például, hogy tizenegy csoport hagyta el szülőhazáját és képzeljük el azt a veszteséget, amelyet ők jelentenek az országnak.

Egy – a soproni egyetem ötszáz diákja, harminckét tanára és a családjuk adta fel a kommunizmus alatti nyugodt élet ábrándját és lépte át a határt. Sajnálom, hogy nem akadt amerikai egyetem, amelyik fölvegye őket, mint egységet – mindannyian boldogok voltunk, amikor a kanadai University of British Columbia megtette. Micsoda életteli lendületet kapott ezzel Vancouver!

Kettő – a budapesti Opera legjobb balerinája távozott, sok-sok társával együtt.

Három – elég futballista menekült el Magyarországról, hogy sok csapatot világbajnoki színvonalra emeljen.

Négy – a legjobb három cigányzenekar jött ki és kezdett játszani Európa éttermeiben.

Öt – a Csepel Művek néhány csúcsszintű mechanikusa kezdett dolgozni Németország, Svájc és Svédország gyáraiban.

Hat – nagyszámú gyakorlott mérnök és tudós, az ipar és a tudomány legkülönfélébb ágaiból menekült ki – néhányan magukkal hozva jegyzeteiket és táblázataikat. Én magam legalább ötven, harminc év alatti mérnökkel találkoztam. Egy óvatos becslés vagy ötezret számlálhatna. Az ő elvesztésük Magyarországot súlyosan érinti.

Hét – a két budapesti szimfonikus zenekar többsége kijött és Nyugaton ad koncerteket. A legjobbak közül több karmester is velük tartott.

Nyolc – Magyarország legjobb művészei közül sok átlépte a határt...

Kilenc – ...és sok jegyzett író is.

Tíz – a magyar olimpiai csapat sok tagja maradt Ausztráliában, mások a hazafelé vezető úton szöktek meg, ismét mások az utolsó pillanatban tagadták meg a visszatérést a kommunizmusba. Ez nagy propagandavereség volt.

Tizenegy, és a legmegrázóbb mind közül – a fiatal házaspárok, kisgyerekekkel. Nem jött át csoport Andaunál néhány ifjú házaspár nélkül. Valahol tizenöt kilométerre a határon belül, orvosok – csodálatos bátorsággal – nyugtató tablettákat adtak a leendő disszidens anyáknak a gyermekek számára, úgyhogy a döntő pillanatokban, amikor el kellett haladni a szovjet őrök mellett és egy váratlan fölsírás elárulhatta volna az egész csoportot, a gyerekek aludtak. Aztán Ausztriában más orvosok felébresztették a gyerekeket, nehogy túlaludjanak.

Egy amerikai számára talán egy hasonlat érthetővé teszi, hogy mit jelentett ez az exodus. Végeredményben, körülbelül a nemzet teljes lakosságának két százaléka menekült el. Ha ez Amerikában történt volna, körülbelül hárommillió-négyszázezer hagyta volna el a hazáját, Philadelphia, Boston, Providence és Forth Worth együttese. Ha ez történne, nyilvánvaló lenne, hogy valami rossz az Egyesült Államokban.

(...)

Itt egy jobb hasonlat. Tegyük fel, a dolgok olyan rosszra fordulnak Amerikában, hogy a következő csoportok hagyják el a megrothadt rendszert: a Dél-Kaliforniai Egyetem egészben, a Notre Dame futballcsapat és a Yankees, Benny Goodman és zenekara, a tíz bestseller könyv szerzője, hat Broadway-sikerdarab szereplői, Henry Ford és Walter Reuther, a Chicagói Szimfonikus Zenekar, a Massachusetts Institut of Technology összes végzőse, a General Motors szerelőműhelyének ötszáz legjobb mechanikusa, a tizennyolc legkeményebb szakszervezet titkárai és egymillió fiatal házaspár a gyermekeikkel.

Tegyük fel, hogy ezeknek az elmenekült amerikaiaknak az átlagos életkora 23 év, hogy olyan emberek, akik előtt, normális körülmények között briliáns jövő áll; hogy gyakorlatilag nincs közöttük súlyos beteg, vagy lelkileg sérült... tehát, csak a legjobbak. Nem mondaná azt mindenki, hogy valami szörnyű tévedés, ha Amerika eltaszítja az ilyen embereket? Nos, ez történt Magyarországon."

A kétszázezernyi váratlan menekült példátlan kihívást jelentett a nyugati államok számára. Nem segítették a forradalmat.

Nem tudták megállítani az oroszokat. Nem vállalkoztak a világháborús szituáció megteremtésére és menedzselésére.

Vajon arra legalább vállalkoznak-e, hogy befogadjanak egy népvándorlásnyi szerencsétlen, elkeseredett, földönfutó menekültet? Hogy megadják-e nekik az új élet lehetőségét – tudatában annak, hogy ezek az emberek önmagukban nagy értéket képviselnek...

A választ 1956 végén még senki nem tudta.

„Boldog Ausztria”

Az Osztrák Köztársaság hosszú ideje először élvezett függetlenséget. 1938. március 13-án következett be az Anschluss, a „csatlakozásnak” nevezett bekebelezés, ami – valljuk meg – igen kevés ellenállásba ütközött. Sok osztrák számára az „árja” fajhoz tartozás nem volt idegen gondolat, s a megszálló hatalmak nem kevés gyanakvással figyelték az osztrák függetlenségi törekvéseket. A négyhatalmi megszállást csak 1955 júliusában oldották föl, jelentős jóvátételi kötelezettség meghagyásával. Ez azt is jelentette, hogy a szovjet csapatokat kivonták Ausztriából – legalábbis Bécstől körülbelül 50 kilométer távolságra, a magyar és a csehszlovák határvonal mögé.

Ausztria semleges ország lett – de vitathatatlanul a Nyugathoz tartozott, többpárti parlamenti demokráciával és a szabad magánvállalkozáson alapuló gazdasági renddel. Már a négyhatalmi megszállás alatt érződött az osztrák gazdaság hihetetlen fejlődőképessége: a semlegesség kihirdetésének idején a gazdasági növekedés évi rátája 14 százalék volt. A semleges státus különösen jót tett Ausztria egyik vezető iparágának, az idegenforgalomnak. Európa ebben az időben jutott el addig, hogy az emberek nyaralásra, síelésre is gondolhattak.

Volt azonban az idegenforgalomnak egy sajátos, Ausztria történetében nagy jelentőségű mellékága is: a menekültforgalom.

Ausztria, fekvésénél fogva, mintegy természetes kaput jelentett Kelet és Nyugat között. A négyhatalmi megszállás okozta relatív közigazgatási bizonytalanság, a megszállási zónák közötti forgalom már addig is lehetővé tett bizonyos, kisebb létszámú disszidensforgalmat (gondoljunk arra, hogy a magyar politikai emigránsok a negyvenes évek végén szintén ezen az úton jutottak el Svájcba, s az USA-ba). Az ötvenes években, a hidegháború idején nehezebbé és ritkábbá váltak a disszidálások. Az *Új Hungária* 1956 januárjában így panaszkodott: *„Sajnos, ma Ausztriában a menekültek fogadtatása teljesen rendezetlen. Az eddigi ideiglenes átmenő táborokat feloszlatták. (...) gondoskodni kellene arról, hogy a vakmerő menekültek rögtön támogatást és ideiglenes otthont találjanak addig is, amíg jövőjükről kivándorlással gondoskodni tudnak.”*

A helyzet azonban némileg jobb volt, mint amit az újságíró hitt – vagy elhitetett. Már említettük, hogy az SZKP XX. kongresszusát követően – a híres Hruscsov-beszéd után – enyhült a határőri szigor a Vasfüggöny mentén. Ennek eredményeképpen a három szomszédos országból – Jugoszláviából, Magyarországról és Csehszlovákiából – lassú, de egyenletesen növekvő menekültfolyam indult meg. Kezdetben havonta 100-200 ember kért politikai menedékjogot, azután a létszám fokozatosan nőtt. Egyes források úgy becsülik, hogy 1956 őszén körülbelül 30 ezer külföldi tartózkodott menekültként az Osztrák Köztársaságban. Ezek a menekültek kisebb részben táborokban húzódtak meg, nagyobb részük azonban – a turistaszezon elmúltával kiürült – kis szállodákban, vendégházakban, fogadókban talált magának elszállásolást. Napi élelmet, szállást és valamelyes zsebpénzt az osztrák kormány biztosított a számukra.

Az osztrákok azonban nem tekintették hiábavaló kiadásnak a menekültek ellátását. Súlyos dollármilliók érkeztek az országba a menekült-fogadó kiadások ellensúlyozására. Mivel az osztrák schilling akkor még nem volt szabadon konvertálható valuta, az államháztartásnak már az is nagy segítséget jelentett, hogy a

schillingben jelentkező kiadásokat a nemzetközi segélyszervezetek amerikai dollárban térítik meg. Ehhez hozzájött még, hogy a kiadások jórésze olyan infrastrukturális jellegű beruházásra ment el, ami maradandó hasznot jelentett az osztrákoknak a menekültek távozása után is: a szörnyű állapotban lévő szovjet kaszárnyák rendbehozása, kórházi pavilonok, iskolai osztályok, utak építése stb. Tehát még a legpesszimistább számítások sem utalnak arra, hogy Ausztria ráfizetett volna a nagylelkűségére. (A következőkben látni fogjuk, hogy még a népvándorlásjellegű magyar menekülthullám sem jelentett anyagi gondot az osztrák államnak.)

A legnagyobb nemzetközi segélyszervezetek állandó irodát nyitottak Bécsben – és fiókokat Grazban, Salzburgban, Linzben. Melyek voltak ezek a szervezetek?

A legjelentősebb menekültügyi segélyszervnek az Európai Kivándorlás Kormányközi Bizottsága *(Intergovernmental Committee for European Migration – ICEM)* volt. Ezt a szervezetet 1952 februárjában hozták létre, miután a II. világháború utáni menekültiroda, a Nemzetközi Menekült Szervezet *(International Refugee Organization – IRO)* beszüntette működését. Az ICEM főhadiszállása Genfben volt, de irodái megtalálhatók voltak a világ valamennyi jelentős menedékadó és befogadó országában.

Szintén 1952-ben kezdte meg működését az Egyesült Államok Menekültprogramja *(United States Escapee Program – USEP)*. Szervezetileg az USA külügyminisztériumának menekültügyi és kivándorlási osztályához tartozott, tehát „hivatalos" USA képviseletnek számított.

A harmadik nagy hivatalos jellegű menekültügyi szervezet az ENSZ menekültügyi főbiztosának hivatala *(United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR)* volt. A főbiztos irodáinak központja szintén Genfben volt. Anyagi ellátását az ENSZ menekültalapja, a United Nations Emergency Func biztosította. A főbiztos közvetlen alárendeltje volt az ENSZ Közgyűlésének, illetve a főtitkárának.

Nem lehet elfeledkezni a világ egyik legnagyobb segítő szervezetéről, a Vöröskereszt Társaságok Nemzetközi Ligájáról *(League of International Red Cross Societies)* sem. Ez az apparátus oroszlánrészt vállalt a magyar menekültek fogadásában, ellátásában és a különféle országokból érkező támogatások összegyűjtésében, szállításában és szétosztásában.

Bécsben ezenkívül nagyszámú önkéntes jellegű, társadalmi szervezet működött vagy nyitott képviseletet 1956 novemberében. E társadalmi szervezetek zöme vallási alapon szerveződött. Természetesen a magyar menekültek legnagyobb számban a Nemzeti Katolikus Jóléti Konferencia *(National Catholic Welfare Conference)* adományaiban részesültek. A protestánsok és reformátusok az Egyházak Világtanácsa *(World Council of Churches, az amerikai Church World Service európai ágazata)*, és a Lutheránus Világszövetség *(Lutheran World Federation)* segítségére számíthattak. Két világszervezet működött a zsidó emberek segítésére és kivándoroltatására: a Magyarországon is jól ismert *Joint* és a *Hias*.

A fentieken kívül szinte megszámlálhatatlan társadalmi szervezet vett részt a magyarok megsegítésében, például az Egyesült Amerikai Ukrán Segélybizottság, a Tolsztoj Alapítvány, a Nemzetközi Társadalmi Szolgálat stb. Ehhez jöttek még az alkalmi magyar segítő bizottságok és szerveződések, köztük a már említett Elsősegély Magyarországnak akció.

E szervezetek és bizottságok működésének alapfeltétele az volt, hogy elismerjék Ausztria szuverén, semleges állami voltát – tehát igyekezzenek nem beavatkozni annak belügyeibe. A magyar menekültek fogadását, elhelyezését, élelmezését, a velük való hivatalos érintkezést tehát az osztrák illetékes Belügyminisztériumra hagyták, annak élén Oscar Helmer belügyminiszterrel. November első napjaiban a segélyszervezetek azt tekintették legfőbb feladatuknak, hogy megfelelő anyagi támogatást szerezzenek a menekültek ellátására a nyugati – és néha keleti – világ országaiban.

Az ICEM – szigorú éves költségvetésből gazdálkodván – még az 1956-os gazdasági évben előteremtett 5 millió dollárt. Az ENSZ menekültügyi főbiztosa 10 millió dollár adományt szedett össze szinte napok alatt 25 országból. Ebből 4,5 milliót az Egyesült Államok fizetett. Pakisztán 100 ezer méter ruhaszövetet küldött. Bolíviából 50 ezer dollár értékű gyógyszert indítottak útnak. Görögország 30 tonna mazsolát adott. Még a Kínai Köztársaság (Tajvan) is küldött 100 tonna rizst, 50 tonna cukrot, 5 tonna teát.

Szinte lehetetlen összegezni a napok alatt összeszedett segítség nagyságát. A CARE Inc. elnevezésű amerikai segélyszervezet 2 millió dollár értékű csomagot küldött Ausztriába. Már novemberben megkezdődött 70 ezer élelmiszercsomag, 50 ezer lepedő, 60 ezer toalettcsomag, ezer matrac, 20 ezer pár cipő – valamint 25 ezer magyar–angol szótár kiosztása. A Nemzetközi Megmentés Bizottsága *(International Rescue Committee)* 2 és fél millió dollárt küldött készpénzben, valamint 410 ezer dollárnyi gyógyszert és csomagot. Az Egyházak Világtanácsa 2 millió dollárt kapott az amerikai protestáns közösségektől készpénzben, ezenkívül 1 millió dollár értékű élelmiszert, ruhát és gyógyszert. A következő évben újabb 1 millió dollár értékű segítség érkezett tőlük. A katolikus segélyszervezetek napok alatt összegyűjtöttek 8 ezer tonna vajat, tejterméket Olaszországban. Spanyolország ezer tonnát küldött ugyanebből, az NSZK katolikusai 500 tonna rizst küldtek Ausztriába. Az amerikai katolikusok a hálaadás napján 250 ezer kilónyi ruhaneműt gyűjtöttek és küldtek át az óceánon. A katolikus egyház által küldött segély értékét 2 és fél millió dollárra becsülték. Az Amerikai Joint Elosztó Bizottság a 100 millió dolláros segélyalapjának egy részét 10 ezer ember elhelyezésére fordította.

Az Egyesült Államokban Leo Cherne, az International Rescue Committee elnöke fellépett Amerika egyik legnézettebb tvadásában, Ed Sullivan vasárnap esti műsorában. Az elnök a forradalom napjaiban Budapesten járt, és a tv-műsorban bemutatott egy középen kivágott, véres, magyar forradalmi zászlót. A műsor hatására 2 és fél millió dollár gyűlt össze.

A Vöröskereszt Társaságok Nemzetközi Ligája 30 millió dollárnál is többre becsülte az egyes országok Vöröskereszt Társaságai által Ausztriába küldött csomagok, élelmiszer- és gyógyszerrakományok, ruházati cikkek értékét. Ebből a legnagyobb részt az Amerikai Vöröskereszt küldte: 6 millió dollár értékűt.

Jellemzőek voltak a „kisebb” adományok is. Texas egyetemei 16 ezer dollárt gyűjtöttek a *„Texas Tribute of Freedom”* akcióban. Az angol Chelsea futballcsapat barátságos mérkőzést játszott egy holland csapattal Rotterdamban, és a bevételt a magyar menekülteknek ajánlották föl. A dán kormány 15 százalékos felárat kért az egyik IX. Frigyes királyt ábrázoló postabélyegért, és a különbevételt Ausztriába küldte. A müncheni Hertie- és Kanfhof-áruházak alkalmazottai 3 ezer méter piros-fehér-zöld anyagot küldtek a szükséges zászlók alapanyagául. Nyugat-Berlin városi vezetősége 450 ezer márkát szavazott meg 200 magyar diák segélyezésére. Csajkákat, evőeszközöket, borotvákat is küldtek.

A nemzetközi összefogás eredményeképpen legalább 58-60 millió dollár értékű készpénz, élelmiszer, gyógyszer, ruhanemű gyűlt össze és érkezett Ausztriába. Ez azt jelenti, hogy minden egyes menekült, aki Magyarországról Ausztriába érkezett, körülbelül 333–335 amerikai dollár értékű nemzetközi támogatást kapott. (A dollár önmagában is jelentős volt az osztrák kormány számára, hiszen kiadásai jórészt schillingben merültek fel.) Egy amerikai dollár akkoriban körülbelül 26 schillinget ért, egy menekültre tehát 8700 schilling jutott. Ha tekintetbe vesszük, hogy egy olcsó panzióban naponta és fejenként 20 schilling volt a szálláskötség, a menekülttáborban ennek töredéke, s az élelmezés sem haladta meg a pár schillinget naponta, az az érzésünk, hogy Ausztria legalábbis nem fizetett rá a magyar menekültek fogadására.

Mindenkit óvnunk kell azonban az egyszerű matematikai osztás-szorzástól. Először is: kiszámíthatatlan, hogy a menekültek mennyi ideig tartózkodtak osztrák földön. Volt, aki egy hét alatt továbbjutott, mások – mint majd látni fogjuk – éveket töltöttek el a táborokban. Tehát nem lehet átlagot számítani. Másodszor: az összegyűjtött készpénz egy része a segélyszervezetek saját működtetési költségeire ment el: helyiségbérletre, útiköltségekre, fizetésekre. Igen jelentős összeget tett ki a természetben érkező adományok – élelmiszer, ruhanemű, gyógyszerek – szállítási költsége is, hiszen nemegyszer a tengerentúlról kellett a csomagokat átszállítani, s az időtényező miatt nem hajón, hanem többnyire légi úton. A szárazföldi szállítás is pénzbe került: vonatköltség, benzinköltség, be- és kirakodás. Még ha sok esetben önkéntesek is végezték ezt a munkát ingyen, nem lehet figyelmen kívül hagyni ezt a költségtényezőt. Harmadszor: semmiféle megbízható összegzés nem maradt fenn, amely kimutatta volna, hogy a menekültek továbbszállítását (s ez másfél százezer ember!) mekkora részben fedezték a befogadó országok kormányai, és mekkora részt kellett fizetniök a segélyszervezeteknek.

Nem lehet tehát egyszerűen elosztani a befolyt pénzt a menekültek számával. Azt a pénzt, amit összegyűjtöttek a segélyszervezetek, többnyire elköltötték, mégpedig úgy, hogy a sok ideig Ausztriában rekedtek számára további pénzforrásokat kellett felkutatni.

Oscar Helmer belügyminiszter, a menekültkérdés felelőse több ízben úgy nyilatkozott a nyilvánosság előtt, hogy a nemzetközi segélyek elfogytak. Már 1957. január 18-án arról panaszkodik a belügyminiszter a sajtóban (*Új Hungária,* 1957. január 27-i szám), hogy a külföldi támogatás addig körülbelül 120 millió schillingre rúg. A menekültek ellátása pedig 220 millió schillingbe került. A miniszter további segélyeket kért, de amiatt is aggódott, hogy a magyarok nagy része Ausztriában reked. A nyilatkozat időpontjáig 167 480 fő érkezett Ausztriába, és a miniszter szerint legalább 70-100 ezer fő marad Ausztriában.

Február elején az ICEM újabb 5 millió dollár támogatást kért a menekültek elszállításának segítésére. Ha ezt nem kapnák meg – hangoztatta a szervezet igazgatóhelyettese –, februárban már leáll a magyarok továbbszállítása Ausztriából.

Azoknak, akik – jóval később – Ausztriában maradtak (vagy önszántukból, vagy azért, mert nem találtak befogadó országot) az ottani élethez is segítséget nyújtottak külföldről. 1959-ben például az ENSZ 1000 új lakás építését finanszírozta Ausztriában. Ezzel a kínzó osztrák lakáshiányon akartak segíteni. A lakásokat kiutalással osztották el a menekültek között. A kiutaláshoz munkahelyi igazolás kellett, és az ICEM jótállása, hogy az illető család nem szándékozik továbbutazni. Hasonló feltételekkel 1959 júliusában Svédország is megkezdte egy ajándék lakótelep építését (22 családnak).

1957-ben az Egyesült Államok – osztrák kérésre – további összegeket folyósított a menekültek eltartására és a kivándorlási célországba (az USA-ba és harmadik országokba) való átszállítására. Év végi jelentésében Eisenhower elnök elszámolt a magyar menekülteknek adott támogatással. Eszerint az Egyesült Államok összesen 71 075 000 dollárt juttatott a menekültek élelmezésére, ruházkodására és szállítására. Ebből az összegből körülbelül 20 millió dollár származott privát gyűjtésekből és egyházi támogatásból.

A pénzáramlás tehát szakaszos volt. Egy-egy megtorpanást újabb adományozási vagy kormánysegélyhullám követett. Így érthető, hogy Ausztria időről időre nagyon erélyesen követelt újabb és újabb segélyeket – de ez nem jelenti egyben azt is, hogy ezeket az igényelt segélyeket az osztrákok ne kapták volna meg, s így vagy úgy ráfizettek volna a magyarok befogadására.

Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy sok olyan esetben, amikor elköltetlen pénz maradt egy-egy akció számláján – s így

volt ez az Elsősegély Magyarországnak akcióban is –, azt további magyar célokra használták fel: elsősorban a magyar iskolák létesítésére és fenntartására, másrészt a magyar egyetemisták tanulmányainak támogatására.

Természetesen néhány esetben arról is híradás kelt, hogy egy-egy korrupt vagy tolvaj hivatalnok kihasználta a zűrzavart, és lopott a segélyből. 1957. május 3-án például azt adta tudtul az *Új Hungária*, hogy leváltották a Sankt Pölten-i menekülttábor osztrák vezetőségét, mert élelmiszert vettek fel 450 nem létező menekült nevére és ellopták. A *Bécsi Magyar Híradó* március 6-án jelentette, hogy tömeges ételmérgezés történt a glasenbachi táborban. A riport szerint az ott lakók már hónapok óta panaszkodtak, hogy minősíthetetlenül rossz és kevés az élelmiszer. Most viszont már oly' romlott is volt, hogy a táborlakók ételmérgezést kaptak. A konyha működését leállították, az emberek készpénzben kaptak élelmiszersegélyt. Ugyancsak 1957 tavaszán Trais- kirchenben és Kapfenbergben a magyar menekültek megvertek néhány vendéglőst, mert az volt a gyanújuk, hogy becsapják a magyar vendégeket. Egy amerikai újságíró, Martin A. Bursten beszámol arról, hogy november végén, a roederi menekülttáborban a saját szemével látta, amint ehetetlen moslékot adnak a magyaroknak:

„Továbbmentem a nagy udvaron, ami nyilvánvalóan gyülekezési vagy kiképzési tér lehetett, s megláttam egy hatkerekű, vászonnal leborított teherautót, amely köré egy több mint 300 fiatal emberből álló csoport tömörült. A fiatalok csajkákat tartottak, és nyilvánvalóan ételre vártak. Amint megfigyeltem, a csoport szabályos sorban kanyarodott a teherautó mögé. Aztán a 20 gallonos rozsdamentes acéltartályból elkezdtek kiosztani valamilyen folyékony keveréket, ami leginkább híg becsináltnak látszott. Vártam, hogy adni kezdjék a többi ételt is, de nyilvánvalóan ez volt minden, ami a masszív teherautón volt.

Amikor az ételt kiosztották, már ameddig tartott, s talán az éhes, fáradt és hiányosan öltözött felének sem jutott, a nagy teherautóra visszarakták az acéltartályt, és a jármű elment.

Egy órával később ugyanez az óriási teherautó pöfögött be a gyülekezőhelyre egy másik tartállyal, amelyben ugyanez a kotyvalék volt. Azok, akik nem adták fel az undortól, végül is ettek.

Egy felső fürdőszobaablakból végigfotóztuk az etetési folyamatot, beleértve egy teleobjektíves felvételt egy jól ápolt, középkorú férfiről is, aki még a csajka alját is kitörölte, ő később elmondta nekünk, hogy a világon semmit nem evett a megelőző nap reggele óta.

Elképzelhetetlen volt, hogy egy olyan nagy táborban, mint Roeder, egyetlen főzőüst legyen, amiben levest vagy gulyást főznek. Ugyanilyen elképzelhetetlen volt, hogy ne legyen megfelelő konyhai felszerelés, hiszen be lehetett volna szerezni a sok bezárt nyári hotelből vagy étteremből itt, Salzburg környékén – de legalábbis valamelyik közeli táborból. Munkaerő több is volt, mint kellett volna, hiszen itt volt a nagyszámú magyar, akik képesek lettek volna leves vagy valamely egyszerű étel elkészítésére. Az a lehetőség, hogy nem volna elég élelmiszer, szintén kizárható volt, mert hiszen nem csupán a piacon volt található fölös mennyiségben, de az olyan jótékony szervezetek, mint a Quakers, a CARE vagy mások jelentős tételeket halmoztak föl, arra az esetre, ha még többen jönnének.

Nyilvánvalóan rajtakaptuk a tábor vezetőségét, hogy egyszerűen semmibe vették ezt az óriási emberáradatot."

Ne legyünk azonban igazságtalanok! Vitán felül áll, hogy Ausztria lakosságának túlnyomó többsége, különösen a magyar határvidéken lakók, óriási erőfeszítéseket és áldozatokat hoztak a magyar menekültek érdekében. A határvidéken éjjel-nappal őrjáratokat tartottak vajas kenyérrel és forró teával, hogy a megfagyott, elgémberedett magyarokat meleg helyre segítsék. Sok gazda háza tömegszállásra emlékeztetett hetekig, hiszen minden lehető és lehetetlen helyen disszidensek aludtak: ágyon, takarón, matracon, szalmán, hol mi volt. A menekülttáborok vezetőségének többsége, az alkalmazottak, valamint a segélyszervezetek önkéntes és fizetett munkatársai hónapokon keresztül napi 16–18 órákat dol-

goztak. Az egyszerű osztrák embereknek igen sok hálával és köszönettel tartozik a magyar nép.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Ausztria-szerte, a magyarok és az osztrákok körében egyaránt, kialakult valamiféle „akárhová, de el innen!"-hangulat. A magyarok tovább akartak menni – talán biztos távolra –, s az osztrákok is szívesebben látták volna már a határokon kívül a menekülteket. Csak később, az áradat lecsillapultával hallatszott néhány óvatos hang, amely egy elszalasztott lehetőségre figyelmeztetett. A *Neuer Kurier* című napilap a jó munkaerő elvesztése miatt siránkozik:

„Sok esetről tudunk, amikor olyan technikusokat, mérnököket és feltalálókat, akik az osztrák hatóságokhoz fordultak munkáért, magukkal hozva értékes ötletek tucatjait, főként az olajfeldolgozás és a vegyészet területén, elfordítottunk magunktól, mondván: »Figyelj, a németek és az amerikaiak boldogok lennének tőletek; jobb, ha kivándoroltok«. (...) Most, mindezek után, hogy csak a betegek és a nemkívánatosak maradtak itt, sírni kezdünk, hogy etetnünk kell őket. Pedig etethetnék őket az egészséges, munkára képes honfitársaik is. Ha az egyetlen megoldás, amit mi ajánlani tudunk, hogy éveket és éveket töltsenek a táborokban, ne legyünk meglepve, ha egy napon a kompetens világszervezetek elfogadják ezt az ajánlott megoldást, és leállítják a menekültekért való fizetést. És akkor nagyon sajnálhatjuk majd magunkat. Okkal."

Egy másik újságban a bécsi érsekség Caritas-szervezetének nyílt levele olvasható. Ők a II. világháború emberveszteségének pótlását látják az egészséges és fiatal magyarokban.

„Tévedés a menekültproblémáról állandóan úgy beszélni, mintha csupán kötelezettségeink volnának. A menekültek között jelentős számban vannak teljesen munkaképes, fiatal emberek.

Ma minden harmadik osztrák 50 év fölötti. A bécsi 7 ezrelékes születési arányszám a világ legkisebbjei közé tartozik. A fiatal emberek beáramlását in facto üdvözölnünk kellett volna demográfiai és szociálpolitikai szempontból.

Ne felejtsük el, hogy Ausztriában még mindig 200 ezres népességi túlsúly van a nőknél, és egyedül emiatt képtelenek vagyunk kompenzálni a háborús veszteségeinket úgy a népességben, mint a munkaerőpiacon. Legalább 200 ezer fiatal osztráknak kell szolgálnia a fegyveres erőknél. Ki helyettesíti őket a munkában? A német gazdasági csoda alapja az a tény, hogy Németország nem épített fel hadsereget, és a menekülteket egész Kelet-Európából felszívta a gazdaságába.

Ily módon senki nem veszítheti el a munkáját, hiszen a besorozott férfiakat eltették a kevésbé fontos posztokról. Ha Ausztria képes volna fölvenni állandó időtartamra – vagy legalábbis ideiglenesen – 20 ezer vagy 30 ezer menekültet, úgy a szükséghelyzetből érték keletkezne.

Ausztria jóval később hivatalosan is lehetővé tette, hogy 30 ezer ember beolvadjon a gazdasági életbe. De addigra már kevesebben maradtak harmincezernél.

És addigra hosszú hónapok, keserves évek teltek el.

Az ebben a fejezetben szereplő és külön forrásmegjelöléssel nem jegyzett tények és idézetek jelentős része Martin A. *Bursten Escape from Fear (Menekülés a rettegésből)* című könyve alapján (Syracuse University Press, 1958) került kötetünkbe.

Lágerben

Martin A. Bursten így ír a már idézett riportkönyvében: *„Amerikában a 'tábor' általában meleg és kellemes szó, az öröm és a komfort emlékeit, asszociációit idézi föl. A szó visszavisz az ifjúság kedélyes és élvezetes napjaiba, napos időbe, a játszó gyerekek nevetésébe és zajongásába. Tábor az a hely, ahová sok amerikai elküldi a gyermekét nyaranta – boldog és gondtalan vakációra.*

Ausztriában a szó környezete megváltozott: teljesen hiányzott belőle az öröm és a pihenés. Az osztrákok az utóbbi két évtizedben együtt éltek féltucatnyi – vagy több – sietősen összeszedett és sokféle táborral, amelyeknek egyikében sem lakott senki, akinek az élményeit »boldog« vagy »gondtalan« jelzővel lehetne leírni.

Az országban koncentrációs táborok voltak, ahol sok ezer emberi lényt, akiknek az volt a végzetes hibájuk, hogy nem folyt tiszta árja vér az ereikben, éheztettek, kínoztak és gyilkoltak meg a nácik. Ausztriában voltak hadifogolytáborok, ahol – az 1929. július 27-i genfi konvenció alapján – a foglyokat, elvileg, nem lehetett bántani. Sok átmeneti tábor is volt itt, ahol az olyan emberek, akiknek a nácik és társaik eltépték a gyökereit, tengették demoralizáló és céltalan életüket, örökös várakozásban. Amikor az átmeneti táborokat felszámolták, megmaradt néhány ilyen hely a »nehéz eseteknek«, ahol többnyire az egészségügyi okok miatt elhelyezhetetlen embereket tartották. És ott voltak a négy megszálló hatalom katonai táborai is.

A táborok eme listájához hozzá kell adni az utóbbi években az úgynevezett menekülttáborokat, amelyeket azoknak rendeztek be, akik valahogyan ki tudtak csúszni a Vasfüggöny mögül, és időleges menedéket találtak Ausztriában."

Valóban – a közép- és kelet-európai mentalitásnak szerves része, hogy az ember összerezzen a „tábor" szó hallatán. (S ma hozzátehetjük: ez az érzés az elmúlt 55 évben nem csökkent. Talán a jövő generáció...) De 1956 őszén és 1957 elején a „tábor" – ezt sok disszidens említi – a vágyálom netovábbja volt, amíg magyar földön voltak, vagy éppen a határon át kúsztak-másztak. S csak később, hónapok alatt vált pokollá.

Az első menekültek sohasem ismerték meg a táboréletet. A világ tele volt a magyar forradalom híreivel – az embereket szinte sokkolta a véres szovjet leszámolás. Részleteket természetesen nem lehetett tudni az eseményekről, a híradások arról csak gyengén jutottak ki Magyarországról, hogy van-e még ellenállás, s az vajon milyen erős.

Természetesen, mint mindig a világon, azok jártak jól, akik gyorsan átlátták a helyzetet, és az első menekülők között voltak. Az első napokban a menekülteket óriási lelkesedéssel és hősöknek kijáró tisztelettel fogadták Ausztriában – függetlenül attól, hogy az illető valóban szabadságharcos volt-e. Természetesen akkor még szó sem volt táborokról, táboréletről. Magánházaknál helyezték el őket. Sok – télen bezárt – fogadó kinyitott. Családok versengtek egy-egy „magyar szabadsághős' vendégért. A hirtelen gyűjtések néha luxusholmikat eredményeztek.

Ez a kezdeti lelkesedés nem csupán Ausztriára volt jellemző. Mindenütt, ahol az első magyarok megjelentek, lelkesedő tömeg fogadta őket: Angliában, Franciaországban s még a hűvös Svájcban is. Még 1957 januárjában is nagy ünneplésről számol be a sajtó: ekkor érkezett meg ugyanis az első 66 magyar menekült Új-Zélandra. A beszámoló szerint kilyukasztott magyar zászlókat lengető tömeg várta a hajót. A magyarokat kivétel nélkül családoknál helyezték el. Amint azok munkát kaptak, segítettek

nekik a letelepedésnél, s az új lakásuk berendezését is jórészt közadakozásból szedték össze.

Szinte spontán módon szerveződött meg a továbbutazás is. Jó néhány európai ország nem várt semmiféle felszólításra, ENSZ-bizottsági határozatra, hanem azonnal vonatot, repülőt, autóbuszt küldött a magyar határ mellé. Svájc például 400 magyart vitt el november elején. A vonatra kerülés csak annyiból állt, hogy a szervezők körbekérdezték: „Ki akar Svájcba menni?", s máris föl lehetett szállni. Nyugat-Németország azonnal meghirdette, hogy a magyarországi németek (a „svábok") minden további nélkül beutazhatnak az NSZK-ba, megkapják az állampolgárságot és a kezdési segélyeket. Anglia néhány repülőgépet, Svédország több vonatot is elindított Stockholm felé.

Ezekben a kezdeti bevándoroltató akciókban nem volt rendszer, és nem volt koordináció. Ezrével kerültek úgy a befogadó országokba emberek, hogy Ausztriában nem is jelentkeztek. (Egy esetben a magyar határon taxit fogadott egy család, és megállás nélkül az NSZK-ba utaztak.) Ha tehát az osztrák statisztikákat nézzük, gondolatban mindig hozzá kell tennünk néhány ezer főt – ők azok, akik a legelső napok zűrzavarában minden „hivatalos" formalitás nélkül utaztak tovább.

De csakhamar megindult a néma, szenvedő szemű tömeg is, és akkor már egyszerűen technikailag lehetetlen volt magánházaknál, panziókban elhelyezni az emberek tízezreit. Ki kellett nyitni a táborokat. Sok helyen egy-két éjszaka alatt hoztak rendbe – úgy-ahogy – elhagyott vagy kiürített katonai táborokat, kaszárnyákat vagy volt átmeneti táborokat. Traiskirchenben például az a tábor, amely ma is működik még, szovjet laktanya volt előtte – a tízéves szovjet ott-tartózkodás minden maradékával (ezt az állapotot Magyarország is megismerte a szovjet kivonulás alkalmával). A magyar határ mentén végig megnyitották a téli tartózkodásra alkalmas tömegszállásokat. Természetesen nem volt idő tatarozni vagy akár csak rendesen kitakarítani ezeket a

helyeket – néha csak arra futotta, hogy ágyakat vagy rosszabb esetben szalmazsákokat rakjanak a hálóterembe. Néhány héttel később már beljebb, az országban is berendeztek hasonló táborokat – Nyugat felé, egészen Salzburgig.

Az amerikai katonai telepek – noha a katonaság már kivonult belőlük – akkor még USA tulajdonban voltak. Ezeket jó ideig nem is nyitották ki. Csupán akkor kezdtek oda beengedni embereket, amikor a kedélyes, de megfontolt osztrákok rájöttek valamire. A menekültek között ugyanis sok katona volt – magyar egyenruhában, rendfokozattal. Ausztria nem akarta veszélyeztetni nehezen megszerzett semleges státusát azzal, hogy katonáknak nyújt menedékjogot (ne felejtsük el, a szovjet tankok 50 kilométerre állomásoztak csak Bécstől!), ezért közbeeső megoldáshoz folyamodott. Az egyenruhás személyeket amerikai tulajdonban lévő (tehát, ha akarjuk, USA felségterületnek számító) kaszárnyákban helyezték el, s noha azok pontosan ugyanolyan eljárás alá estek, mint mások, mégis osztrák területen kívülinek számították.

A tábori körülmények leírhatatlanul nyomorúságosak voltak. Minden nyugati, aki csak látta azokat a táborokat, borzadva beszélt később róluk. Természetesen a legszörnyűbbek azok a telepek voltak, amelyekből a szovjet katonaság vonult ki egy évvel azelőtt. Ajtók, ablakok kitörve, a villanyvezetékek, dugaszok kirángatva, a padlózat föltöredezve. De nem volt sokkal jobb a helyzet az egykori átmeneti táborokban sem.

A legtöbb helyen vaságyak voltak, de jó néhány táborban szalmán vagy szalmazsákon aludtak az emberek az első időkben. Mivel nagy katonai hálótermekről volt szó, harmincan-negyvenen aludtak egy-egy hodályban. Ez a szám, ahogyan a menekültek áradata nőtt, csak emelkedett. Tél közepére már többnyire 60-70 ember szorongott a hálókban. A családoknak, házaspároknak általában deszkával, furnérlemezzel vagy csak lepedőkkel kerítettek körbe egy-egy sarkot. A *Bécsi Magyar Híradó* elkeseredve ál-

lapítja meg 1957 februárjában, hogy az osztrákok elképedve nézik a magyar táborok állapotát. A WC-k ocsmányak, koszosak. Takarítás nincs, viszont a magyar asszonyok állandóan veszekednek, kinek kellene takarítania – a szemetet egymás elé söprik. (Az, hogy esetleg férfiak is takaríthatnának, föl sem merül.)

Szintén a *Bécsi Magyar Híradó* őszintesége a tanú, hogy a menekültek egy része még a táborokon kívül sem tudta megbecsülni a sorsát. A január 18-i szám arról tudósít, hogy három magyart a rendőrség őrizetbe vett, mert loptak. Más, kisebbfajta stiklik is borzolták az osztrákok kedélyét. A táborokban például ingyen villamosjegyet lehetett kapni, de sokan azt a fáradságot sem vették maguknak, hogy ezt igényeljék. Egyszerűen felmutatták a villamoson a „szürke lapot", a menekültstátust bizonyító tartózkodási engedélyt, s ha a kalauz ezt nem fogadta el, éktelen patáliát csaptak.

Szinte mindenki úgy emlékszik vissza az első időkre, hogy félelmetes összevisszaság, sorban állások, szervezetlenség tette elkeserítővé az életet. Valójában persze az történt, hogy a váratlan nagyságú menekültáradat készületlenül érte az ezzel foglalkozókat: a továbbutaztatásnak – de az első időkben az egyszerű regisztrálásnak sem – nem volt meg az infrastruktúrája: nem voltak űrlapok, nem volt egységes módszer, nem volt rendszer.

A magyarok a táborok között is igyekeztek mozogni. A határ melletti telepek hamar túlzsúfolttá váltak. Beljebb, Linz és Salzburg magasságában a helyzet sokkal jobb volt. A mozgékonyabbak azonnal elindultak arrafelé, s egy kisebb táborban telepedtek le. Igen ám, csakhogy kiderült, hogy a távolabbi táborok egyben a segélyszervek központjaitól és a vízumosztó konzulátusoktól is messzebb vannak. Pár hét után tehát megindult a visszavándorlás Bécs közelébe.

A magyarok átlagos napja a különféle segélyhelyek és konzulátusok közötti ingázással telt el. Más-más szervezetek más-más dolgokat osztottak: élelmiszert vagy ruhát, esetleg készpénzt.

A konzulátusok, követségek előtt órákig kellett sorban állni. Az átlagos menekült tehát „vadászatra" indult mindennap, s így igyekezett a víz színe fölött tartani magát.

Ezt a helyzetet rendkívül pontosan adja vissza az *Irodalmi Újság* 1957. október 23-i riportja. Mivel a riport már egy évvel a kivándorlás kezdete után készült, a legtöbben túljutottak Ausztrián. De a maradók helyzete, sajnos, nem változott.

AUSZTRIAI JELENTÉS

(Nem felejtjük el az éjszakát, amikor csatakosan, kimerülten elértük Ausztria határát. Az első osztrák határőrt, aki könnyű játékpuskával a vállán úgy állt előttünk hirtelen, a vibráló csillagok alatt, a valószerűtlen november végi éjszakában, mint az Úr megváltó angyala. A forró teát és a vajas kenyeret, amit hajnali három órakor szervíroztak a községházán a vöröskeresztes parasztlányok. A burgenlandi földműves család dunnás ágyát, ahol először engedett fel a hideg és az iszonyat dermedtsége. Az első tiszta ruhát, amivel ázott rongyainkat felcseréltük. A bécsi szállodaportást, aki saját cipőjét adta nekünk ajándékba. A rendőröket, akik hetvenkét órákat dolgoztak egyhuzamban, hogy igazolványokkal láthassák el a határon áthömpölygő végeláthatatlan tömeget.

Az osztrákok nem tudhatták előre, vajon a világ megtéríti-e a roppant tömeg ellátásának költségeit. Nem vizsgálták a menekültek kilétét, múltját, megbízhatóságát – erre módjuk se volt. Válogatás nélkül és jó szívvel fogadtak be mindenkit, aki menedéket kért. Ez a kicsiny és alapjában véve nagyon szegény ország híd volt, melyen addig már 145 000 magyar ment át a szabad világba. Emberségből, segíteni akarásból nép talán még soha oly jelesen nem vizsgázott, mint Ausztria lakossága. Mindezt el kellett mondanunk újra, mintegy előszóként, a még Ausztriában rekedt magyar menekültek helyzetének kritikus vizsgálatához.)

AZ ÁLTALÁNOS HELYZET

Jelenleg mintegy 34 000 magyar menekült tartózkodik még Ausztriában. Ebből körülbelül 14 000 szeretne kivándorolni, a zöme az USA-ba, Kanadába, Ausztráliába, a többi európai államokba, főleg Nyugat-Németországba. Az égvilágon senki nem tud felvilágosítást adni nekik, hogy meddig kell még várniok. Kitöltötték a kérdőíveket – némelyikük nyolcat-tízet is –, többszörösen megröntgeneztették tüdejüket, megmérették vérnyomásukat.

Közben eltelt nyolc-tíz hónap.

Ezek az emberek időnként felmennek a különböző konzulátusokra. Megtudják, hogy az USA-ba jelenleg csak tudományos munkaerők mehetnek vagy a már kivándoroltak közvetlen hozzátartozói. Nyugat-Németország bányászokat, nehézipari munkásokat fogad be, speciális munkaengedéllyel. Kanada ugyanígy... Az emberek átkozódva csapják be maguk mögött az ajtót, megesküsznek, hogy még két hét és visszamennek Magyarországra, vagy öngyilkosok lesznek. Akadnak, akik meg is teszik. Mások „átregisztráltatják magukat" az USA-ból Kanadába, vagy Kanadából Svédországba, mert valahol azt hallották, hogy oda könnyebb kijutni.

Aztán visszamennek a lágerbe, leülnek az ágy szélére és várnak.

Mintegy 10 000 magyar menekült óhajt Ausztriában maradni. Hírlik, hogy az Ausztriában letelepedő menekültek lakásépítési és önállósítási kölcsönöket kapnak az EBNSZ-től, az osztrák hatóságoktól pedig iparengedélyeket.

Ezek az emberek időnként felkeresik a különböző hatóságokat és megtudják: az osztrák kormánynak tisztában kellene lennie először is azzal, hogy hány magyar menekültnek sikerül majd kivándorolnia és hány marad Ausztriában? Másodszor pedig tudnia kellene, hogy az ENSZ végeredményben mekkora összeget ad majd erre a célra? Amíg ez a két kérdés nem tisztázódott, a hatóságok semmit sem tehetnek az Ausztriában maradó magyarok önálló egzisztenciájának megteremtése érdekében.

Mások elrohannak és gyorsan megpróbálják magukat valamiféle kivándorlásra regisztrálni. Aztán visszamennek a lágerbe, leülnek az ágy szélére, és várnak.

A LÁGER

Az épületben hajdan kaszárnya volt vagy kolostor, esetleg árvaház vagy vakok intézete; a háború vagy az orosz katonaság használhatatlanná rongálta, s a menekültek részére hozták rendbe. Egy-egy nagyteremben húsz-harminc ágy sorakozik: a terem végében deszkafallal elkerített fülkék, ahol házaspárok alszanak. Az ágy alatt kofferek, az ágy felett, kifeszített kötélen törülköző, fehérnemű szárad. A fülkékben az ablakkilincseken tükrök lógnak, előttük nők festik magukat: színes amerikai dzsörsziruhákat viselnek vagy nylonpulóvereket, körmük vörös- lakkos, hajukat hihetetlen ügyességgel rendezik bodros csigákba, divatos lófarokba vagy elegáns kontyba: szép járású, édes kis pesti nők – jöttek légyen Kőszegről vagy Veszprémből, szemre akkor is pestiek –, ha kimennek az utcára, senki sem fogja sajnálni őket.

Dosztojevszkij-féle borzalom látszatra alig akad. Csak a fiatal férfiak, akik fényes délelőtt hanyatt feküsznek az ágyon, és a mennyezetet bámulják óraszám. Elektrotechnikus, orvos, géplakatos, segédmunkás, közgazdász, könyvelő.

Egy szőke, sápadt, bazedovosszemű fiatalember utánam szól: „Engem is tessék beírni!" – s már diktálja is adatait: „K. L. villanyszerelő, született 1921. Sárbogárd, anyja neve..." Kissé szégyenkezve magyarázom, hogy én nem képviselek semmiféle hatóságot, sajnos, nem tudok csinálni semmit, csupán azért kérdezősködöm, mert nagyon érdekel...

„Ja úgy – mondja csalódottan –, aki kíváncsi ránk, az sohasem tud csinálni semmit."

Ügyefogyottan vigasztalgatom: idővel majd sikerül kivándorolnia, s azért ez sem a legrosszabb, gondoljon csak arra, hogy... „Ne tessék nekem magyarázni – vág közbe gorombán –, tessék idejönni lakni, és tessék

kipróbálni, milyen az, ha az embert folyton csak bolondítják!" Felugrik az ágyról, heves gesztusokkal, hadarva magyarázza, hogy miért nem lehet kibírni. Hosszú és izgatott hangú elbeszéléséből két fontos dolog derül ki. Az egyik az, hogy ő becsapottnak érzi magát, a nyugati rádióállomások annak idején nem ezt ígérték. Másodszor, a várakozás felőrölte idegeit, mert reggeltől késő éjszakáig mindig csak várja, hogy végre történjék valami s még gondolni sem tud másra. A várakozás szinte megbetegítette, akár egy boldogtalan szerelem. Így élnek itt valamennyien.

De ne gondolja senki, hogy ők azért nem próbáltak meg már sok mindent! Néhány reményteljes hír, egy-egy maguk választotta vezető vagy akár csak a napsugaras szép idő olykor fellobbantotta bennük a tettvágyat. Kitakarították a mocskos épületet. Parkírozták az udvart. Könyvtárat és társalgót létesítettek. Nyelvtanfolyamot indítottak. Munkát vállaltak a környéken, és kiszámították: ennyi meg ennyi hónap alatt gyűjtenek annyi pénzt, hogy a lágert felcserélhetik majd egy albérleti szobára. Az elkerülhetetlen lágerveszekedések bajtársi ugratássá enyhültek, baráti körök alakultak. A végtelen messzeségbe tolódott cél elébe egy kisebb, elérhető cél került, a határtalan idegenségben kis állandóság-szigetek képződtek – más szavakkal: az emberek kezdték elviselni életüket.

Ilyenkor szokták a hatóságok szétdobni a lágert. Csak a legutóbbi időben ez történt a többi között Mödlingben, Judenauban, Judenburgban, Wöllesdorban, Haid-Ansfeldben, a Brigitta Spitalban.

A láger feloszlatásának hírére a menekültek rendszerint petíciót szerkesztenek, küldöttségeket menesztenek különböző hivatalokba, s elmagyarázzák: az emberek, ha más városba kell költözniök, elvesztik kenyerüket: a menekültek amúgy is felzaklatott kedélyállapotát tekintve pedig tragikus következményekkel járhat, ha ismét önkényesen rendelkeznek fölöttük és így tovább.

A kövérkés és kedélyes osztrák tisztviselő emberileg tökéletesen megérti, de sajnos, nem rajta múlik; az időközben rendbehozott épületet sürgősen vissza kell adni a városnak, a katonaságnak, a vakoknak vagy az árváknak.

Az emberek átkozódva csapják be maguk mögött az ajtót, és megesküsznek, hogy visszamennek Magyarországra vagy öngyilkosok lesznek. Akadnak, akik meg is teszik. Egyeseknek az utolsó pillanatban sikerül szerezniök egy albérleti szobát, melynek havibére, legjobb esetben is kétheti keresetükkel egyenlő. A többi szétszóródik különböző lágerekbe, leül az ágy szélére, és vár.

JÓTÉKONYSÁG

Az NCWC és a Charitas a katolikusoknak ad havonta élelmiszercsomagot és szappant, a WCC a protestánsoknak, a Joint a zsidóknak. Az Egyházak Világtanácsának bécsi ingyenkonyhája valláskülönbségre való tekintet nélkül ad már mindenkinek gulyáslevest, vajas kenyeret és kakaót, akár naponta többször is. Jótékonykodnak még: a szakszervezetek, az értelmiségi és diákbizottságok, a különböző nemzetiségű vöröskeresztek, a diplomás nők, a szabadkőművesek, hogy csak a legjelentősebb testületeket említsük.

Az egyik helyen ruhautalványokat osztanak, másutt zoknit és sajtot, ismét másutt tejport, fogpasztát, kisebb pénzsegélyeket. Nekünk nincs jogunk bírálnunk az adakozókat. Magánszemély és testület egyaránt úgy adakozik, miként azt ő jónak látja. Hogy a többtucatnyi segítő testület adminisztrációja nagy összegeket emészt fel; hogy a jótékonyságnak ebben a perzsavásárában, a dolgok természetes rendje szerint sok minden elherdálódik; hogy az áttekintés, az ellenőrzés lehetetlensége milyen mértékben tenyészti a korrupciót, ez mind nem miránk tartozik.

Minket inkább keserít, hogy a magyarokat, akik szinte tökéletes érzelmi egységben érkeztek Ausztriába, itt csoportokra bomlasztották, vallások, pártok, társadalmi rétegek szerint. Azok, akik egymás mellett harcoltak a barikádon, most nemritkán gyűlölködve beszélnek arról, hogy a másik ilyen vagy amolyan jogcímen kapott egy öltöny ruhával vagy ötven schillinggel többet. De még ez sem a legrosszabb, mert idővel elmúlik.

A legrosszabbra egy napsütéses szeptemberi délelőttön döbbentem rá. A Burgtheater előtt összetalálkoztam H. M.-mel, Magyarország egyik legkitűnőbb rádió- és híradástechnikai szakemberével. Ötven év körüli, szép szál férfi, az örök optimisták és tréfacsinálók fajtájából; az ávó börtöneit többszörösen megjárta, de ez sem ártott neki. Harsányan köszöntött, két hatalmas aktatáskával a hóna alatt.

„A reformátusoknál van egy ismerősöm – újságolta, az egyik tömött táskára csapva –, ezért jogosan megbocsátották nekem katolikus hitemet. Három príma inget lőttem. Tegnap beszereztem egy orvosi bizonyítványt, mert a jóságos szabadkőművesek a betegségre buknak. Egész napos munka ez, drágicám, mert egy helyről nem lehet megélni, erre lassacskán rájön az ember. A koldulás is csak olyan mesterség, mint a többi, előbb ki kell tanulni!" – szólt, majd felugrott a villamosra, ahonnét még lekiabálta, hogy neki ingyenjegye is van ám!

A PER

A fogadtatás kissé mámoros hangulata, a magyar tragédia és az osztrák vendégszeretet felett érzett kölcsönös meghatódás elmúlt. Az osztrákok szerint azért, mert a magyarok nem úgy viselkednek, ahogyan kellene. Kisebb, rendőrségi komplexumoktól gyötört honfitársaink ugyanezt állítják. Divatos továbbá az a magyarázat, miszerint a jobb elemek rögtön kivándoroltak, s Ausztriában most már csak az alja maradt.

A tények mást mondanak. A kétes egzisztenciájú elemek arányszáma tagadhatatlanul valamivel magasabb az országosnál – a kiszökött ávósok, pártfunkcionáriusok és egyéb közbűnözők miatt. Ugyanekkor Ausztriában rekedt igen sok értelmiségi, továbbá kitűnő szakmunkások, földművesek, kisiparosok, akiknek szaktudása, szorgalma minden országnak csak hasznot hajtana. Nem haszontalanságuk miatt rostokolnak Ausztriában, hanem például azért, mert nem tudták idejében, hogy egy már lezajlott tüdőfolyamattal vagy kényszerű párttagsággal sem szabadott volna USA kivándorlásra pályázniok, vagy túl későn jöttek át a határon, vagy egyszerűen: nem volt szerencséjük.

Hogyan viselkednek a magyarok? Nagyjából úgy, mint minden más ember. Néha úgy, ahogy felzaklatott idegzetű, türelmetlen emberek viselkedni szoktak. A magyarul beszélő eszpresszótündérek, síberek és korhelyek láttán támadt nemzeti felháborodásban vagy szégyenkezésben soha nem tudtam osztozni. Minden népnek joga van a maga söpredékéhez.

A magyar menekültek bűnügyi statisztikája semmivel sem rosszabb, mint az osztrákoké. A súlyos bűncselekményekben (gyilkosság, betöréses lopás) való részvételük, arányszámokkal mérve, kisebb. Ami feltűnően gyakori, az a kocsmai és utcai verekedés, az erős felindulásban elkövetett könnyű testi sértés, a hitelezési csalás. (Az utóbbi többnyire abból áll, hogy a menekült részletre vásárol, majd állását veszti, elköltözik, és nem fizet.) Mindez sokkal inkább rossz idegállapotot, ingerlékenységet és létbizonytalanságot tükröz, semmint morális romlottságot. A befogadó nép és a menekültek között feszülő rossz hangulat okát másutt kell keresnünk. Alighanem az adakozó és a rászoruló öröktől fogva oly kényes viszonyában.

Eleinte még kissé úgy éreztük magunkat, mint a hajótöröttek, akik mezítelenül partra úsztak s természetes hálával fogadták a szállást, ruhát, élelmet. Egészen más az, ha valakinek állandóan jótékonyságból kell élnie! Ezt a legtöbb ember csak úgy viseli el, ha azt mondhatja, hogy az adomány tulajdonképpen jár neki, sőt, jóval több járna, mint amennyit kap. Ám az adakozó is érzékeny: az osztrákok kockáztatták semlegességüket, s valóban rengeteget tettek. „Nem vártunk hálát – mondotta nekem egy bécsi rendőrtiszt –, de a magyarok elégedetlensége nagyon bánt minket. Ennyi vádaskodást és gorombaságot azért nem érdemeltünk." Így az osztrákok. A magyarok: „Az osztrákok nem fizetnek rá a menekültekre, sőt, ellátásukért külföldi valuta jött az országba – miért tesznek hát úgy, mintha az ő kenyerüket ennénk?"

A magyarok ellen leggyakrabban elhangzó vád az, hogy elégedetlenek. „Az új menekültek több segítséget kaptak, mint bármily emigráció valaha is kapott. Van szállásuk, élelmük, ruhájuk – mit akarnak még?"

A magyarok erre ezt szokták felelni: rendes letelepedést és tisztes munkát. És ha várniok kell erre: legalább a várakozási idő lejártának pontos dátumát közöljék velük. Ennyivel csak tartozik nekik a világ.

Nem lehetnék bíró e perben, mert az egyik félhez vérségnél is közelebbi rokonság fűz; a magánhangzó-illeszkedéstől a városligeti fákig minden az ő pártjára szólít. De egyet mondanék: aki emberi méltóságáért perel, ebben feltétlenül igazsága van, még ha minden másban tévedne, akkor is.

A NEMZET ELŐŐRSEI

Természetesen a diákokról van szó. Hosszasan beszélgettem velük, újonnan létesített bécsi könyvtárukban, néhány nehezen összeszerzett magyar könyv tőszomszédságában. Szívderítő volt, hogy ezek a borzas fejű, cingár és kissé szemtelen gyermekemberek mennyivel többet beszéltek a Kunsthistorisches Museum Brueghel-képeiről és a dunai konfederáció gazdasági tervéről, mint arról, hogy melyik raktárból hány vöröskeresztes gyapjútakarót tulajdonítottak el avatatlan kezek.

A menekültek közül ők jöttek rá legelőször, hogy a várakozási időt másra is fel lehet használni, mint várakozásra. Ők panaszkodnak a legkevesebbet. Pedig helyzetük korántsem rózsás. 1700 ausztriai egyetemi hallgató közül eddig csupán 900 kapott ösztöndíjat. A többi lágerben lakik, s a lágerek idegpusztító zűrzavarában csak az tud tanulni, akinek kivételesen erős az akarata. Az ösztöndíjasok is küszködnek: 1200 schillingjüknek legalább a fele elmegy lakbérre, tandíjra, tanszerekre. Vágyálmuk: egy magyar kollégium Bécsben. A menekült diákok nem is annyira a rendes koszt-kvártély miatt áhítoznak oly nagyon a kollégium után. Sokkal inkább szellemi központot szeretnének teremteni, vitázó, alkotó magyar közösséget.

„Ilyen lehetőségünk még soha nem volt – magyarázta izgatottan H., egy szemüveges, vékonydongájú közgazdász. – Hatezer emberünk tanul nyugati egyetemeken, és majdnem mind haza akar menni, mihelyt lehet.

Ők viszik majd haza azt, amit a világból érdemes hazavinni. És ők fogják naggyá tenni Magyarországot, nem a politikusok."

Ezt a felfogást a fiatalok többsége vallotta. A pártpolitikáról általában megvetően nyilatkoztak. Az alapvető programot illetően a forradalom idején megegyezett a nemzet – a részletek kidolgozása pedig nem a politikusok, hanem a szakemberek dolga." Hosszasan sorolták fel, hogy mit akarnak tanulmányozni: az angol adózási rendszert, a dán szövetkezeteket; azt, hogy a mezőgazdaság melyik ágában érdemes szabad paraszti társulásokat létrehozni, és hol kifizetődőbb az egyéni gazdálkodás; milyen szervezés mellett rentabilisok az államosított üzemek, mely üzemek állami kezelését érdemes fenntartani? Aztán okvetlenül tanulmányozni kell az amerikai farmok talajművelési módszereit, a svéd gyermekvédelmet, a modern építészetet... Terveikbe itt-ott gyermekes fantazmagóriák keveredtek, mohó, rendszertelen érdeklődésük mégis a Széchenyiek és Jásziak álmait idézte.

Valahányszor visszagondolok reájuk, teljes bizonyossággal érzem, hogy Magyarország nem veszhet el.

L. – S. F.

Szétszóratás

A lágerélet legfőbb, minduntalan vissza-visszatérő kérdése ez volt: „Mikor lehet innen továbbmenni?” A kivándorlás megszervezése, kivárása, a célország kiválasztása jelentette a legfontosabb programot, beszédtémát – a jövőt. Elenyésző volt azoknak a száma, akik Ausztriában akartak maradni. Mindenki menni akart. (Maguk az osztrákok is erre vártak.)

A befogadó országok viszont nem siettek. A kezdeti viharos lelkesedést, a spontán továbbszállításokat hamarosan fölváltotta a kivándorlásügyi szakemberek szűrő-elosztó-szervező munkája – és a bürokrácia. Az emberek elkezdtek kérvényeket, vízumkérő lapokat és munkaengedély-kérő lapokat kitöltögetni. Hírek és rémhírek köröztek a lágerekben.

S az idő telt.

A leghamarabb talán az NSZK hatóságai és társadalmi szervei léptek akcióba. November közepén a müncheni Magyar Menekültügyi Iroda vezetője, báró Pongrácz Imre Bécsbe utazott. Ő már kész letelepítési tervet vitt magával. December 7-én arról tudósít az *Új Hungária*, hogy *„az Egyesült Államok elnöke Voorhees ezredes személyében megbízottat rendelt ki a magyarországi menekültek ügyeinek intézésére. (...) A bécsi pályaudvarokról szünet nélkül indulnak a magyar menekültekkel zsúfolt vonatok Nyugat-Németországba, Franciaországba, Angliába, Hollandiába, Svájcba és Olaszországba. Ugyancsak állandóan indulnak gépek a tengerentúlra. Az eddigiek javarésze Amerikába ment. Most már Kanada és Ausztrália felé is indulnak csoportok. (...) Az osztrák hatóságok azonnali hozzájárulásukat adták, hogy amerikai katonai gépek szálljanak le a semleges ország területére.*

A *norvég Vöröskereszt Lina közelében megvásárolt egy fürdőtelepet, ahol 1200 magyar menekültet helyeznek el. A telepet kertek, erdők veszik körül, ahol a menekültek mezőgazdasági munkát folytathatnak.*

Az amerikai Vöröskereszt eddig 22 ezer menekültet gyűjtött össze.

Svájc az eddigi négyezren felül további hatezer menekültet fogad be.

Az angliai könyvüzletekben elkapkodták az angol–magyar szótárakat. Minden menekültotthonban vannak angol nyelvleckék.”

A jövő egyszerűnek tűnt. Még néhány hét, és mi is sorra kerülünk. Csak a karácsonyt kell kivárni. Csak az újévet...

December végén egy kicsit riasztó híradás: a befogadó országok fölemelték bevándorlási kvótáikat, és még mindig 70 ezer menekült élt Ausztria területén. S az újak egyre jönnek...

Néha egy kis szívdcrengető meleg is fölcsillan. Az egyik híradásból megtudhatjuk, hogy Frankfurtban egyszerre 9 magyar pár tartott esküvőt. A tanúk: a frankfurti katonai légibázis amerikai parancsnokának a felesége és a menekülttábor német vezetője.

Azután már csak a reménykedés és az elutasítás váltakozása. Január 2-án kiderült, hogy befejeződött a légihíd Ausztria és az USA között: 9700 menekültet vitt át. Eisenhower elnök közölte a Kongresszussal, hogy betelt a rendkívüli bevándorlási keret (21 500 fő), és bővítést kért. Néhány nap múlva kiderült, hogy az amerikaiak újrakezdik a légi szállítást, ám csökkentve – csupán 58 embert visznek át hetente. Ugyanakkor egy jó hír Angliából: a bevándorlási kvóta 13 ezer volt, de most kiadnak további 5 ezer vízumot.

A Bécsben működő zsidó ügynökségek vezetője, Herbert A. Friedmann közölte január 18-án, hogy addig 16 567 magyar zsidó menekült ki Ausztriába. Ez – becslés szerint – a Magyarországon élő zsidóság 14 százalékát teszi ki.

Újabb riasztó hír érkezett Amerikából: „*Egyes USA szenátorok és képviselők aggódnak, hogy a kényszerűen gyors szállítás miatt kommunisták is bejutottak az Egyesült Államok területére. Most az amerikai átmeneti táborban igyekeznek szigorúbb ellenőrzést gyakorolni.*" (Ilyenkor minden Amerikára váró menekültben megakadt kissé a levegő: csak nem fogják leállítani a bevándorlást?!)

A kivándorlások hétről hétre lassultak. Az emberek már végigjártak minden lehetséges konzulátust, kitöltöttek minden elképzelhető űrlapot – s most várnak. Napokig. Hetekig. És nem történik semmi.

És ha sikerül továbbmenni – ott vajon mi vár?

Február 8-i hír: 12 ezer fő tartózkodik az NSZK-ban, s további háromezer mehet be családegyesítési akcióban. De csupán a 70 százalékuk kapott munkát. Angliában 15 ezren vannak, s összesen ötezernek van munkahelye.

Ugyanekkor egyre riasztóbb hírek érkeztek Jugoszláviából is. A déli határon rohamosan növekedett a disszidálók száma. Január közepén csupán kétezren voltak – február végére 17 ezerre növekedett a számuk. A jugoszláv hatóságok nem adták ki őket a magyaroknak, de a továbbutazásukat sem támogatják. Egyelőre táborokban élnek, s nem tudják, mi lesz velük.

Március 1-jén újabb hír: már 18 170-en vannak Jugoszláviában. Mindössze 10 százalékuk akar ott maradni, de csak néhány százan tudtak továbbutazni. Volt olyan eset, hogy egy fiatalembernek megvolt már a vízuma, a munkavállalási engedélye Angliába, kész volt a vonatjegye is, de nem tudott elindulni, mert a tábor vezetője nem engedte ki a láger területéről.

Egy hét múlva a Vöröskereszt bejelenti, hogy átveszi tízezer magyar menekült gondozását Jugoszláviában.

A Vöröskereszt akciója nyomán néhány ország fölfigyelt a Jugoszláviában rekedtekre. Március 15-én Ausztrália és Kanada bejelenti, hogy összesen tízezer embert befogadnak onnan is. Amerika ezer főt fogad. A skandináv országok hatszázat.

Elkészül a február végi osztrák gyorsmérleg is. Rendkívül tanulságos a lista:

Ország	Kvóta	Ténylegesen fölvett
Afrika	1 100	950
Anglia	5 000	17 920
Argentína	4 500	443
Ausztrália	5 000	3 341
Belgium	3 000	3 149
Brazília	3 000	354
Chile	1 000	155
Costa Rica	–	3
Dánia	1 000	1 105
Franciaország	–	8 878
Hollandia	5 000	2 955
Izland	50	52
Írország	1 000	538
Izrael	–	1 581
Luxemburg	200	199
Norvégia	1 000	1 011
NSZK	–	11 560
Olaszország	4 000	3 804
Svájc	10 000	10 325
Svédország	4 000	4 301
Spanyolország	–	11
Törökország	500	381
Új-Zéland	1 000	617
Uruguay	–	3
USA	21 500	27 431
Venezuela	1 500	62
		101 129 fő

Február végén – 2-3 hónapnyi várakozás után – tehát százezer ember sorsa közeledett a megoldás felé. De az osztrák táborokban ott ült még több mint 37 ezer magyar, ezen kívül húszezer panziókban és albérletekben, s csaknem húszezer Jugoszláviában – s a határon egyre csak jöttek újabbak.

Március végén, április elején mintha újra mozgásba lendült volna a kivándoroltató gépezet. Az Egyesült Államok mégiscsak fölemelte befogadási kvótáját, és eljutott az USA-ba a harmincezredik magyar is. Kanada, ami nem szerepelt a február végi befogadó listán, közöltem, hogy 28 ezer magyart hajlandó átvenni. Megindult a légihíd is. Áprilisra már elhagyta Ausztriát 125 ezer magyar – ám még mindig 47 ezren várakoztak a lágerekben. Végre nyilatkozott az osztrák hatóság azoknak is, akik ott akartak maradni: 15 ezret hajlandók befogadni.

Megindult a hazatérés is Magyarországra. Itt az adatok nagyon különbözőek. Április közepéig 14 000 ember tért vissza – Magyarország szerint; 4346 – Ausztria szerint.

Az osztrák lágerekben várakozók újabb és újabb rohamokat indítanak a követségek, konzulátusok ellen. Néhány ország április közepén fölemeli a kvótáit: Ausztrália 4 ezer főt fogad be Olaszországból; Venezuela 5 ezret; Brazília 10 ezerre emeli a keretet, de hangsúlyozza, hogy szigorúan megválogatja, kit enged be; Kanada újabb ezer embert vesz át Jugoszláviából; Svédország újabb 4700-at.

Április végén új probléma borzolta föl a kedélyeket, és okozott gondot a nemzetközi jogászoknak: a gyerekek ügye. Ausztriában 4 ezer, 14 évnél fiatalabb gyerek ült táborokban. Jugoszláviában is több száz. Ők a szüleik nélkül jöttek ki. Magyarország most visszakövetelte őket. A magyar hatóságok idézték a nemzetközi jogot, amely szerint a 18 év alattiak sorsa felől a szülők döntenek (az Egyesült Államokban például törvény tiltotta a beengedésüket). S a magyar hatóságok egyre-másra produkálták a szülői nyilatkozatokat, amelyek szerint a gyerekek felelőtlenül, a szülők

tudta nélkül, vagy akaratuk ellenére szöktek nyugatra. A nemzetközi jog tehát mindenképpen a visszaadásuk mellett szólt. Ugyanakkor sokan éltek a gyanúperrel, hogy a magyarok kegyetlen megtorlást alkalmaznak majd minden visszakapott gyermekkel szemben, s feltehetően a szülőket is kényszerítették a hazahívó nyilatkozatokra. (Akkor még nem volt ismeretes az a hír, amely 1958–59-ben járta be a világsajtót, miszerint a magyar büntető hatóságok fiatalkorúak börtönében tartják fogva a 18 évnél fiatalabb szabadságharcosokat, s a nagykorúságuk elérését várják. Amint a fogva tartottak elérik a 18 életévüket, kegyetlenül kivégzik, fölakasztják őket.) Ausztria az időhúzás mellett döntött – egyre elodázta a gyerekek visszaadását.

Elérkezett az első tavasz, 1957 májusa. Sokan már fél éve várakoztak a lágerekben. Többen nem bírták idegekkel: egyre több lett az illegális bevándorlási kísérlet az NSZK-ba. A hatóságok meglehetősen szigorúan bántak az illegálisan bejövőkkel: vagy kényszerlakhelyre utalták őket egy NSZK-beli menekülttáborba, vagy simán visszaszállították őket Ausztriába.

Jugoszláviában is egyre nehezebb lett a helyzet. Ausztria végül bejelentette: átvesz ötezer jugoszláviai menekültet, de szigorúan csak továbbutazásra. A hónap végére kiderült, hogy a jugoszláv hatóságok nem védik meg azokat a gyerekeket, akik oda menekültek: 44 fiatalkorút visszaadtak a magyaroknak. Ugyanakkor megakadt az ötezer magyar Ausztriába utaztatása is, mert valamilyen bürokratikus félreértés folytán az osztrák hatóságok nem konzultáltak előre a jugoszláv kormánnyal, „csupán" a Vöröskereszttel. Egy hónapra rá véglegessé vált: mégsem jöhetnek el Jugoszláviából.

Május végén Dr. Lindt, az ENSZ menekültügyi főbiztosa nyilatkozatot adott a sajtónak. Eszerint az év végére csak az a nyolc-tízezer magyar marad Ausztriában, akik ott akarnak letelepedni. Jelenleg még 31 ezren vannak, de elviszik őket, főként Dél-Amerikába.

Nem lett igaza.

Június 7-én Oscar Helmer belügyminiszter újabb számot mond. Szerinte 35 ezer fő várakozik Ausztriában – s 70 százalékuk fiatalabb 30 évesnél.

Három jó hír a munkaerőpiacról: az NSZK-ban a munkaképes magyar menekültek 95 százaléka már kapott munkát és dolgozik. Ugyanekekor az amerikai Standard Oil felkutatta a MAORT 100 volt alkalmazottját, és külön listán kivitte őket Amerikába. Az olajszakemberek azonnal munkát és kezdési segélyt kaptak a Standard Oilnál. S egy felhívás Észak-Rajna-Vesztfáliából: a bajor menekülttáborokból át lehet oda költözni – a tartományi kormány ad lakást és munkalehetőséget.

Angliában 1957 nyarán hatalmas vita és sztrájkhullám tört ki a bányászok körében. A brit kormány ugyanis több ezer embert vitt ki a bányákba – de ez azonnal kiváltotta az angol bányászszakszervezet tiltakozását. Ők konkurenciát láttak a magyarokban, és az egész mögött a kormány bérletörő akcióját sejtették. Nagyméretű sztrájk bontakozott ki. Sikerült elérniük, hogy a kormány végül is limitálta az alkalmazható magyar bányászok számát. A megegyezés szerint maximum 2500 magyar bányászt lehet dolgoztatni. Kijelöltek egy bányát, ahol csak magyarok szálltak le a mélybe.

Július közepén Kanada és Franciaország újabb 477 menekültet vitt el Jugoszláviából. Kanada ugyanekkor 2230 embert vett át Ausztriából. Az Egyesült Államok már csak családegyesítés címén fogad be újabb magyarokat – szám szerint 180-at. Viszont újabb, 8 millió dollár értékű élelmiszersegélyt indított útnak Ausztriába.

Augusztus: Jugoszláviából 400 magyar Svédországba mehet. Kanada 1245 embert fogad Ausztriából. Ausztrália 5 ezer fővel növelte kvótáját.

S egy terv, amely soha nem valósult meg: 2 ezer ember mehetne Jugoszláviából Amerikába.

Október elején az ENSZ menekültügyi főbiztosa újabb jelentést adott. Eszerint a megnövelt befogadási kvóták ellenére nem csökkent a továbbutazásra várók száma, mert egyre újabbak jöttek. 35 300 menekült vár Ausztriában, 14 300 Jugoszláviában. Nőtt viszont azoknak a száma, akik feladták és hazatértek: 4470 Ausztriából, 2222 Jugoszláviából és 2800 más országokból.

November. Egy váratlan bejelentés az NSZK-ban. Eszerint a menedékjog csak 6 hónapig érvényes. Azután újra és újra meg kell újítani. Ezzel a módszerrel akarja a hatóság kontrollálni a bevándorlókat. A végleges tartózkodási engedélyt csak 2-3 ciklus után adják meg, ha a kérelmezővel közben nem volt semmiféle probléma. (Igaz, 3 éven át évi 720 márka adókedvezményt is adnak. Ezenkívül „rendkívüli kiadások" címén az új otthonnal kapcsolatos költségek is leírhatók az adóból. Érdemes tehát jól viselkedni.)

A *Bécsi Magyar Híradó* rendszeresen közli az ICEM statisztikáit. November 8-án: 179 627 fő jött Ausztriába. Ebből 6883 visszament Magyarországra; 152 693 fő továbbutazott. 20 051 még osztrák földön várakozik.

Két hónap múlva elkészül az 1957-es zárómérleg. Eszerint 1956. október 28. óta 179 935 magyar lépett osztrák földre. Az új évben is, Ausztriában, a várakozók száma viszont alig csökkent: 18 959-en vannak.

S több mint egy év telt el az októberi felkelés óta.

Táborok, tábortüzek

A hónapokig tartó táborélet pszichikailag tönkretette a menekülteket. Már a szökésük alkalmával is súlyos megterhelésen mentek keresztül, egy vesztes forradalom, a megtorlásoktól való félelem, a bujkálás és az otthon hagyott szerettek miatti aggódás lelki nyomása alatt. A haza elhagyása, a bizonytalanság önmagában is olyan súlyos lelki teher, amit sokan nem képesek elviselni – sok tudományos dolgozat írja le, mennyire megnövekszik az öngyilkossági ráta minden első generációs kivándorló csoportban. Mindehhez azonban hozzájárult az, hogy a menekültek döntő többségénél nem volt cél – csupán a túlélés ösztöne.

A társadalom-lélektan megkülönbözteti, hogy a kivándorlót húzza valami az illető országba, vagy ellenkezőleg, taszítja valami a szülőföldjéről. Ezt nevezik a *pull* és *push* faktornak. Nos, 1956–57-ben szinte egyértelműen a taszítás volt túlsúlyban – az emberek egyszerűen menekültek a megtorlás vagy a jövő elől. Nagyon kicsi volt a *pull* faktor, a húzó erő szerepe. Sokan valójában nem is tudták, hova akarnak menni. A zsidók többnyire Izraelbe és Amerikába igyekeztek. A képzettebbek egy része is Amerikába tartott. Sokan egyszerűen oda igyekeztek, ahol élt már rokonuk, s attól remélték kivándorlási ügyük megrövidítését, s a talpra állás segítését.

Nagyon kevesen voltak olyan tudatosak, mint az a mérnök, aki Oslóban mesélte el nekem, miért választotta éppen Norvégiát.

– Nézze, nekem három fő szempontom volt. Mindenképpen európai országba akartam menni, hogy közel maradjak Édesanyámhoz. A következő szempontom az volt, hogy gazdag országba menjek, mert ott még a szegény emberek is gazdagabbak, mint máshol. S a harmadik szempontom az volt, hogy olyan országba menjek, ahol kevés magyar él, mert ahol sok a magyar, ott lejáratják az embert, már elveszti a hitelét, mielőtt megszólalna.

Szinte véletlenül alakultak ki tehát az egyes országokba igyekvő csoportok. Ám, amikor kialakultak, egyre nagyobb türelmetlenséggel várták, hogy végre történjék is valami – mert a semmittevésnél, az üresen, céltalanul eltöltött napoknál nincsen demoralizálóbb dolog a világon.

Márpedig nem sok történt.

Az előző fejezetben láthattuk, hogyan múltak el a hónapok anélkül, hogy tíz- és tízezrek akárcsak értesítést kaptak volna arról, mi történik velük, mikor indulhatnak tovább. A legtöbb újságcikk vagy közlemény is többnyire úgy szól, hogy X országban kibővítették a beutazási keretet, jelentkezni lehet itt és itt, de nem tudják, hogy valójában mikor van indulás. Majd, szinte az utolsó pillanatban, rohamszerűen kellett fölkészülni az útra.

Ausztriában nem volt érdemes beilleszkedni – azonkívül, hogy azok, akik munkához jutottak, vásárolhattak némi ruhát, ingóságot maguknak. A többi pedig teljesen bizonytalan volt.

Teljesen érthető, hogy egyre több garázdálkodásról, verekedésről, kisebb bűncselekményekről szólnak a híradások. Általában az történt, hogy egy-egy társaság pénzhez jutott, berúgott, és ittas állapotban szabad utat engedett az elkeseredésének: törni-zúzni kezdtek. Ez a jelenség egyre gyakoribbá vált. 1956-ban még csupán egy-két elszigetelt esetben volt rendzavarás, karácsony és újév után mintha erőszakhullám söpört volna végig a magyarokon. Februárban már szinte mindenütt rendzavarásokról lehet olvasni. A müncheni *Magyar Kurír* jelenti: *„a bocholti táborban tanúi lehetünk, hogy a magyarok egymás között, vagy az éppen*

itt-tartózkodó keletnémet menekültekkel összezördülnek." A cikkíró szerint az okok: részegség, feltűnő szórakozásvágy, verekedő hajlam. (Ez az „összezördülés" valójában igen enyhe kifejezés volt: valójában a bocholti összetűzések zavargásokká, táborlázadássá fajultak, aminek csak a kivonuló rendőrség tudott valahogy véget vetni.)

Bocholt azonban nem maradt egyedi eset. A *Magyar Kurír* már több helyről kénytelen jelenteni: „*az ausztriai táborokban egyre gyakrabban üti fel a fejét az antiszemitizmus. Az egyik táborban nyílt zsidóellenes tüntetésekre is sor került. (...) Egy ifjúsági otthonban napirenden vannak a lopások. Néhány társuk a kapott pénzsegélyt azonnal tömény szeszbe fektette.*"

Az első olyan összetűzés, ami már komoly nemzetközi következményeket is vont maga után, 1957 elején tört ki, Bajorországban. A sajtó akkor szerzett tudomást az eseményekről, amikor 86 magyar menekült megszállta Passau, német–osztrák határvároska egyik iskolájának tornatermét, elbarikádozták magukat és éhségsztrájkot kezdtek.

Mi történt?

1957 januárjában 150 menekült elhatározta: visszatérnek Magyarországra. Azt állították, hogy a reménytelenség kényszerítette őket erre a lépésre.

Az emigráns magyar sajtó egy része esküdött, hogy hazai kommunista agitátorok mesterkedése az egész. Tény az, hogy ennek a 150 embernek nem volt munkája, és hiába várakoztak arra, hogy továbbutazhassanak egy másik országba. A 150 ember aláírta a hazatérési nyilatkozatot. A nyilatkozat alapján elhelyezték őket a schaldingi táborban – ám az útnak indítás egyre késett. Végül 86 ember nem bírta tovább, és elhagyta a lágert. Megostromoltak egy személyvonatot, és elindultak rajta Ausztria felé.

Természetesen a rendőrség még a német határ előtt leszedte, és Passauban, egy iskola tornatermében helyezte el őket. Néhány nap múlva a magyarok éhségsztrájkot kezdtek. Közvetlen

okként tetvekre és az elviselhetetlen kosztra panaszkodtak. Azt mondták, nem hagyják addig abba az éhségsztrájkot, amíg el nem indulhatnak hazafelé. A német rendőrség közölte: ők kiengedik őket, ha Ausztriába bemehetnek. Az osztrákok viszont azt mondták: beengedik a 86 magyart, de csak akkor, ha már kezükben van a magyar hatóságok nyilatkozata, hogy visszatérhetnek Magyarországra, mert Ausztria nem kockáztatja meg, hogy ismét a nyakukon maradjanak.

A magyar hatóságok nem nyilatkoztak.

Néhány nap múlva húszan azt mondták: Amerikába is elmennének, ha az befogadná őket. A többiek továbbra is ragaszkodtak a hazautazáshoz.

Végül megérkezett a magyarok válasza: 19 embernek megtagadták a hazautazást. Erre törni-zúzni kezdtek, és elindultak Csehszlovákia felé. A határig jutottak.

További sorsuk ismeretlen.

Az éhségsztrájk mint tiltakozási forma egyre elterjedtebbé vált. Érthető: a menekültek nagyon kevés fegyverrel rendelkeznek az ellenállásra. Ha szétverik a tábor berendezését, joggal mondják, hogy a befogadó országnak okozott – hálátlanul – kárt. Ha szembeszáll a rendőrséggel, csendőrséggel – garázdának minősítik. Sztrájkról beszélni értelmetlen, ha az embernek amúgy sincsen munkája. Az egyetlen, ami a menekült kizárólagos vagyona, értéke, tőkéje, az egyetlen, amiben kárt tehet: a saját teste.

Különösen erős éhségsztrájkhullám söpört végig a menekülttáborokon, amikor az Egyesült Államok befejezte a magyarok átszállítását az Újvilágba. Akkor derült ki, hogy sokkal több embernek adtak előzetes beutazási engedélyt, mint amennyit valóban bevándoroltattak.

Az elkeseredés leírhatatlan volt.

A világtörténelem legnagyobb szabású éhségsztrájkja 1957 tavaszán robbant ki Siezenheimben.

Siezenheim álmos kis városka Nyugat-Ausztriában Salzburg közelében. Lágerében több ezer menekült zsúfolódott össze. A legtöbbjük Amerikába tartott.

A zavargások akkor kezdődtek, amikor kiderült, hogy az USA lezárta a határait. A hír megérkezésének másnapján egy csoport zsidó viszont autóbuszra szállhatott, és elindulhatott a repülőtér felé. Az őket kísérő tisztviselők megpróbálták ugyan elmagyarázni a feldühödött tömegnek, hogy a zsidók a *Hias* külön listáján szerepelnek, és egy másik kvóta alapján utazhatnak az USA-ba – az elkeseredett embereknek nem volt érzékük a bevándoroltatás bürokratikus finomságai iránt, s elkezdték kővel bedobálni a zsidókat szállító buszok ablakait.

A hangulat továbbra is paprikás maradt. Április végére kiderült, hogy nincsen már semmi remény: Amerika ezentúl csak családegyesítési kérelmekkel foglalkozik. Az embereknek a siezenheimi táborban viszont készen volt minden hivatalos papírjuk, s napról-napra várták az indulást. Az amerikai Vöröskereszt vezetője, Mr. Murphy ugyan odarohant intézkedni, s megígérte, hogy minden magyart elvisznek más országba, de csak annyi lett az eredmény, hogy megtámadták és megverték a jobb sorsra érdemes vöröskeresztes tisztviselőt.

S a következő napon a magyarok már nem fogadták el az ételt. Egyszerre 2400 (!) ember lépett éhségsztrájkba.

Napokon át tartott az éhezés – de, természetesen, semmi hatása sem lett. A magyarok közül senki sem mehetett az Egyesült Államokba. Kezdhették újra a feliratkozást, a várakozást Ausztráliába, Kanadába.

Az amerikai kapkodás más helyütt is feszültségek okozója lett. Egy olasz menekülttáborból 125 ember írt nyílt levelet, kérve valakinek – bárkinek – a segítségét, hogy továbbmehessenek Amerikába. Hiába.

Nagy éhségsztrájk tört ki az írországi Knochalisheenben is. Az ír kormány több száz magyart azért vitt el Ausztriából, hogy enyhítsen a lágerek túlzsúfoltságán. Szó sem volt arról, hogy Írországban maradjanak, mindenkinek megígérték az USA bevándorlást. A knochalisheeni magyaroknak szó szerint a fejük fölött zajlott le az USA kivándorlás, a légihíd – s ők maradtak, elfelejtve, bevándorlási kérelmük egy feledékeny bürokrata fiókjában, bezárva.

Háromszázan léptek éhségsztrájkba.

Eredmény nélkül.

Írországban kellett maradniuk, de a legtöbben nem bírták a klímát. Később, amint tehették, más országba költöztek.

Összetűzések, éhségsztrájkok mindenfelé.

Az ausztriai Stockerauban szintén az USA bevándorlás lezárása váltott ki éhező tiltakozást.

Traiskirchenben azok kezdtek el sztrájkolni – ez valóban munkabeszüntetés volt –, akik állásban voltak. Véleményük szerint az osztrák munkáltatók a magyaroknak alacsonyabb bért fizettek, mint az osztrákoknak.

Megszaporodtak az illegális bevándorlási kísérletek az NSZK-ba. A német rendőrség eléggé keményen lépett föl a beszökni akarók ellen. A legenyhébb büntetés az volt, hogy az illetőnek kijelöltek kényszerlakhelyül valami isten háta mögötti menekülttábort. A legtöbb esetben azonban egyszerűen visszaküldték őket Ausztriába. A legtragikusabb eset az volt, amikor három menekült nem győzte kivárni az NSZK vízumot és a Saalach-folyón keresztül akartak beszökni német területre. Egy lány belefulladt a vízbe – a másik kettőt letartóztatták.

Hol van már az az idő, amikor boldog tudósítás adott hírt a frankfurti kilencszeres esküvőről?

Az apróhirdetések is egyre szomorúbbak. Megszaporodnak a házassági hirdetések. Először, persze, egy „régebbi" magyar, egy kőműves keres magának ifjú, csinos feleséget. Azután, lassan, megindulnak azok az „aprók", amikor az új menekült keres vala-

kit, ha feleségül-férjül venné. Nem titok: a továbbvándorlás, az állampolgárság reményében.

Az *Új Hungáriá*ban 1957 májusában valaki apróhirdetésben, egy török nő ismeretségét keresi. (A szerkesztőség, dicséretére legyen mondva, megígéri: szereznek majd egy címet.)

A legtragikusabb végkifejlet azonban szeptember 27-én olvasható az *Új Hungária* apróhirdetései között – egy szomorú, reménytelen év könyörtelen következményeként:

„Menekült magyar anya örökbeadná egészséges újszülött fiúgyermekét. Cím: Magyar Iroda, Fr. Ebert-Anlage 44., Heidelberg."

Vajon mi lett a sorsuk?

Amerika!

Amerika! – ez volt a legtöbb menekült kimondott vagy kimondatlan úti célja. Amerika! – ide jelentkeztek a legtöbben. Hajnalonként hatalmas sorok álltak a bécsi USA konzulátus előtt; türelmetlen, kialvatlan, ideges emberek. Amerika! – az Álmok Országa, amiről a legtöbb jelentkezőnek csak homályos elképzelései voltak.

Vajon mi okozta ezt az Amerika-lázat?

Nem nehéz kitalálni. Sok embernél egyszerűen az volt a vezérlő ok, hogy családtagok – rokonok, nagynénik, nagybácsik – éltek az Államokban. A rokoni kötelékek kényszerűen meglazultak az ötvenes évek elején, amikor az ÁVH szigorúan ellenőrzött minden levélváltást, minden csomagot, és az életrajzokban az amerikai rokonság a „megbízhatatlanság" fogalmával volt egyenértékű. Hírek, családi információk csak nagyon ritkán érkezhettek át az óceánon. Az „amerikai rokonság" gyanúsabb volt más, nyugat-európai vagy dél-amerikai rokoni kapcsolatnál is.

Természetes, hogy ebben a mesterséges elszigeteltségben a tényekből többnyire legendák lettek. Kialakult egy álomország-kép: nagy autókkal, örök napsütéssel, korlátlan lehetőségekkel. Az Amerika-képet részben tudatosan építette föl az Egyesült Államok, külföldi propagandája révén; mindez részben a világháború következménye volt. Az amerikai harcoló és megszálló csapatok felszereltsége, ellátottsága legendás volt. A katonák rágógumit,

élelmiszert és harisnyákat osztogattak Nyugat-Európában. Nagy szerencsének számított, ha valaki az amerikaiaknál lehetett hadifogoly.

A hidegháború éveiben az amerikai sablonokat meglehetősen tudatosan terjesztette a Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja adó. Mai szemmel nézve ezek meglehetősen primitív sémákra épültek – s sok olyasmit is belehallottak Kelet-Európa népei, ami a szerkesztők szándékait és reményeit messze meghaladta. (S erre még „ráerősített" a keleti ellenpropaganda hallatlan primitívsége.) Klasszikus eset a magyar sajtóban, amikor a koreai háború idején a „Coca-Cola gőzétől mámoros" amerikai katonák garázdálkodásairól volt szó –, s az „image" kialakításához nem kellett egyéb, mint a fenti adók által sugározott egyszerű ténymegállapítás, miszerint az USA-ban tényleg van Coca-Cola, és tényleg szól a rock and roll. Nem szabad mosolyogni a dolog primitívségén: amikor Kelet-Európa országaiban nem volt narancs, kakaó, amikor a legkönnyedebb szórakozást is vaskézzel rendszabályozta az állampárt ideológiája, akkor mindez az apróság az álmok elérhetetlen birodalmába tartozott.

Amerika azonban hallgatott.

Már repültek a gépek London irányába, már zsúfoltak voltak a Svájc és Svédország felé tartó vonatok, már Franco is bejelentette, hogy megnyitja országát a menekültek előtt (igaz, csak gyerekek számára) – s az USA konzulátus semmi biztatót nem tudott mondani. A tisztviselők időnként kereken elutasították a jelentkezőket, időnként felírták a nevüket valamilyen listára, amiről mindenki tudta, hogy semmi jelentősége sincsen. S a többi befogadó ország kormánya is egyre idegesebben nézett Washington felé – vajon mi lesz?

A hallgatás oka az a régen érlelődő feszültség volt, ami az USA bevándorlási törvényei körül keletkezett, s éppen a magyar forradalom leverése, a kiözönlő menekülttömeg jelentette azt a szikrát, amitől a belső harc kipattant. De mi okozta a feszültséget?

Tudvalévően Amerika a bevándorlók hazája. Eléggé közismert Franklin D. Roosevelt mondása, miszerint „*mindannyian bevándorlók és forradalmárok leszármazottai vagyunk*". A XIX. század végén és a XX. század elején azonban a kivándorlási hullám már nem maradt meg Nyugat-Európában: átterjedt Kelet-Európára és Ázsia egyes országaira is. Ezzel párhuzamosan viszont megjelent az USA-ban egy addig még nem ismert jelenség: a tömeges munkanélküliség.

Először 1924-ben állapítottak meg bevándorlási kvótákat. A kvótákat rendre az USA-ban élő nemzetiségek arányában állapították meg, feltételezve és megcélozva azt az egyensúlyi állapotot, amit a kvóták megállapítása idején tapasztaltak, és amin semmiképpen sem akartak változtatni. A kvóták kérdése minden időben hosszú kongresszusi viták tárgyát képezte – különösen a II. világháborút követő években. Végül 1952-ben hozták meg a hírhedt McCarran–Walter-féle Bevándorlási és Nemzetiségi Törvényt, amelynek a lényege az volt, hogy az 1920-as fehér lakosság nemzetiségi arányait kell „befagyasztani". Eszerint minden nemzetiség az USA-ban élő nemzetiségi csoportjának 0,15 százalékában engedhető be évente. (A magyarok esetében ez, körülbelül félmillió főre vetítve, 865 fő/év volt.) Természetesen a befagyasztás eleve kivihetetlen volt, hiszen mindez azt is jelentette, hogy például Angliából több mint 60 ezer embernek kellett volna bevándorolni évente az egyensúly megtartása érdekében.

A törvényt gyakorlatilag életbelépése óta állandóan támadták, de érvénye mindig megmaradt.

1956 végén elméletileg tehát mindössze néhány száz ember lett volna jogosult az USA-ba utazni – ha a keretszám be nem telt volna hosszú évekre előre. Valami gyors intézkedés kellett tehát – ám az egyre késett. Mint már említettük, Eisenhower elnök november 4-én éppen a választási kampány csúcspontján volt (6-án tartották az elnökválasztást), és Dulles külügyminisztert

sürgősen meg kellett operálni. A Külügyminisztérium két munkatársa, Scott MdLeod osztályvezető és Pierce J. Gerety kapta a feladatot, hogy a jogi, a munkaügyi, a honvédelmi és az egészségügyi tárcákkal közösen kidolgozzon valamiféle megoldást.

A törvények amerikai útvesztőjében meg lehetett találni a kiskapukat. Az 1953-ban hozott Menekültsegély Törvény *(Refugee Relief Act – RRA)* révén kvótán felül 200 ezer menekült juthatott be a világból az Államokba. Ez a keretszám 1956 végén lejárt ugyan, de még volt benne körülbelül hatezer szabad hely. Ezt a rendeletet használták fel a külügyesek, hogy elinduljanak a beengedés legalizálása felé. Nem volt könnyű. A törvény ugyanis azt is kimondta, hogy az RRA vízumért folyamodóknak teljesen egészségeseknek kell lenniük, még a múltban sem eshettek át olyan fertőző betegségeken, mint például pestis vagy TBC; valamint igen részletesen kell dokumentálniuk az életrajzukat, különös tekintettel az elmúlt két évre (kommunista párttagság vagy hasonló tömegszervezeti tagság eleve lehetetlenné tette a bevándorlást). Természetesen nem az volt a fő probléma, hogy kiválogassák a feltételeknek megfelelő jelentkezőket, hanem az: hogyan válogassák ki. A dolog természetéből adódóan nagyon kevesen hoztak ugyanis magukkal dokumentumokat, papírokat, és az állításokat nem lehetett könnyen igazolni.

A két külügyminisztériumi ember tovább kutatott. A 414-es számú polgári törvénycikk kimondja, hogy a főügyész és a külügyminiszter lemondhat a bizonyítékokról, illetve bizonyos körülmények között az eskü alatt tett szóbeli vallomás is elegendő. (Az amerikai jogi szakzsargon ezt hívta *„a hajótörött tengerész esetének”* – értve rajta, hogy amennyiben az illető kényszerítő okok folytán már az Egyesült Államokban tartózkodik, és nincs lehetősége a bizonyításra, ezt a paragrafust kell alkalmazni mindaddig, amíg az eskü hamis volta esetleg ki nem derül).

Washingtonban hosszú, keserves jogi pingpongcsata kezdődött az egymásnak is ellentmondó törvények alkalmazásáról.

A fő kérdések ezek voltak: hány menekültet engedjenek be; követeljenek-e bizonyítékokat, vagy elegendő-e az eskü; hol legyen a papírok intézése, a menekültek szűrése?

A tartózkodási engedély kiadásához minden esetben két aláírás kell: a konzulátusé és a bevándorlási tiszté. A hosszadalmas tárgyalások során végül az a kompromisszum született, hogy a két aláírást két helyen kell megszerezni. Az egészségügyi hatóság engedélyét is tartalmazó konzuli aláírást Ausztriában kell megadni, míg a bevándorlási tiszt aláírását (az életrajz, az elmúlt két év és a munkaképesség vizsgálata után) már az Egyesült Államok területén lehet elintézni. (Ez utóbbi azt is jelentette, hogy aki már az USA területén van, azt csak kompromittáló adatok bizonyításával lehet onnan deportálni.)

A keretszám, amit végül Eisenhower elnök is aláírt – 5 ezer fő volt.

Az eskü/bizonyíték kérdésében tovább tartott a vita. Az első csoportokat eskü alapon vitték Amerikába, de ez a szabályozás a következő hónapok alatt többször is megváltozott – állandóan újabb és újabb eljárás megkezdésére szorítva a még Ausztriában várakozókat.

A katonaság megnyitotta a New Jersey állambeli Edison város melletti katonai tábort, Camp Kilmert. Ez a tábor volt a II. világháború idején a behajózó csapatok központja. A háború után már ideiglenes menekülttáborként szolgált, majd bezárták. November 13-án 250 katona kezdte meg a tábor felújítását, de hamarosan önkéntesek – főként a környék magyarjai – is csatlakoztak a rendbehozatalhoz. Ezrek jöttek: füvet nyírtak, telefonkábelt fektettek le, irodákat rendeztek be, takarítottak. November 21-ére, hálaadás napjának előestéjére fogadóképes lett a tábor.

Közben Ausztriában gőzerővel folyt a menekültek kiválasztása. Igen erős volt az egészségügyi kontroll – mégis tudunk olyan esetről, amikor emberek néhány éve lezajlott tbc-folyamattal is kijátszották a röntgent, és fölkerültek a listára.

Sajátságos módon a legelső csoportban egyetlen katolikus sem volt, csupán reformátusok és zsidók. Fabian Flynn atya ugyanis, aki a CRS Nemzeti Katolikus Jóléti Konferencia főmegbízottja volt, nem fogadta el a beengedés eskü alatti formáját, csakis a „szabályos", bizonyított RRA vízumokat akarta elismerni. Attól félt ugyanis, hogy kommunista ügynökök kerülnek az amerikai csoportba. Ezért a legelső csoportokba nem tett embereket a katolikusok közül – csak később, az amerikai hatóságokkal való hosszas vita után volt hajlandó engedni.

A legelső csoport november 21-én repült át az Egyesült Államokba. Mivel Ausztria – semlegessége okán – nem akarta engedni, hogy amerikai katonai gépek szálljanak le a területére, kezdetben a Flying Tigers légitársaság gépei vitték a magyar csoportokat, vagy vonaton átvitték a magyarokat Münchenbe, és onnan indultak el a katonai gépek. Néhány héttel később azonban már megengedte az osztrák kormány a közvetlen katonai légihidat.

Camp Kilmerben igen jól szervezett volt a menekültek fogadása és elosztása. (Az egyik újság nagy lelkesedéssel adta hírül, hogy a magyarok adatainak feldolgozásához az új csodagépet, az IBM cég számítógépét is felhasználják.) Az érkezés és elhelyezés után újabb orvosi vizsgálat következett. Aki átesett ezen, az a következő lépcsőfokokat járta végig: vámvizsgálat – a bevándorlási hivatalnokok előtti kihallgatás, életrajz – szakmai végzettség, képzettség elismertetése – kapcsolatfelvétel a szponzoráló ügynökségekkel, munkahely- és lakóhelykeresés. Aki túljutott ezeken, letelepedési engedélyt („zöld kártyát") kapott.

Természetesen már ebben az időben is erős volt az amerikai *„brain drain"*. Már Európában igyekeztek kiválogatni a legjobban képzett magyarokat, tudósokat, egyetemi tanárokat, s őket külön – gyorsított – eljárás alapján hozták át az USA-ba. Camp Kilmerben az Amerikai Tudományos Akadémia külön részleget

tartott fenn (telefonszáma is megtalálható Camp Kilmer egykorú telefonkönyvében), ahol az Amerikában élő magyar tudósok legjobbjai – Szent-Györgyi Albert, Wigner Jenő, Teller Ede stb. – foglalkoztak a tudósok kvalifikációjával és kiválasztásával.

A tábor azonban nem mindenkinek tetszett. A *New York Times* 1956. november 28-án, röviddel Kilmer megnyitása után, nyíltan így fanyalog: *„A magyar menekültek fogadása és elhelyezése – legalábbis New York térségében – az ország szégyene. (...) Ez a katonaság hadművelete attól a pillanattól fogva, hogy a repülőgép landol, úgyhogy a menekültek számára a legelső benyomás az amerikai életről, hogy mindenütt egyenruhák és szabályozások uralkodnak. A menekülteket katonai buszok viszik Kilmer elkerített barakkjaihoz, ahol a katonai rendőrség őrködik. A lakórészek olyan primitívek, mint a II. világháborús menekülttáborok Európában – számozott barakkok. (...) Miért nem találtak a New York-iak valami emberibb módot a menekültek fogadására? Mi lett New York jó szándékával? Miért lett ez a hadsereg és a bürokrácia színjátéka, ahelyett hogy polgári, önkéntes, nagy megmozdulás lett volna – vagy talán még azzá válhatna?"*

A legenda szerint az első csoport érkezésekor egy hivatalos ember úgy találta, a legjobb lesz a csoportot úgy üdvözölni, hogy kiáll olyanok elé, akik most érkeztek a felkelésből, az orosz tankokkal vívott csatából, a hosszú gyaloglásból és fagyoskodásból, és komoly hangon rákezdi: „Most elmagyarázok néhány dolgot a szabadságról."

Mindenesetre, a dolgok másnak tűnnek amerikai szempontból és másnak azok szemszögéből, akik számára ez az ígéret földje volt, s a rövid katonai-bürokratikus fogadtatás már csak átmeneti, elviselhető kényelmetlenségnek tűnt a valódi megérkezés előtt. Az a bizonytalanság, ami a disszidálás első percétől kezdve minden menekült feje fölött lebegett, mintha Európában maradt volna. Kilmerben egyszerűek, katonásak voltak a körülmények, de valami olyat nyújtott, amit Európában nem találhattak meg a magyarok: biztonságot.

Nem is ez volt a fő probléma.

Az alapvető, nyitott kérdés az volt – és hónapokig az is maradt: vajon hány magyar menekültet fogad be Amerika? Mi lesz a családtagokkal? Mi lesz azokkal, akik még Ausztriában várják – a beutazási papírokkal a kezükben – a repülőre vagy hajóra szállást az Államok felé?

1957. január 10-én azt adta hírül a müncheni *Magyar Kurír:* az USA kvóta betelt, több embert már akkor sem fogadnak, ha készen vannak a beutazási engedélyek. 1957. január 17-én az *Új Hungária* is megerősítette a légihíd lezárását, azzal a megjegyzéssel, hogy eddig is többet szállítottak át Amerikába, mint amennyit a keret megengedett – összesen 9700 főt. (E hír következtében robbantak ki zendülések és éhségsztrájkok több táborban, főként a már említett Siezenheimben.) Január végére újabb, rossz jelek érkeztek az óceán túlpartjáról: több szenátor nyilvánosan aggodalmaskodni kezdett, hogy kommunista ügynökök szivárogtak be az USA-ba Kilmeren keresztül.

Ezek a hírek azonban nem bizonyultak igaznak – legalábbis ebben a formában nem. Valószínűleg csak a további USA jelentkezéseknek igyekeztek a hatóságok elejét venni – az átszállítás ugyanis, ha lassabban is, de folytatódott. A Kongresszus először húszezerre emelte a magyarok kvótáját, majd február végén még megtoldotta tízezerrel. Március 20-ára már a harmincezredik magyar érkezett Kilmerbe. Most már csak családegyesítésre fogadtak el új jelentkezőket, azt is csak különösen indokolt esetben.

Április közepére megszületett Camp Kilmer „végelszámolása" is. Sidney C. Wooten tábornok sajtóértekezletet tartott, ahol bejelentette: addig összesen 30 673 magyar ment át a táboron. Közülük 16 ezer fő kapott munkát azonnal és további nyolcezer komoly munkaajánlatot. A táborban 173 esküvőt tartottak, és 50 baba született a katonai kórházban.

A kormegoszlás:	
16 év alatt	19%
16–36 évig	58%
36–56 évig	19%
56 fölött	2%
	98%

(A maradék két százalék: a táborban született csecsemők és a még Kilmerben tartózkodó, életrajzvizsgálat alatt lévők száma.)

A menekültek 33 százaléka, egyharmada szakmunkás volt. A leggyakoribb szakmák: autószerelő (659 fő), mezőgazdasági munkás (597 fő), textilipari munkás (457 fő), szabó (408 fő), mérnök (388 fő), szerszámkészítő (341 fő). Összesen 1100 egyetemista ment át a táboron – a legnagyobb részük az első két-három évet végezte el Magyarországon valamilyen felsőfokú tanintézetben. A már említett nemzeti akadémiai bizottság 294 felsőfokú képzettségű szakembert helyezett el az Államok valamelyik egyetemén vagy kutatóintézetében. A szakmák szerinti megoszlás:

58 orvos
37 vegyészmérnök
34 ügyvéd vagy közgazdász
3 gépészmérnök
25 gépszerkesztő mérnök
31 egyéb mérnök
19 technikai kutatómérnök
16 elektromérnök
12 építészmérnök
12 bányamérnök
6 fizikus
3 biológus

(Természetesen sokkal több egyetemi végzettségű szakember került az USA-ba, a fenti számok csak azokat jelölik, akiket az akadémiai bizottság helyezett el.)

Általában megfigyelhető volt, hogy – a gondos kiválasztás és a „brain drain" irányultság eredményeképpen – a második világháborút követő menekülthullámmal Amerikába érkezetteknél sokkal nagyobb volt az USA-ba fölvett magyarok között a szakmunkások és egyetemi végzettségű szakemberek aránya. Nem érdektelen az amerikai Nemzeti Tudományos Akadémia becslése. Eszerint a Kilmerbe érkezett, magasan kvalifikált szakemberek képzési költsége az USA-ban meghaladta volna az 5 millió dollárt. Az Amerikába érkezett összes szakember (szakmunkás, felsőfokú végzettségű stb.) teljes képzési költsége pedig 40 millió dollár fölött lett volna az Államokban.

E számok tükrében érdekes egy kis nemzetközi áttekintést végezni. Martin A. Bursten a már többször idézett könyvében a következő összehasonlítást teszi:

Ország	Nemzeti jövedelem (milliárd $)	Népesség	Átvett menekültek száma	100 000 lakosra jutó átvett menekült	100 m $ nemzeti jövedelemre jutó átvett menekült
Anglia	42,6	51 221 000	21 000	41	51
Ausztralia	9,4	9 400 000	8 500	92	61
Belgium	7,4	8 860 00	3 500	40	48
Franciaország	35,5	43 300 00	10 000	23	28
Hollandia	6,3	10 808	3 000	30	49
Izrael	937	1 850 000	2 000	111	215
Kanada	21,6	15 861 000	33 500	214	158
NSZK	30,0	49 995 000	12 000	24	40
Svájc	5,4	4 987 000	10 500	214	196
Svédország	8,0	7 250 112	6 000	83	75
USA	342,4	167 440 000	34 000	22	10

A fenti táblázathoz még némi kiegészítés kívánkozik. Az adatok 1957 nyaráról származnak – tehát abból az időpontból, amikor az

Egyesült Államok már bezárta a kapuit, de Ausztriában még tízezrek várakoztak, hogy eljussanak valamelyik országba. A fenti adatok tehát szükségképpen módosultak idővel, nőtt a beutazó magyarok száma – kivéve az Egyesült Államokat.

A teljes igazság kedvéért hozzá kell tenni, hogy az USA anyagilag a legtöbbet tette a menekültek érdekében – Eisenhower beszámolója szerint 71 075 000 dollárt (amiből 20 millió a magángyűjtési akciókból származott) költött a magyarok fogadására, eltartására és továbbutaztatására. Viszont – a költségek java része megtérült azzal, hogy az amerikaiak „kiválogathatták" a munkaerő színe-javát.

Ma már, történelmi távlatból nézve, megalapozottnak és tisztánlátásról tanúskodónak tűnik az amerikai elnök üdvözlő levele, amelyet minden, Kilmerbe érkező magyarral megismertettek:

A FEHÉR HÁZ
WASHINGTON

Kedves Barátaim Magyarországról!
Amerikai társaim nevében üdvözöllek Titeket az Egyesült Államokban. A körülmények, amelyek között elváltatok szülőhazátoktól és szeretteitektől, s amelyeket el kellett viselnetek, mély érzelemmel és együttérzéssel töltötték el az amerikai szíveket. Komoly és felelősségteljes büszkeséget érzünk, hogy ebben az ínséges időben a mi partjainkhoz érkeztetek.

Az évszázadok folyamán a magyar emberek derekasan ellenálltak az elnyomásnak. Az ő bátor szellemük ma is mindenütt lelkesíti a szabad embereket.

A mi amerikai hagyományunk, hogy kiköveteljük a magunk szabadságát, és azoknak az embereknek, akik a maguk szabadságáért küzdenek most úgy, ahogyan egykor mi tettük, felajánlunk annyi segítséget és menedéket, amennyire csak képesek vagyunk.

Sok polgártársunk és önkéntes szervezetünk az Egyesült Államokban működött együtt a kormányhivatalokkal, hogy segíthessünk Nektek az új élet megteremtésében Amerikában.

Elsőre talán idegennek tűnik majd Nektek az országunk és a törvényeink. Néhány elengedhetetlen formaság talán kisebb kényelmetlenséget okoz majd abban, hogy csatlakozzatok a mi életünkhöz, de kérlek Benneteket, gondoljatok mindig arra, hogy a formaságok mögött mi lakik a szívünkben – őszinte vágy, hogy megszoríthassuk a kezeteket, hogy kölcsönös megértésre jussunk, és hogy jóbarátok és jó szomszédok legyünk.

Nos, üdvözlünk Titeket amerikai földön. Tudjuk, hogy forrón reménykedtek abban az időben, amikor majd minden magyar élvezheti a személyes szabadság áldásait magyar szülőhazátokban is. Osztozunk reményetekben. Mi most biztosíthatunk Titeket, hogy ha egyszer még fölvirrad az a nap, s úgy dönthettek, hogy hazatértek magyar szülőhazátokba, Amerika mindent meg fog tenni, hogy segítse a visszatéréseteket.

Dwight D. Eisenhower

Kára Anna

Camp Kilmer néhány kilométerre fekszik New Jersey állam egyik legjelentősebb „magyar településétől", New Brunswicktól. A városkát még a függetlenségi háború idején alapították a Raritan folyó partján, régi indián utak kereszteződésénél. A múlt század végén és a XX. század elején kezdett megtelni magyarokkal. A nagy arányú magyar benépesedés annak tulajdonítható, hogy viszonylag közel volt a szervezett kivándoroltatás „fogadó telepéhez", a New York kikötője előtti Ellis Islandhez, és a környék nehézipara volt a magyarországi kivándorlási ügynökök egyik legnagyobb megbízója. Ezen a környéken az asszonyok is találtak munkát a Johnson and Johnson cég (gyógyszerek, kozmetikai és piperecikkek, tisztálkodási szerek) gyáraiban.

A század első felében New Brunswick már jelentős magyar központ volt, de mind a mai napig működik itt több magyar templom, iskola, óvoda, étterem, egyesület, bank, könyvesbolt, biztosítótársaság, nyomda, rádió, sőt még atlétikai klub is.

Kára Péter és felesége, Anna a városka magyar társadalmi életének jelentős személyisége. A könyv anyagának gyűjtésekor a 89 esztendős Kára Péter a helyi tűzoltóparancsnok volt – ám ezenkívül rendszeresen írt cikkeket a helyi magyar újságban; cimbalmozott egy cigányzenekarban, s még ma is zenés műsort vezet a helyi magyar anyanyelvű rádióadásban vasárnap délutánonként. Fele-

sége New Jerseyben született – magyarul csak a házassága révén tanult meg. Azóta mindketten elhunytak.

Kára Anna 1956–57-ben igen jelentős szerepet vállalt a magyarok fogadásának előkészítésében és letelepedésük megszervezésében. Ma így emlékszik vissza azokra a hónapokra:

– Mi tulajdonképpen már október 23-án elkezdtünk szervezkedni. A Szent László Iskola auditóriumában gyűltünk össze aznap, hogy egy jótékonysági estet szervezzünk a Németországban tengődő magyar hadifoglyok számára.

– *Jól értem? 1956-ban még magyar hadifoglyok voltak Németországban?*

– Igen. A számuk nem volt túl nagy, sokan elkerültek már különféle országokba, de még mindig ott rekedtek sok százan. Akkoriban már összekeveredtek a DP-kkel *(Displaced Persons – hontalanok)*, a háború után külföldre menekültekkel. Úgy hallottuk, hogy többen tbc-ben szenvednek, s az ő megsegítésükre tartottuk – volna – a jótékonysági estet. Délután ott voltam, a székeket rendeztem, aztán hazajöttem megfürödni. Éppen a kádban voltam, amikor Péter bátyó kiabálni kezdett: „Anna, Anna, gyere azonnal!" Mondtam, éppen a vízben vagyok. „Nem baj, gyere ki a vízből!" Mi lehet ilyen fontos? Kijöttem, s láttam: két ember áll az ajtóban. „Mrs. Kara, jöjjön azonnal, gyűlést tartunk meg, Magyarországon kitört a forradalom." Kérdezem, miért éppen hozzám jöttek? „Mert maga Amerikában született, és szükségünk van arra, hogy tudjuk, mi a maga véleménye a dologról." Nos, velük mentem, és gyűlést tartottunk a műsor előtt. Én is ott ültem, és mindenki kapacitált: „magának sok ismerőse van Washingtonban, segítsen, hogy küldjünk egy jegyzéket a kormánynak, amiben támogatást ajánlunk föl a forradalomnak." Mondom, rendben van. „És még azt szeretnénk, hogy beszéljen a hallgatóságnak, segítsen pénzt gyűjteni." Nos, én tartottam valami rövid beszédet, aztán elénekeltük a Himnuszt. Sokan sírtak, és még azon az estén összegyűjtöttünk több mint ezer dollárt.

– *S hogyan került kapcsolatba a menekülttáborral?*

– Egyszer megállt egy autó a házunk előtt, és egy tábornok szállt ki belőle. Bemutatkozott: Sidney W. Wooten dandártábornok. Mondta, hogy fogadótábort szerveznek Kilmerből, és hallotta, milyen eredményesen gyűjtöttem pénzt a forradalom megsegítésére. Azt mondta, hogy most a menekülteknek kellene segíteni. Bevallom, én nagyon megijedtem. Nekem még soha, semmi dolgom nem volt a hadsereggel. Úgyhogy nem adtam választ. Előbb fölhívtam Dienes Lászlót – ő volt a magyar újság szerkesztője és az Amerikai Magyar Szövetség helyi csoportjának a titkára. Ő nyugtatott meg: vállaljam el a munkát. Így azután én lettem a segélyalap irodájának a vezetője Camp Kilmerben. De tudja miért?

– *Miért?*

– Péter bátyó miatt. Mert minden, ami New Brunswickban és a környékén történt, a mi házunkhoz érkezett. Péter dolgozott a magyar újságnak, a magyar rádiónak – az emberek meg állandóan hívtak minket. És mindenkit ismertünk, természetesen. No, én nem beszéltem jól magyarul, de a segélyalapnál a többiek meg nem beszéltek jól angolul. Így azután engem küldtek mindenhová, ahol amerikaiakkal kellett tárgyalni: a katonákhoz, meg a kormányhivatalokhoz, Washingtonba. Tudni kell, hogy a katonáknál még egy seprűt se kapsz, ha nem töltesz ki egy ívet. Így azután minden papíron a Mrs. Kára név volt, pedig együtt dolgoztunk Mrs. Sütővel, Mrs. Refivel, az egyházak papjaival. Dolgoztunk szinte éjjel-nappal. Volt úgy, hogy éjfél után jöttem haza, teljesen kimerülten.

– *A táborban mit tudott csinálni?*

– Mivel én beszéltem angolul, engem küldtek a cégekhez, társaságokhoz munkát keresni a magyaroknak. De jól is jött, hogy nem beszéltem magyarul...

– *Miért?*

– Hát a menekültek miatt! Mert hazudtak, nagyon hazudtak ám! Ha megtudták, hogy valahova ács kell, akkor mindenki ács volt. Ha kárpitos kellett, mindenki kárpitos volt. Így azután én mindennap átnéztem az újságokat, hogy milyen állásba keresnek embert, aztán fölhívtam a cégeket, elmondtam, ki vagyok, és megkérdeztem, mit is kell csinálni, milyen szerszámokat használnak, s így tovább. Így megtudtam egy-két fontos dolgot. Ezeket aztán Péter lefordította magyarra, azt fölírtam, s aztán elmentem az emberekhez: „Jól van, te azt mondod, kárpitos vagy. Hát meséld el nekem, milyen szerszámokat használsz, s mit csinálsz velük?" Istennek hála, sikerült úgy összeszednem az embereket, hogy majdnem mind megfelelt – összesen hármat küldtek vissza. De Péter bátyó is vizsgáztatott.

– *Hogyan?*

– Hát ő jól muzsikál, még tavaly is játszott a cigányzenekarban. No, a táborban egyszer csak találtunk egy egész zenekart: 16 taggal. Valahogy elhelyeztük őket Long Islandra, de nem érezték jól magukat, eljöttek. Az egyik hajnalban itt áll a házam előtt tizenhat cigány. „Jáj, segítsen rájtunk, rossz sorunk volt!" Hát behoztam őket a házba, ami szalonna, tojás, kenyér csak volt, mind megetettem velük. S aztán szép lassan elhelyezgettük őket, szerte, az ország minden részébe. Jó egy-másfél évvel később, amikor már elfelejtettem ezt az egész Kilmer-ügyet, bent vacsoráztunk New Yorkban, a Csárdásban – az egy elegáns étterem. Ahogy ott ülünk, egyszerre az egyik cigány kiabálni kezd: „Jáj, édesányám, ő áz!" S odarohant az asztalunkhoz, kivezetett a pódiumra, s bemutatott az egész vendéglőnek, hogy ez az asszony jó szívvel segített mindannyiunkat, amikor idejöttünk, az Isten áldja meg érte... Ő is egyike volt a tizenhatnak, s híressé vált New Yorkban – de nekem egyforma volt, akár híres, akár nem, igyekeztem segíteni rajtuk, ahogy tudtam.

– *Camp Kilmeren körülbelül 32 ezer magyar ment keresztül. Körülbelül hányan kaptak az ön és az AMSZ segítségével munkát, letelepedést?*

– Itt van egy névsor, ezt ma is őrzöm. 1600 név van benne. Mindegyiküket mi segítettük elhelyezni. S mondhatom, az ötvenhatosok többsége jól megállta a helyét. Ma is büszke vagyok rájuk. Azt gondolom, sok tekintetben képzettebbek voltak, mint a megelőző generációk. De egy-két dologban nagyon tapasztalatlanok voltak.

– *Például?*

– Például nem győztek betelni a televízióval. Órákig ültek a tévé előtt, és bámulták. Ha egy cowboyfilmet adtak, egész tömeg gyűlt össze. Általában véve ki voltak éhezve a szórakozásra. De volt egészen más meglepetésem is – karácsonykor. Nagyon ködös, hideg, zúzmarás idő volt. Néhányan bementünk karácsony este a táborba, s játszottunk a gyerekekkel, ajándékokat adtunk nekik. S a gyerekek nem értették, mi történt. Később a szülők elmondták, hogy szinte mindenki fölkészítette a gyerekeit, hogy az idén ne is számítsanak karácsonyra, karácsonyi ajándékra. S a gyerekek mégis kaptak...

– *Mi a legfontosabb emléke erről az időszakról?*

– A levelek, amiket kaptam. Nem a hivatalos dicséretek, köszönő sorok, bár azokból is van jó néhány. Hanem azok a levelek, amiket a menekültek írtak, amikor már letelepedtek valahol.

S nézze, mennyi verset adtak nekem. Egész versgyűjteményem van...

Szétszóratás 2.

1958. január 1-je úgy köszöntött a világra, hogy még mindig majdnem húszezer ember várakozott Ausztria lágereiben, közel négyezren Jugoszláviában, és kiszámíthatatlan, hogy hány menekült élt a befogadó országok ideiglenes táboraiban, lebegve a megérkezés és a letelepedés közötti légüres térben.

Az Egyesült Államokban Camp Kilmer régen bezárta kapuit. A nagy ritkán beengedett néhány újabb menekült többnyire a már kint élő családjához tartott. Az USA-ba rajtuk kívül csak a legjobb tudósok juthattak be, különleges engedéllyel.

A forradalom keltette nemzetközi lelkesedés már elmúlt. A befogadó országok fölhasználtak minden elképzelhető bevándorlási keretet. A követségekre, konzulátusokra bejáró, információt, határidőket kérő magyarok már csak nyűgnek számítottak az ott dolgozóknak – s ezt bőven éreztették is a menekültekkel. Az éhségsztrájkok lezajlottak – sikertelenül. A sajtó hallgatott. Nem volt már fegyver a magyar táborlakók kezében. A legtöbben naphosszat az ágyakon üldögéltek, reménytelenül várakozva. Pénzük alig volt. A korábbinál sokkal nagyobb mértékűvé vált az italozás. Ez a tél a reménytelenség tele volt.

A legtöbb segélyszervezet befejezte a működését. Magyar célokra már nem lehetett adományokat gyűjteni. A meglévő pénz egyre fogyott.

Az ENSZ menekültügyi főbiztosára várt a feladat, hogy a még táborokban várakozókat elhelyezze valahogyan. A legrosszabb helyzetben, úgy tűnt, a Jugoszláviában lévők vannak. Jugoszlávia és Magyarország kapcsolatai – Nagy Imréék budapesti elrablása óta – meglehetősen hűvösek voltak, s a jugoszláv kormány úgy látta, a menekült magyarok eltartása támadási felületet jelent ellenük. Nagyon szerették volna már a határokon kívül látni a hívatlan vendégeket.

Ez sikerült is 1958 január végére. 29-én indult el az utolsó 80 ember, Belgiumba. Az orvosi vélemény szerint nagyon gyenge állapotban voltak, főként pszichikailag. Talán ez is a magyarázata annak a botránynak, amely két hónappal később kirobbant. A Jugoszláviából átvett, összesen ötszáz embernek ugyanis még elindulása előtt alá kellett írnia egy papírt, hogy milyen munkát vállal. Természetesen a választható „állások" a legrosszabbul fizetett s a legrosszabb körülmények között végezhető, nehéz fizikai munkák voltak, s az is természetes, hogy a reménytelenül várakozó, legyengült magyarok aláírtak bármit, csak hogy kikerüljenek a táborból. Belgiumban azután néhány hét, néhány hónap alatt kiderült, hogy a legtöbben nem tudják és nem akarják az aláírt munkát végezni – a hivatalok viszont ragaszkodtak a szerződésekhez, és nem voltak hajlandóak más munkákat kiközvetíteni. Ebből azután – a belga sajtó finom megfogalmazása szerint – „súrlódások" támadtak.

Sokan mentek Jugoszláviából Svédországba is. A skandináv ország 1957–58-ban óriási humanitárius szolgálatot tett a magyaroknak: ők voltak ugyanis az egyedüliek, akik hajlandók voltak befogadni a beteg embereket, köztük a tüdőbetegeket is. Több száz magyar, akik aktív, vagy már lezajlott tbc-folyamatuk miatt nem jutottak be más országba, a svédeknek köszönheti továbbjutását s későbbi gyógyulását.

A jugoszláviai menekültek problémájának „megoldását" jelentette az is – legalábbis a statisztika számára –, hogy tovább-

szállították őket egy másik táborba, többnyire Olaszországba. S rendszerint ott is felejtették őket. Február végén a latinai táborban élő magyarok írtak nyílt levelet a sajtónak: őket azzal szállították át Olaszországba, hogy majd továbbutazhatnak Amerikába. Kitöltötték a szükséges papírokat – s még csak választ sem kaptak. Csupán a hírt, hogy ne is reménykedjenek, mert Amerika „bezárt" – de más országokba sem tudnak eljutni.

A „jugoszláv kérdés" tehát „megoldódott", azaz részben átváltozott belga vagy olasz kérdéssé. Ám közben más országokban borzolták föl a közvéleményt a magyarok. Az még csak mulatságos eset volt, amikor Londonban 11 potyautast fedeztek föl egy Brazíliából érkező hajón. A magyar potyautasok nem bírták a brazil munkakörülményeket, de természetesen nem volt annyi pénzük, hogy bárhová is jegyet váltsanak. Rio de Janeiróban elbújtak tehát egy teherszállító hajón, s a kormánylapát fölötti holt térben zsúfolódtak össze, majd a tengeren a rakomány között vészelték át az átkelés heteit. Londonban előbújtak, és – ismét – menedékjogot kértek.

A legelrettentőbb esetek azonban Svájcban történtek.

Svájc – történelmi hagyományaihoz híven – élenjárt a menekültek segítésében. Már november elején különvonatokon hozták a magyar határ mellől a disszidenseket. A történelmi hagyományokkal ellentétben azonban nem zsuppolták őket tovább – mint az idáig szokásban volt –, hanem több mint 12 ezernek letelepedési engedélyt adtak. Külön gondoltak a gyerekekre is. Az árváknak vagy egyedül érkezőknek egy nemzetközi SOS-gyermekfaluban (a Pestalozzi-faluban) külön házat építettek. Ez volt a Kukorica Jancsi-ház. A munkaképes magyarokat többnyire hegyi földművesekhez közvetítették ki, bérmunkára.

Az első feszültségek a kétfajta életmód közötti különbségekből keletkeztek. A közismerten takarékos svájci gazdák nem értették a magyarok hirtelen támadt szerzési vágyát, a vásárlási rohamokat – de nem kalkuláltak a magyar étvággyal sem. A könnyű, salátás-sajtos kosztot adó gazdák szerint a magyarok barbár „zabálógépek" volt – a nehéz testi munkát végző magyarok szempontjából viszont a svájci étel csak a kiéheztetésükhöz volt elég.

Domján Evelyn írja férjéről, Domján József fametszőről szóló könyvében (*Faragott képek*, Budapest, Gondolat), hogy néhány magyar a Genfi-tóból kilopta a hattyúkat, és otthon megfőzte paprikásnak. Az eset természetesen kiderült, s irtózatos felháborodást keltett.

A magyarok azután szinte állandó helyet követeltek maguknak az újságok botránykrónikáiban. A hattyúlopás után néhány hónappal óriási kocsmai verekedést provokáltak. Az esetnek nem csupán összetört berendezés, hanem több súlyos sérült lett a következménye. 1958 augusztusában két magyar úgy próbálta kifejezésre juttatni a Nagy Imréék kivégzése miatti haragját, hogy géppisztollyal hatoltak be a magyar követségre, és összevissza lövöldözni kezdtek. A két fiatalember – Papp Endre és Nagy Sándor – elbarikádozta magát a követségen, és lőttek mindenre, ami mozgott. A követség fegyveres őrsége egyiküket agyonlőtte – a másikat a rendőrség tartóztatta le. (A nagykövet neve: dr. Marjai József.)

A helyzet 1959-ben egyre rosszabb lett. A magyarok viselkedése miatt a svájci kormány jelentést adott ki. Ebben megállapítja, hogy összesen 13 766 menekült érkezett az országba 1956 novembere óta. 328 magyar újszülött látta meg azóta a napvilágot, és 54 haláleset volt. Magyarországra 1437-en költöztek vissza, 1117-en Ausztráliába vándoroltak, 624-en pedig más országban telepedtek le. A létszám tehát 10 534 fő. A jelentés szerint igen nehéz lélektani problémákkal kellett megküzdeniük a menekülteknek, s ebben a menekültügyi szervek és a rendőrség nem nagyon tudott segíteni. Az újonnan érkezett magyarok körülbelül 5 százaléka deviánsnak minősíthető, az életmódja elfogadhatatlan – de miattuk más, tisztességes embereknek is nehezebb lett munkát és lakást találniuk.

Erre a jelentésre épül a *Zürcher Woche* cikke is. A lap is körülbelül ötszáz főre becsüli a deviáns, visszaeső bűnöző magyarok számát. Az újságíró abban látja a fő problémát, hogy a nemzetközi viszonyok miatt nem lehet őket kiutasítani (Magyarországra nem mehetnek vissza, más ország pedig nem fogadná be őket), tehát Svájcon belül kell megoldást találni. A lap átnevelő intézet felállítását javasolja „a bolsevizmustól megfertőzött 5 százalék" számára. (Azt, hogy a verekedés, lopás stb. hogyan függ össze a bolsevizmussal, a cikkíró nem részletezi különösebben.)

Miközben egyre élesedett a magyarellenes hangulat, a svájci labdarúgó-bajnokságban új csapat kezdte meg működését; az SC HUNGÁRIA, Basel. Néhány évet végig is játszott a bajnokságban.

S ezután történt a legnagyobb tragédia. Borschach városkában, ahol egy évvel ezelőtt is véres kocsmai verekedést provokáltak ki a magyarok – kettős rendőrgyilkosság történt. Ez a magyar férfi (a nevét nem közölték) együtt élt egy svájci nővel, és rendszeresen féltékenységi jeleneteket rendezett. Az egyik ilyen alkalommal a nő elrohant hazulról egy kisvendéglőbe. A férfi utána ment, és a vendéglőben folytatta a kiabálást, majd ütni kezdte a nőt. Erre a helyiségben iszogató két civil ruhás, szolgálaton kívüli rendőr megpróbálta megfékezni a dühöngő magyart, és valahogyan kimenteni az asszonyt a férfi keze közül. Az ember azonban a két rendőrt a nő szeretőinek gondolta – revolvert húzott elő, és agyonlőtte a két svájcit.

A dologból országos felháborodás támadt. A két rendőr temetése nemzeti üggyé dagadt. Az emberek könnyen általánosítanak – a legfőbb kérdés az volt, hogy minek engedték be a magyarokat az országba. A magyar egyesületek természetesen újra és újra elhatárolták magukat – ám hiába. A rendőrök után négy árva kisgyermek maradt. A magyarok is megpróbáltak gyűjtést rendezni, de hát szánalmas összeg (2700 osztrák schillingnek megfelelő pénz) jött össze. A magyarellenes hangulat azonban egyre élesebb lett. Az iskolákban a magyar gyerekeket kiközösítették.

Több egyedülálló magyar férfi albérletét felmondták, és kirakták őket az utcára. Mindez, persze, nem segített már senkin – de a magyarellenes hangulat még hosszú évekig beárnyékolta a svájci magyar közösség életét.

Más országokban nem voltak ilyen kirívó esetek, de több-kevesebb rendőrségi ügy majdnem mindenütt akadt. Ez természetesnek is tekinthető, hiszen végül is kétszázezer ember között mindenképpen akadnak elenyésző számban renitenskedők.

Európa más részein sokkal kevesebb garázdálkodás, bűntény fordult elő. Az ottani fekete krónikák inkább a munkanélküliségből fakadó feszültségekről árulkodnak – különösen Angliában. A szigetországba összesen 2400 bányász érkezett – s az angol bányász-szakszervezet azonnal tiltakozni is kezdett. Incidensek is voltak: az angolok lefasisztázták a magyarokat (ez az angol kommunista párt hatása volt), s verekedések törtek ki. Átmeneti megoldásnak tűnt egy „magyar bánya" megnyitása – ez azonban csupán 800 embernek adott munkát. A többiek továbbra sem tudtak elhelyezkedni. Súlyosbította a helyzetet, hogy a már dolgozó magyarok nagy többsége sem volt kibékülve a sorsával – ami nem csoda, hiszen rutinszerűen a legrosszabb munkákhoz közvetítették ki őket. A helyzet 1959 őszére mérgesedett el. Több száz fő érkezett Londonba, többnyire vidéki munkahelyekről. A rossz munkakörülmények és a kevés fizetés miatt szót emeltek, ezért aztán elbocsátották őket. Az emberek Londonba mentek, s napokig tüntettek az egyik munkaközvetítő hivatal előtt. A hatóságok azzal érveltek, hogy a magyarok egyszerűen csak jobb állásokat akarnak kikényszeríteni, ezért elzárkóztak a követelések teljesítése elől. Az egyházaknak viszont az volt az álláspontjuk, hogy nem lehet a menekülteket „kényszermunkára" utalni, csak azért, mert újonnan jöttek, és nincsen elég lehetőségük a választásra – tehát támogatták a tüntetőket. Ez volt az a ritka eset, amikor a hatóságok hátráltak meg, és a magyarokat – néhány nap múlva – igyekeztek tisztességes munkához juttatni.

Rabszolgasors

A legmegrázóbb, legszörnyűbb és példa nélkül álló eset 1958 elején került napvilágra. Ötszáz magyar szinte rabszolgasorsra jutott – Dominikában. A különös, de rettenetében is jellemző történetet több újság is megírta.

A megértéshez ismerni kell a dominikai valóságot 1956–59-ben. A kis állam, amely a Karib-tengerben, Hispaniola szigetén fekszik Haiti szomszédságában, egyike volt a világ legelmaradottabb országainak. Sűrű, meleg és párás, féltrópusi éghajlat, gyér ipar, elmaradott mezőgazdaság. Majdnem monokultúrásnak volt tekinthető az ország a kávé-, dohány- és cukornádtermelésével. A fél Magyarországnyi területen akkoriban élő közel 2,5 millió ember többsége írástudatlan, babonás és munkanélküli.

Az elmaradott kis ország államformája formailag köztársaság volt, a valóságban azonban a legsötétebb diktatúra. A hírhedt Trujillo diktátor és családja rémuralmat gyakorolt. Jellemző, hogy még a fővárost is Ciudad Trujillónak hívták.

Ez a diktátor 1957-ben meglepő bejelentést tett: hajlandó segíteni a magyar menekülteknek, s nagy számban befogadni őket.

Az *Irodalmi Újság* (1958. február 15.) Örvényes András riportját közölte erről.

„Dominika négy hónappal a magyar felkelés leverése után, 1957 márciusában bejelentette az Egyesült Nemzetek Menekültügyi szervezeténél,

hogy hajlandó korlátozott számban magyar menekülteket befogadni. Elsősorban vas- és gépipari szakemberek, geológusok, agronómusok és földművesek jelentkezzenek.

Az úgynevezett regisztrálást, a jelentkező menekültek adatainak felvételét a Dominikai Köztársaság minisztertanácsának magyar származású tagja, a Trujillo elnök legszűkebb köréhez tartozó Kovách tábornok végezte a bécsi Kärtnerstrassén bérelt ideiglenes irodában. A vas- és gépipari szakemberekkel, geológusokkal és agronómusokkal közölte, hogy a jelentkezéssel egyidejűleg munkaszerződést is kötnek, amelynek értelmében a mérnöki képesítéssel rendelkezők havi nyolcszáz dolláros fizetést és lakást, a művezetők havi hatszázötven dollárt és lakást, a munkások havi ötszáz dollárt és lakást kapnak. A földműveseket tíz hold termékeny föld, egy ház, szükséges gazdasági felszerelés várja, tartózkodásuk első időszakában hat hónapon keresztül fejenként és családtagonként napi négy dollár államsegélyt vehetnek fel a kerületi elöljáróságok illetékes hivatalaiban. Tájékoztatásul Kovách tábornok még megjegyezte, hogy az élelmiszerek, ruházati cikkek és ipari termékek ára a Dominikai Köztársaságban valamivel alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban. A kivándorlóknak érkezésük után joguk van azonnal bankszámlát nyitni.

A regisztrálással egybekötött kihallgatás rendkívül rövid és emberséges volt. A beutazási vízumot sem politikai, sem egészségügyi, sem egyéb más okból egyetlen jelentkezőtől sem tagadták meg. Kovách tábornok a listára vett személyek valamennyi igazolványát, beleértve az osztrák hatóságok által kiállított szürke menekültlapot, az iratokhoz csatolta s ezzel mintegy jelképesen is a Dominikai Köztársaság polgáraivá avatta őket..."

Ne feledjük: 1957 késő tavaszán már megtörtént az első menekült hullámok „szétosztása". A február végi osztrák gyorsmérleg szerint 101 129 fő talált magának befogadót Ausztriából (ebben nem szerepelnek a jugoszláviai táborokban várakozók). Ha pesszimista módon közelítjük meg a kérdést - és akkorra a táborokban

már inkább a pesszimista hangulat uralkodott el -, azt mondhatjuk, hogy a menekültek közel felének még semmiféle elképzelése nem lehetett arról, hogyan alakul az élete. Jövőkép és konkrét remények nélkül tengették az életüket. Egy ilyen ajánlat a napfényes szigetparadicsomból nyilvánvalóan mesésnek tűnhetett, s elaltathatta azt a kevés gyanakvást is, ami esetleg ébredhetett a rapid „ügyintézés" láttán.

Ezért nem csoda, hogy a kvóta betelt pár nap alatt. De hogy valójában kik is voltak ezek az emberek, arról lássuk a korabeli tudósítást:

Legnagyobb részük paraszt, Debrecen, Hódmezővásárhely és a Balaton környékéről. Nyugodt, lassú emberek, akik csak akkor határozták el, hogy otthagynak hazát, házat, temetőt, jószágot, amikor már bizonyossá lett, hogy nem jön egy új Kossuth, nem támad második Damjanich, hogy az orosz megszállta a keresztutakat s a bakterházakat is, a Nyugat pedig nem tud vagy nem akar cselekedni. Ausztriában aztán megtudták, hogy ők „januáriak", s ezzel eljátszották jogukat a világhoz, nem lesznek farmerek Amerikában és nem fognak Leghorn kakast tenyészteni Dánia ege alatt. A másik csoport, a kisebb rész olyanokból állt, akik még az utolsó pillanat után is megpróbálták a lehetetlent, akik még ott voltak január tizedikén a csepeli ütközetben, akik arra gondoltak, hogy talán a párton belül sikerül valamit elérni, vagy talán jön egy jegyzék Amerikától, esetleg Hruscsov elméje megvilágosodik, s akkor szükség lesz a kitartó és becsületes emberekre. F. mérnök, a Csepeli Munkástanács tagja, egy református lelkész, egy gimnáziumi tanár, egy agronómus. Ők nem azért keltek át a határon, mert Cadillacekről vagy pálmákról álmodtak. Látták, hogy mindennek vége, nincs tovább. Ausztriában már elkéstek. Tetszett volna azonnal rohanni, még október huszonnegyedikén, akkor most lenne televízió, meleg víz, ünnepi fogadtatás...

Valamivel többen voltak, mint ötszázan. Elmentek Dominikába. Amikor a hajó horgonyt vetett Ciudad Trujillo mólói előtt, impozáns, hatalmas épület ötlött szemükbe, géppuskatornyokkal és drótkerítéssel.

– Mi ez? – kérdezték a matrózokat.

– Ez a börtön – felelték a hajósok, és köptek. Megtehették, olaszok voltak.

Így kezdődött. A folytatás, röviden, csupán a tények ismertetésére szorítkozva: a parasztokat egy fennsíkra vitték. Minden család kapott egy kunyhót. A tíz hold földön kaktuszerdő nőt. Víz nem volt, villany nem volt, kenyér nem volt. Négy dollár sem volt, mint ahogyan elöljáróság sem volt, csak katonai parancsnok, akitől külön engedélyt kellett kérni a telep elhagyására. A katonai parancsnok az engedélyt nem adta meg.

A vas- és gépipari szakemberek St. Cristobalban, a fegyvergyárban kaptak munkát. Lakást nem kaptak. Egy albérleti szoba ára száz dollár. A fizetés kétszáznegyven dollár. Villany van, víz van, más nincs. Orvos sincs. Újság sincs.

A kezdeti csalódást nagyon hamar felváltotta az elégedetlenkedés. Ne feledjük: ezek az emberek szabadságharcból érkeztek. A lap tudósítója szerint alig egy hónapig tűrték a magyarok a helyzetet.

A magyarok áprilisban szálltak partra Cijudad Trujillóban. Május elején a parasztok fellázadtak. A lázadást katonaság verte le. Ez volt az első megmozdulás. A „lázadás" szervezőit, tizenkét embert Kovách tábornok utasítására a sziget északi csücskére akartak szállítani. Erre újabb lázadás tört ki, a tizenkét magyart kiszabadították. Puszta ököllel verekedtek, mert még benzin és üvegpalack sem volt. Verekedtek a nők, és verekedtek a gyerekek is. A mulatt katonaság visszavonult.

S ekkor kezdődött a dominikai kaland felemelő és büszke szakasza, az „exodus". Az „elkésett" magyarokról, a debreceni parasztokról, a csepeli vasasokról kiderült, hogy reálpolitikusok. Tanultak az októberi leckéből. Felmérték saját helyzetüket, és petróleumlámpák fényénél, moszkitókkal küszködve, mezítláb, nyomorúságuk legmélyére zuhanva józanul és okosan számot vetettek azzal, hogyan lehetne megmenekülni. Áruló nem akadt közöttük. Egységesek voltak, bátrak és tisztánlátók.

Azt már tudták, hogy erőszakkal nem boldogulnak. Ravaszul és bölcsen (talán a magyar történelem folyamán először) politizálni kezdtek, a kaktuszerdő kellős közepén.

Elsőbb a parasztok összeköttetésbe léptek a St. Cristobalban maradt mérnökökkel és munkásokkal. A futár gyalog ment, mezítláb, szökve az őrszemek között (ó, csodálatos gyakorlat), át a trópusi mocsáron. A mérnökök és munkások leveleket írtak, higgadt, tárgyilagosan fogalmazott leveleket, s ezeket becsempészték a külföldi követségek előszobáiba. Figyeltek, tájékozódtak. Megtudták, hogy Kuba szigetén tartózkodik a Dominikai Ellenkormány. Egy jelentés oda is eljutott. Kapóra jött. Az ellenkormány átadta a levelet a kubai kormánynak. Kuba ENSZ-delegátusa az Egyesült Nemzetek színe előtt szóvá tette a Dominikában fogva tartott magyarok ügyét. Cikkek jelentek meg. A botrány kirobbant, mialatt a magyarok rongyos ingekben ültek a kalyibákban, s gondolkoztak, mit lehetne még tenni. Az ügy kellemetlenné vált. Elég volt a magyarokból. Valamennyiüket internálták. De eltüntetni már nem lehetett őket, már el kellett számolni velük. Kovách még megpróbálkozott azzal, hogy mindannyian kommunisták, gazemberek, közönséges bűnözők, akik nem akarnak dolgozni. De a világ már nem hitte el. Az amerikai konzul két és fél órás magánkihallgatáson fogadta F. mérnököt. A Nemzetközi Vöröskereszt interveniált. A magyarok kijelentették: azonnal el akarják hagyni a Dominikai Köztársaság területét.

Trujillo is reálpolitikus. Beleegyezett. Noha ilyen tömegben fehér munkaerőt, köztük képzett mérnököket, gazdászokat talán soha többé nem kap. Jól van, menjenek a magyarok. De ki fizeti az utat? Természetesen Trujillo úr, mondták a mezítlábasok az internálótábor kunyhóiban. Rendben van. De hová mennek?

Elérkezett a pillanat, amikor a helyzet reménytelenre fordult. Valóban, hová menjen ötszáz lerongyolódott, kimerült magyar? A földgolyó, immár másodszor, szűknek bizonyult. A világ ismét sajnálkozott, és mosta kezeit. Szánalom van, hely nincs. Egy atomfizikust esetleg be tudnánk fogadni. Egy kitűnő agysebészt is. Talán egy rakétaspecialistát. De parasztokat…

A tizenkettedik óra után öt perccel, amikor már úgy látszott, hogy az „elkésett", végzetesen elkésett magyarokra a rendkívül közönséges éhenhalás vár (a Dominikai Köztársaság ugyanis bejelentette, hogy megszünteti élelmezésüket), előlépett a nagy menekülés első szamaritánusa, Bécs, ahol nemcsak Ferenc Józsefet, a grinzingi bort és a sílesiklást veszik komolyan, de a humanizmust is. Az osztrák kormány hajlandónak mutatkozott a dominikai menekülteket visszafogadni. Az ötszáz ember hajóra szállt. Illetőleg feladták őket a hajóra, poggyász gyanánt, teheráruként. Az olasz „Ascania" kapitánya könnyezett, amikor a poggyász felkapaszkodott a fedélközbe. Kabinokat nyittatott számukra, gondoskodott élelmezésükről. Southampton kikötőjében a matrózok pokrócaiba csavarva szálltak ki, ugyanis legtöbbjüknek egyszerűen nem volt ruhája.

Most Bécs mellett vannak, a stockeraui lágerben. Esik a hó s ők – ó szent relativitás – boldogok. Mi lesz a sorsuk?… Nem törtek össze. Győztek. Noha a győzelem amolyan pyrrhusi volt – egyszóval magyar.

Együtt

A menekültáradat nem csupán individualista, kissé befelé forduló egyének, családok kollektív futása volt. Természetesen mindenütt összeverődtek alkalmi, hevenyészett közösségek, amelyek aztán, egy új rendelet kihirdetésekor, egy új letelepedési lehetőség fölcsillanásakor fel is bomlottak.

De szerveződtek komolyabb, tartósabb közösségek is.

Természetesen elsőként a sportolókban támadt fel az igény, hogy valamiféle összetartozással mutassák meg a világnak, hogy a magyar élet folytatódik a határokon kívül is. A melbourne-i olimpia számos magyar résztvevője nem tért haza, de az egyéni versenyzők szétszóródtak a világ minden tája felé. Tulajdonképpen a focisták lettek volna a legalkalmasabbak arra, hogy együtt maradjanak – mégsem így történt. Nem volt ötlet, nem volt mecénás, nem volt pénz – sok futballista hazament, a többiek pedig egyénenként szerződtek egy-egy – nagy pénzt ígérő – csapathoz.

Így azután csupán néhány szerveződésről lehet beszámolni –, s ezek a szerveződések sem voltak hosszú életűek. 1957. február 20-án a *Magyar Kurír* egy magyar kézilabdacsapat megalakulásáról számol be. A csapat Kölnben alakult meg, s főként a volt Vörös Meteor (azelőtt MTK) tagjaiból. A csapat nem sokáig maradt együtt. Már az első néhány alkalommal kiderült, hogy eléri az a sors, ami a többi magyar csapatot is elérte: nem tudtak betagozódni a bajnokságokba. Nem tudtak profiként működni – amatőrként pedig a csapatot szétszórta, hogy tagjai más-más helyeken találtak munkát. A sportszövetségek sem voltak igazán barátságosak a magyar sportolókhoz. Néhány amatőr futballcsapat elkezdte az edzéseket Ausztriában, de nem jutottak túl pár barátságos mérkőzésen. 1957. június elején az osztrák labdarúgó-szövetség már kifejezetten megtiltotta az osztrák csapatoknak, hogy magyar „menekült csapatokkal" mérkőzzenek. A legkomolyabb közös „karriert" azok a futballisták futották be, akik Svájcban találtak letelepedést. 1958-ban meg tudták alapítani a HUNGARIA Basel SC-t. Ez a csapat a következő évben elindulhatott a svájci bajnokságban, s néhány évig együtt maradt. Komoly anyagi támogatás híján természetesen meg kellett szűnnie.

Az értelmiség körében is akadt néhány próbálkozás, egy-egy szellemi műhely megalakítására, de ebből csupán kettő valósult meg olyan formában, hogy komoly hatást gyakorolhatott a magyar szellemi életre.

Az első Londonban alakult meg. 1957 februárjában az angol PEN Klub értekezletre hívta össze a magyar írókat. Az értekezlet eredményeképpen megszületett a Magyar Írók Szövetsége Külföldön. (Nem véletlen a név – a szórend, a helyhatározó is az ideiglenességet sugallja.) Az MISZK elnöke Ignotus Pál, titkára Pálóczy-Horváth György lett. A vezetőség tagjai: Cs. Szabó László, Faludy György, Horváth Béla, Ignotus Pál, Kovács Imre, Pálóczy-Horváth György, Szabó Zoltán.

Az Írószövetség új lapot indított, pontosabban megkezdte az *Irodalmi Újság* külföldi folyamainak kiadását. Az újság Londonban készült, majd évek múlva átköltözött Párizsba, és ott jelent meg, egészen a nyolcvanas évekig. Az első főszerkesztő Faludy György volt. Valószínűleg ő írta az első szám (1957. május 15.) vezércikkét is, amely aláíratlan szerkesztőségi cikként jelent meg. Az írás érdekessége, hogy elsőként használ egy olyan fogalmat, amely évtizedeken át azután vissza-visszatért a köztudatba, s amely még ma is – igaz, némileg megváltozott – értelemmel s

fontossággal bír: a „virtuális Magyarország" fogalmát. Idézzük: *„A mi virtuális Magyarországunk... a harminc éves háború után száz kis szigetre szaggatott fejedelemségekhez fog hasonlítani a Római Szent-birodalom térképén... Tízezer kilométer széles és negyvenezer kilométer hosszú ez az új, ez a ritkán lakott, ez a virtuális Magyarország, melyet Kossuth Lajos »száműzött nemzet«-nek keresztelt."*

Ez az Írószövetség, amely az *Irodalmi Újság*, valamint később a müncheni *Látóhatár* szellemi közösségeként élt, egészen a 90-es évekig láthatatlan maradt a valódi Magyarország számára.

Hasonlóképpen „láthatatlan" maradt a magyar szellemi élet számára a legnagyobb kulturális közösség, a Philharmonica Hungarica is. A zenekart, menekült magyar zenészekből, 1957 tavaszán szervezte meg egy akkor még fiatal (1989-ben elhunyt) karmester, Rozsnyay Zoltán. A kezdőtőkét, százezer dollárt a Ford Alapítvány, valamint a *Congress for Cultural Freedom* nevű alapítvány adta az együttesnek. A Congress... bécsi képviselete a Fórum - Kulturhilfe volt, amelynek vezetője, Daróczy-Merchal Tasziló kezdeményezte a zenekar fölállítását. Az ötletet és a kivitelezést világhírű művészek segítették: Yehudi Menuhin, Karl Böhm és a fáradhatatlan Doráti Antal. Ez a zenekar, amely sok éven át járta a világot, s koncertjeivel egyúttal a magyar ügyre is emlékeztette a publikumot, nagy missziót teljesített. Érdemes tallóznunk az egykori kritikákból (az *Irodalmi Újság* válogatásában):

A Wiener Musikverein nagy hangversenyterme ünnepet, ünneplést már sokat látott, de meghatóbb és felemelőbb jelenetek színhelye még aligha volt, mint a Philharmonia Hungarica *bemutatkozásakor. A hangverseny után számos bécsi ismerősöm azt mondta nekem: úgy érezte magát, mint 1945-ben, az osztrák szabadság még félénk rügybontása idején, amikor a nemzetiszocialisták által elnemzetietlenített Bécs színházai, koncerttermei újra osztrákok lettek.*

A menekültek, ösztöndíjas diákok, nemzetközi segélyszervezetek adományaiból tengődő táborlakók – alig akadt közöttük valaki, aki már valami szerény munkát talált Ausztriában – valamennyien készpénzért váltottak jegyet; előadás után addig tapsoltak, míg a teremben ki nem aludtak a fények, majd még hosszasan álldogáltak az előcsarnokban, és sírtak. Azt hiszem, örömükben. Mi, osztrákok átéreztük a menekültek honvágyát és pillanatnyi boldogságát, fájdalmát és büszkeségét; jóformán szólni sem mertünk, nehogy hangos beszédünkkel óvatlanul megzavarjuk hazátlan barátaink rövid örömét: azt az érzésüket, hogy a koncertteremben néhány pillanatra ismét meglelték magyar hazájukat.

A zenekar száz napig próbált a badeni Hotel Esplanade-ban. A menekült magyar muzsikusok kemény munkával olyan repertoárt dolgoztak ki, mellyel nyugodtan indulhatnak világ körüli turnéjukra. Bemutatkozó hangversenyük minden várakozást felülmúlt. Amikor Rozsnyay Zoltán, a zenekar fiatal karmestere az emelvényre lépett, az ötven muzsikus arcán enyhe lámpaláz tükröződött. Haydn Üstdob-szimfóniájának első ütemei még kissé keményen és idegesen hangzottak, a menüettnél azonban már tisztán érvényesült a mű varázsa, bája. Dvořák csellókoncertjében egy remek technikájú szólista, az amerikai magyar Starker János remekelt. De az est csúcspontja talán mégis Bartók Divertimentója és Kodály Galántai táncok című művének előadása volt. E két, stílusában és felépítésében oly különböző mű elmondhatatlanul közel hozott bennünket a modern magyar zeneművészethez.

A hallgatóság elragadtatott tapssal jutalmazta a magyar zenészek játékát. A Rákóczi-indulót a közönség kívánságára kétszer kellett megismételni. Az est sikerét tükrözi az osztrák sajtó meleg elismerése is. „A zenekart Philharmonia Hungarica helyett Libertas Hunga- ricának is nevezhetnénk" – írja az Arbeiter Zeitung –, *'tagjait a művészi becsvágyon kívül az a nemes akarat hevíti, hogy hangszereiken a magyar szabadság hangja szólaljon meg szerte a világban.'* A Die Presse zenekritikusa egyebek között így nyilatkozik: *„A zenekar művészi színvonala több, mint magasrendű, különleges elismerést érdemel a hegedűsök jellegzetesen magyar, magával ragadóan mélabús játéka."* A Neuer Kurier dicsérettel illeti a zenekar szinte tökéletes összjátékát, a zenészek kultúrált technikáját, elsősorban a vonós

hangszerek melegségét és előkelően komor tónusait. A *Bild-telegraph* kritikusa ezt írja: *„Bartók Divertimentója még soha nem hatott rám ilyen megrázóan; a mű panaszos komorsága talán még sohasem zendült meg az őszinteség ilyen erejével."* Az osztrák sajtó mellett a világsajtó is részletesen beszámolt a Philharmonia Hungarica sikeréről: a többi közt a londoni *Times*, mely csak kivételesen foglalkozik a kontinens zenei életével, bécsi tudósítójának tollából hosszú és rendkívül meleghangú méltatást közölt a Philharmonia Hungarica bemutatkozásáról. – Claus Gatterer

A Philharmonia Hungarica teljesítményének méltatása mellett a bécsi sajtó teret szentel a zenekar történetének is. Megemlíti, hogy a menekült zenészek nagyrészt Bécs környékén, meglehetős nehéz körülmények közt éltek, míg a *Fórum* folyóirat kiadója, Daróczy Merchal Tasziló kezdeményezésére Rozsnyay Zoltán megszervezte a szabad magyar szimfonikus zenekart. Közületek és egyének – elsősorban a „Szövetség a Kultúra Szabadságáért", Karl Böhm, a bécsi Opera karnagya, Gottfried von Einem zeneszerző és mások – siettek támogatásukra; a tervezett, majd gyakorló és szerveződő zenekart lassanként az egész világ segítette: New Yorkban és Minneapolisban koncerteket rendeztek, melyek jövedelmét a badeni magyar zenészek javára fordították; támogatták őket a Ford és Rockefeller alapítványok és Zürich városa is. Így szerveződött meg a jelenlegi 77 tagú zenekar.

A Philharmonia Hungarica rövidesen európai turnéra indul. Számtalan meghívást kapott, többek közt Zürichbe, Luzernbe, Amsterdamba és Spanyolországba. Előzetesen Bécsben még két koncertet ad a zenekar. Az egyiket a bécsi városháza udvarán, a másikat a bécsi zenei hét keretében, június 21-én. Ebből az alkalomból a világ egyik legnagyobb hegedűművésze, Yehudi Menuhin velük együtt lép fel. Yehudi Menuhin, aki a magyar ügy iránti rokonszenvének számtalanszor hangot adott, nemrégiben, mint közismert, meglátogatta a menekült zenészeket badeni szállásukon és a legnagyobb elragadtatás hangján nyilatkozott róluk.

Harmincöt éve annak, hogy az akkor már nagybeteg Ferrucio Busoninak kérésére a Róth-kvartett eljátszotta Bartók I. vonósnégyesét, a mester egyik kedvenc alkotását. Busoni arca kipirult, szeme csillogott. Amikor a kvartett befejezte az előadást, a nagy művész így kiáltott fel: „Hányan is vagytok magyar muzsikusok? Ilyen kis ország és ennyi nagyszerű tehetség..."

A kérdés harmincöt esztendő után is időszerű, sőt talán sohasem volt időszerűbb, mint éppen ma. Hányan is vagytok magyar muzsikusok, hogy az ember mindenütt veletek találkozik? Ott vagytok a világjáró karmesterek és nagy előadóművészek között éppúgy, mint a nagy sikerű zeneszerzők sorában, s az sem véletlen, hogy a forradalom után a magyar muzsikusok lélegzetvételéből még egy teljes zenekarra való is futotta. A Philharmonia Hungarica zenekar alig két esztendő után a jó együttesek közül a kiváló együttesek sorába került. Sikere, bátran mondhatjuk, világsiker. Az embernek akaratlan is zsoltáros szavak jutnak eszébe: „Tetszett Istennek, hogy erőtlenek által szégyenítse meg az erőseket." Mert a Philharmonia Hungarica a magyar nép egyik csodája. A száműzetés klasszikus népe, az orosz, a nagy tizenhetes összeomlás után – noha értékben ott sem volt hiány –, „csak" a Doni Kozák Kórus méltán világhíres együttesét hozta létre. Egy férfikar és egy ütőképes zenekar között azonban igen nagy a különbség, még akkor is, ha figyelmen kívül hagyjuk a rendkívül drága hangszereket és a hangjegytárat, hogy az előkészítésről és a szervezésről ne is szóljunk.

A Philharmonia Hungarica megszervezése a kitűnő fiatal karnagy, Rozsnyai Zoltán érdeme. Rendkívüli nyereség, hogy a zenekar „felnevelését" olyan tehetség vette kézbe, mint Doráti Antal, akinek valóban kisujjában van az egész mai koncertrepertoár. Minden bizonnyal neki köszönhető, hogy a zenekar két esztendő alatt harminchárom szerző hatvannyolc művét adta elő. Ezt a remek teljesítményt alátámasztja és

kiegészíti hat magyar zeneszerző, név szerint: Bartók, Erkel, Kodály, Liszt, Veress Sándor és Weiner Leó, húsz ópuszának előadása. Az amerikai körút három műsortípusa is különös műgondot árul el. Harminckét koncertből a bevezető három Kanadában hangzott el, és az Egyesült Államok programjában New York és a Carnegie Hall éppúgy szerepel, mint Chicago, Boston, Minneapolis, New Orleans, Cleveland, hogy csak néhány városnevet említsek. A hangversenyek közül nyolcat Doráti Antal, tizenhatot Rozsnyay Zoltán és nyolcat Ungár Tamás, egy figyelemreméltóan tehetséges ifjú karmester vezényelt.

A három műsortípus közül azt hallgattam meg, amelyben Beethoven Egmont-nyitánya, Schubert B-dúr szimfóniája, Bartók Táncszvitje és Kodály Galántai táncai kerültek előadásra.

Az Egmont-nyitány remek bevezetőnek bizonyult. Úgy tűnt, mintha Goethe drámáján túlmutatva, Beethoven nekünk dübörögte volna, végső következtetésként, hogyha a hős el is esik, az eszme győzedelmes. A szünet utáni magyar anyag, Bartók Táncszvitjétől a ráadásul elhangzott Rákóczi-indulóig, bámulatos előretörés volt. A klasszikus részben csak azt állapíthattuk meg, hogy Doráti remek mozgásökonómiát érvényesítő, kitűnően formáló hangtechnikus, de itt izzani, sustorogni kezdett az anyag, és a Galántai táncok már megmutatták a mester oroszlánkörmeit is.

A hangverseny megrendítő sikerét bizonyítja annak a montreali művésznek megjegyzése, aki kijelentette: „*Ha a himnuszok után azt mondották volna, hogy ezzel a koncert véget is ért, mindenki mehet haza, akkor is boldogan és elégedetten távoztam volna.*" – Gaál Endre

A velencei modern zenefesztivál zenekritikusai Európa egyik legfigyelemreméltóbb zenekarának nevezték a Philharmonia Hungaricát. Az amerikai és a kanadai kritikusok nagy elismerése röviddel a nagy velencei siker után végleg megerősítette a Philharmonia helyét a világ ismert nagy zenekarai között.

A montreali bemutatkozó hangversenyről nemcsak a kanadai, hanem a New York-i és washingtoni lapok is beszámoltak. A montreali *The Gazette* szerint a Philharmonia Hungarica észak-amerikai körútja alkalmat ad arra, hogy a zenekart „mint nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó" zenészcsoportot ismerjék meg.

Október negyedikén, a zenekar New York-i bemutatkozásának napján a *New York Times* vezércikkben foglalkozott az eseménnyel, s ezen rovatában féloldalas fényképpel illusztrált tudósításában ismertette a magyar muzsikusokat. A lap másnapi számában Howard Taubman, Amerika vezető zenekritikusa méltatta a Carnegie Hallban tartott hangversenyt. Taubman az együttesről ezt írta:

„*Ezek a muzsikusok azt tudják nyújtani karmesterüknek, amit elvár tőlük. Az Olasz nő Algírban nyitánya friss volt, és dinamikus, és a híres Rossini-crescendók remek lendülettel szóltak. Mendelssohn olasz szimfóniája légies volt, és napsugaras. Az együttes munkája kiegyensúlyozottan érvényesült.*"

„*A zenekar célja, hogy a magyar muzsikát népszerűsítse világszerte. Mint kollektív interpretálónak minden oka és joga megvan arra, hiszen tökéletesen érti Bartók és Kodály zsenijét, hitelesen adja ezeknek a zeneszerzőknek színeit és ritmusait. Doráti Antalt nagy rész illeti meg az elismerésből, de nem minden együttes adhatna neki ennyi lenyűgöző erőt és átérzést.*"

„*A Philharmonia Hungarica meg akarja őrizni jellegét. Szerény és keményen dolgozó zenekar. Sokat ért már el eddig, s még ékesszólóbb hangszerré fog válni.*"

A *New York Herald Tribune*-ban Francis D. Perkins hosszú, elismerő bírálatát így fejezi be:

„*A Philharmonia, amelynek hetven-egynéhány kitűnő zenésze között több fiatal nő is van, hallgatóira egy elsőrangú zenekar benyomását tette, mind az egyes zenészek tehetségével, mind pedig az interpretáció makulátlan egységével és csodálatos tonális egyensúlyával.*"

A washingtoni Constitution Hallban a Philharmonia telt ház előtt mutatkozott be. A kritikusok az új magyar zenekart a világ-

hírű bostoni és philadelphiai zenekarok mellett emlegették, sőt az egyik kritikus, Day Thorpe, a *Washington Star*ban így írt:

„A Philharmonia Hungarica életteljes játékával mély benyomást kelt, és egyszeriben megteremti azt a kapcsolatot a zenekar és hallgatósága között, amely előfeltétele minden sikeres hangversenynek. Némely zenekar, mint például a bostoni és philadelphiai filharmónia, veszedelmesen közelednek ahhoz, hogy tulajdon hanglemezeik reklámszerveivé váljanak. Senki sem állítja, hogy nem olyan jó az együttesük, mint a Philharmonia Hungaricáé, vagy hogy egyes zenészeik teljesítménye kisebb, de talán tanulhatnak valamit ettől az új zenekartól; a meghatározhatatlan és rendkívül értékes többletet: a közvetlen hatás többletét."

A tekintélyes *Washington Post* külön cikkben számolt be a zenekar közönségsikeréről:

„Tomboló tapsvihar jutalmazta a Philharmonia Hungarica karmesterét és együttesét tegnap este a Constitution Hallban, amikor befejezték hangversenyüket... A közönség felállva tapsolt, és szívből jövő ünneplésben részesítette a magyar muzsikusokat. Reméljük, hogy ezek a lelkes zenészek, akik a világ valamennyi zenekara között a legtöbb joggal lehetnek büszkék teljesítményükre, elfogadják köszönetünket zenéjükért."

Harc a tudásért

Az 1956-os menekültek között volt egy csoport, amelynek háromszorosan is meg kellett küzdenie a felszínen maradásért – ugyanakkor társadalmilag talán a legtöbbet ígérő réteg volt ez. A létszáma nem túl nagy – néhány ezer ember –, de az ő helytállásuk lényegében a magyar emigráció későbbi tekintélyének kulcsa lett.

Az egyetemistákról van szó.

Háromszoros küzdés a felszínen maradásért? Igen. Az 1956–57-ben menekült egyetemistának egyszerre kellett megoldania három feladatot: bejutnia egy egyetemre, felsőfokon megtanulnia az adott ország nyelvét, eltartania önmagát, és – ahol kellett – fizetnie a tandíjakat.

Már az „Elsősegély Magyarországért" akció is felismerte a jövendő értelmiség fontosságát és jelenlegi helyzetük nehézségeit. A befogadó országok többsége előtt világossá vált, hogy jelentős anyagi támogatás nélkül az egyetemisták nem képesek – legalábbis kezdetben – a hármas kötelezettségnek eleget tenni. Az „Elsősegély" 1957 augusztusában nyilvánosan elszámolt a gyűjtött pénzekkel. Eszerint 1 143 055,43 USA dollárt gyűjtöttek össze: 647 166,55 dollár készpénz volt, a többi tárgyi adomány. Ebből a saját fenntartási költség 2,1% volt. A természetbeni adományokat közvetlenül juttatták el a menekülteknek, de ezt a fajta munkát 1957. március 13-án befejezték. A készpénz

legnagyobb részét ez után az időpont után kezdték elkölteni – mégpedig a magyar egyetemisták támogatására.

A Rockefeller Alapítvány 1957 márciusában 1,2 millió USA dollárt helyezett készenlétbe a magyar értelmiség támogatására. Ennek egy részét művészek kapták (például: a Philharmonica Hungarica), igen jelentős része azonban egyetemi ösztöndíjak formájában jutott el a jövendő értelmiséghez. A Ford Alapítvány ugyanekkor 1 millió dollárt adott – ebből 530 Európában tanuló magyar egyetemistát támogattak. Ezenkívül különféle állami, egyházi és magánszervezetek kezdeményeztek gyűjtéseket, jótékony célú bálokat, vacsorákat, koncerteket az egyetemisták érdekében.

A legelső segélyszervezet már a forradalom napjaiban megalakult az USA-beli Clevelandben (október 25-én) – ez volt a *Student Action Committee for Free Hungary* (Diák Akcióbizottság a Szabad Magyarországért), amelynek első célja a forradalmi egyetemisták támogatása volt, de november 4. után a menekült egyetemisták segélyezését tűzte ki célul. Rövidesen összehangolta munkáját a Bodnár Gábor vezette Magyar Cserkészszövetséggel is. A bizottság 1957 elején – a magyar menekültek Amerikába érkezésének idején – tovább bővült, s átalakult egy általános diáksegélyszervezetté. A neve *Hungarian Student Service, Inc.* (Magyar Diákszolgálat) lett, s Ohio államban jegyezték be 1957. február 11-én. Fő feladatának azt tartotta, hogy a vallási és egyéb segélyszervek munkáját diákszempontból egészítse ki.

Majdnem minden nagy menekültszervezet létrehozta a saját diákirodáját. Az International Rescue Committee és az amerikai Nemzeti Tudományos Akadémia elsősorban az Ausztriából való továbbvándorlás és az elhelyezés ügyeit intézte. Ezen a téren tevékenykedett a protestáns *(Egyházak Világtanácsa)* és a katolikus *(Nemzeti Katolikus Jóléti Konferencia)* segélyegyesület is. Az Ösztöndíjak szerzésében elsősorban az *Institute of International Education* (Nemzetközi Nevelésügyi Intézet) és a *World University Service* (Egyetemi Világszolgálat) működött közre – felhívásokat bocsátottak ki az egyetemeknek ösztöndíjak felajánlására. A támogatás értéke a 2 millió dollárt is meghaladta.

Az USA-beli magyar egyetemistákat szárnyai alá vette az Egyesült Államok Nemzeti Diákszövetsége, anyagi és szervezeti támogatást nyújtva. Különféle szervezetek csatlakoztak később ehhez a munkához, közöttük a Szabad Európa Bizottság, Nemzetközi Fejlesztési Alap és mások. Papp László, az ÉMEFESZ egykori vezetője írja visszaemlékezésében, hogy 1967-ben kiderült: egyik-másik szervezet a CIA, az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség pénzével is gazdálkodott.

1957. június elején (tehát az 1957–58-as tanév megkezdése előtt) a müncheni *Új Hungária* a következő diákstatisztikát közölte:

USA	1450 diák	(ebből 200 ösztöndíjas)
Anglia	550 diák	(egyéni támogatásokkal)
Ausztria	n. a.	(80 diák Rockefeller-ösztöndíjas)
Belgium	150 diák	–
Dánia	25 diák	(állami támogatás: 300 korona/hó + szállás)
Franciaország	500 diák	(állami: 18 000 Fr/hónap segély)
Hollandia	120 diák	(állami ösztöndíj)
Kanada	800 diák	(állami segély, 3 dollár/nap)
NSZK	1300 diák	(200-an Ford ösztöndíjjal, a többi állami segéllyel)
Norvégia	55 diák	(450 Kr/hónap + ruhasegély)
Olaszország	n. a.	(több helyen nincs semmilyen segély)
Svájc	500 diák	(ebből 450 ösztöndíjas)
Svédország	n. a.	(340–400 Kr állami segély + kölcsön)

Ez a helyzetkép több mint 5500 diák helyzetét mutatja. Nyilvánvalóan ennél sokkal több diák volt már 1957 végén is, hiszen jelentős országok, mint például Ausztrália nem szerepelnek benne, s még a listán szereplő országok némelyikéből sincs megbízható adat. S a diákok száma a következő évben nyilvánvalóan megnőtt, hiszen akkorra már a legnagyobb többség megszerezte azt a megbízható nyelvtudást, amivel nekivághatott a felvételi vizsgáknak.

A magyar egyetemisták leglátványosabb „tette" a soproniakhoz fűződik: a soproni erdészeti főiskola gyakorlatilag teljes egészében külföldre menekült. A 455 diák közül 359-en mentek Ausztriába, s velük tartott 32 tanár is. Az volt a kívánságuk, hogy együtt maradhassanak. Európában nem találtak befogadóra, így az USA-ba pályáztak. Ott sem találtak helyet – többen ezt az USA szégyeneként említik. Végül Kanadában leltek új otthonra: a vancouveri British Columbia Egyetem erdészeti tagozataként működtek 1961-ig, az utolsó magyar diák végzéséig. A bányászati fakultás 50 tagú csoportja a Toronto Egyetemen talált helyet magának.

Az 1957. május 15-i *Irodalmi Újság* hírt ad a Szabad Magyar Egyetemista Szövetség megalakulásáról Liechtensteinben. A lap 7000 magyar egyetemistáról számol be – ezt egy későbbi lapszám 8000-re javítja. Valójában akkor még csupán elképzelés volt ez a szervezet – ténylegesen 1957. május 30. és június 2. között tartottak ülést Liechtensteinben, ahol megalapították a Szövetséget *(Union of Free Hungarian Students, UFHS)*. A nevet 1961-ben a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetségére (MEFESZ) változtatták, utalással az 1946-os, majd 1956-os magyarországi MEFESZ-re. (A magyar MEFESZ-ek története külön regény. Az első a MADISZ [Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség] diáktagozataként alakult meg és önállósult – ez a szervezet gyakorlatilag akkor szűnt meg, amikor az ifjúsági szövetségek és a népi kollégiumok „önként" beszüntették működésüket és beolvadtak a Magyar Ifjúság Népi Szövetségébe, majd a Demokratikus Ifjúsági Szövetségbe [MINSZ és DISZ]. Mindkettő a Magyar Kommunista Párt ifjúsági tömegszervezete volt. A „második" MEFESZ 1956. október 16-án, Szegeden alakult meg, amikor az egyetemisták forradalmi hangulatban kiváltak a DISZ-ből.)

1957. január 22-én, a New York államban lévő Bard Collegeben formálisan is megalakult az Amerikai Magyar Egyetemista Szövetség. Ez a szervezet próbálta összefogni az USA egyetemein tanuló diákokat, pontosabban a helyi diákcsoportokat. A nevét 1958-ban Észak-amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetségére (ÉMEFESZ-re) változtatta, ezzel is kifejezve a szellemi jogfolytonosságot. (Az ÉMEFESZ 1968-ig működött mint a magyar egyetemisták amerikai gyűjtőszerve. 1968-ban azonban már időszerűtlenné vált – helyét átvették az öregdiák-szövetségek, amelyek többé-kevésbé összetartják az egykori egyetemistákat. A legsikeresebb öregdiák-szervezet a New Brunswick-i Bessenyei György Kör, a Rutgers Egyetem mellett.)

A másik nagy diákközpont az NSZK-ban alakult ki, valamivel később, 1958 elején. Március 5-én a Bonn melletti Blankenburgban választmányi gyűlésen találkoztak a magyar diákok – és önálló tagozatként csatlakoztak a Német Diákszövetséghez. A legnagyobb magyar diákközpontok a következő német városokban alakultak ki: Stuttgart, München, Hamburg, Aachen, Darmstadt, Bonn, Tübingen, Frankfurt, Heidelberg, Marburg, Hannover, Karlsruhe.

A Német Diákszövetség 1957-ben 700 diákot hozatott ki Ausztriából az NSZK-ba. Ehhez 400 diák jött még, akik saját kezdeményezésre tudtak az NSZK-ba kerülni és felvételizni, valamint 200 Ford-ösztöndíjas. A Német Diákszövetség a legnagyobb segítséget azzal adta a magyar diákoknak, hogy elintézte: a magyarok kapják meg mindazokat a jogokat, amelyek az NDK-ból me-

nekülőket, illetve a más országból jövő német származásúakat megilletik. Ezek alapján 220-an azonnal beiratkozhattak valamelyik egyetemre, a többiek nyelvtanfolyamra mentek. Az eddigi képzettség elismertetéséhez – bizonyítvány hiányában – egy tanú is elég volt. A kedvezmények meglehetősen nagyok voltak: a nyelvoktatás alatt 220–250 márka ösztöndíjat kaptak havonta; a rendes tanulmányi idő alatt ez 150 márkára csökkent, de hozzájött még 50–100 márka pótösztöndíj is, a tanulmányi eredmények függvényében. (1957. augusztus 1-jétől az alapösztöndíj 200 márkára emelkedett.) Mindehhez ingyen menza és tandíjmentesség járult.

1957–58-ban a magyar diákok NSZK-beli taníttatása 400 000 DM magánsegélyt és 2 585 000 márka állami segélyt emésztett fel.

A magyar diákok 1958 elején újra a figyelem középpontjába kerültek az NSZK-ban. A müncheni egyetem Auditorium Maximusának felirata körül ugyanis széles körű vita bontakozott ki. A felirat ugyanis egy Horatius-idézet volt: „*Dulce et decorum est pro patria mori*" (Édes és dicső meghalni a hazáért). A feliratot a diákok egy része nehezményezte – véleményük szerint túlzottan hangsúlyozta a halált, s ezzel a Hitler-időket idézte fel. Egy másik klasszikus idézetet javasoltak helyette: „*Mortui viventes obligant*" (A halottak kötelezik az élőket). Noha ez a felirat sem volt ment némi halott-romantikától, az egyetem vezetése elfogadta az ötletet, és nekilátott a felirat kicserélésének.

Ekkor jöttek a magyarok. Hivatkozva a közelmúltra, kijelentették, hogy a Horatius-idézet egyáltalán nem kell, hogy a náci ideológiákhoz kötődjék – például hozva fel a magyar közelmúltat, saját történetüket. S kijelentették: ha a németeknek nem kell a Horatius-idézet, ők maguknak kérik.

Természetesen azonnal akadtak, akik lenácizták a magyar diákokat – s ebből újra heves vita támadt. Végül a feliratot kicserélték a Nagy Előadótermen – de a magyarok nem kapták meg a régit.

1958 őszéig úgy tűnt: minden rendben lesz. Az új évfolyam megkezdése előtt azonban rossz hírek érkeztek. Először az USA-ból. Az *Új Hungária* kongatta meg a vészharangot: romlik a magyar ösztöndíjasok helyzete. Amire még tavaly senki sem figyelt oda, most bekövetkezett – kiderült, hogy a rendkívüli ösztöndíjakat csupán egy évre adták! A támogatások csak az első év nehézségeit voltak hivatva áthidalni. Mostantól kezdve mindenki éljen meg, ahogyan tud. Ráadásul sok egyetem megszüntette a tandíjkedvezményt is – az új szemeszterre már fizetni kell a tanulásért. Néhány hét múlva ugyanez történt Bécsben a 80 Rockefeller-ösztöndíjassal – váratlanul leállították a pénz folyósítását. A diákok teljesen jövedelem nélkül maradtak. Hasonló hírek érkeztek más egyetemekről is.

Tulajdonképpen ez volt az az év, amikor át kellett állni a „bennszülött" diákok által megszokott rendszerre. Az Egyesült Államokban a bankok rendszeresen adnak tanulmányi kölcsönt, amit majd a diploma megszerzése után kell, hosszú évek alatt visszafizetni. A nehézség abban volt, hogy a magyar diákoknak nem állt rendelkezésére semmiféle kezesség, vagyontárgy, amit a kölcsönök biztosítékául lehetett volna letenni. Magyar diákok tehát csupán elméletben kaphattak tanulmányi kölcsönt. A gyakorlatban ez ritkán fordult elő, akkor, ha egy már ott élő rokon hajlandó volt (és tudott) kezességet vállalni.

A legtöbb magyar diák számára nem maradt más: hajnalban, este munka: újságkihordás, mosogatás, pincérkedés –; napközben tanulás. S ezzel, paradox módon, teljesen hasonlóvá váltak az egyetemeken tanuló, kispénzű „bennszülött" diáktársaikhoz.

Mint az élet egyéb területén, úgy itt is: beilleszkedésük azzal vált teljessé, hogy elvesztették a menekültnek „kijáró" kedvezményeket. Most már teljes jogú egyetemi polgárok lettek –, s csak magukra, egymásra számíthattak.

Szétszóródás – végjáték

1958-59 a nagy többség számára a letelepedést hozta, de – mint láttuk – ez tízezrek számára feszültségekkel terhes időszak volt.

Mindenütt beteltek a beutazási, letelepedési kvóták, 1959. január 1-jén az ICEM a következő statisztikát hozta nyilvánosságra:

179 000 fő menekült Ausztriába (1956. október óta)	
19 900 fő menekült Jugoszláviába	
1 000 fő máshová (főként Olaszországba)	
500 gyerek született táborokban, menekültpanziókban	
200 400 fő összesen	
Ebből továbbutazott:	
Belgium	3 462 fő
Dánia	1 178 fő
Franciaország	10 240 fő
NSZK	14 310 fő
Írország	540 fő
Olaszország	3 849 fő
Luxemburg	239 fő
Hollandia	3 549 fő
Norvégia	1 234 fő
Portugália	4 fő
Spanyolország	19 fő

Svédország	6 005 fő
Svájc	12 130 fő
Nagy-Britannia	20 660 fő
Európa	77 300 fő
Argentína	914 fő
Ausztrália	9 743 fő
Brazília	1 011 fő
Kanada	25 431 fő
Chile	272 fő
Columbia	218 fő
Costa Rica	32 fő
Kuba	5 fő
Ciprus	2 fő
Ecuador	1 fő
Rodézia	71 fő
Izrael	1 897 fő
Új-Zéland	1 013 fő
Nicaragua	4 fő
Paraguay	7 fő
Peru	2 fő
Törökország	505 fő
Dél-Afrika	1 326 fő
USA	35 463 fő
Uruguay	45 fő
Venezuela	708 fő
Európán kívül	79 165 fő
EGYÜTTESEN TEHÁT	156 465 fő

Ausztriából, Jugoszláviából és Olaszországból összesen 16 700 fő ment vissza Magyarországra. A fentiek szerint 1959. január 1-jén még 27 235 fő várakozott a különféle menekülttáborokban vagy panziókban a továbbutazásra. A helyzet egyre reménytelenebb és egyre rosszabb lett. Február 1-jétől már az osztrák hatóságok

is lakbért kezdtek szedni (90–150 schillinget havonta) a táborokban és panziókban. A *Bécsi Magyar Híradó* azon kesereg, hogy százával ülnek a magyarok munka nélkül: naphosszat kártyáznak, isznak, vagy csak heverésznek, pedig volna munkaalkalom.

Ma már nagyon nehéz megmagyarázni, hogy a reménytelenség okozta ezt a naplopó életmódot, vagy pedig azok maradtak a táborokban, akik nem akartak dolgozni, új országban újra kezdeni az életet. Biztos, hogy mind a két ok közrejátszott – ám nem szabad elfelejteni, hogy azok, akik a legkésőbb jöttek, már annyira nehéz helyzetbe kerültek, hogy a szituáció önmagában demoralizálta őket.

Mindenesetre rendkívül jellemző, hogy az ICEM november 1-jei statisztikája (*Bécsi Magyar Híradó*, 1959. november 7.) alig mutat változást a január 1-jeihez képest. Az ausztriai menekültek száma megszaporodott 1618 fővel. Ebből 114 fő új disszidens (ők január 1. után szöktek át a határon); 1106 fő máshonnan érkezett családegyesítés címén (többnyire más országbeli táborokból, vagy pedig visszautaztak Ausztriába); 398 pedig újszülött.

Magyarországra újabb 8259 ember tért vissza.

A január 1-jeihez képest alig van elmozdulás az egyes országokba való beutazások adataiban. Európában összesen 167 emberrel több a létszám (az NSZK 8 új embert vett át, Svájc hatot; a többiek Angliába és Franciaországba mentek). A tengerentúlra 1280-an utazhattak, de ott a belső mozgás is nagyobb volt: Ausztrália 485 embert fogadott, Kanadából viszont 1841 ember máshová költözött, főként az USA-ba: ide 3132 új menekült érkezett, Kanadából és Ausztriából.

Így a november 1-jei állapot:

Európa	77 467 fő
Európán kívül	80 445 fő
Összesen	157 912 fő

Az osztrák hatóságok ugyanekkor 162 029 fő továbbutazását jelentették. A különbség úgy lehetséges, hogy egyes esetekben nem az ICEM szervezte a továbbutazást: közvetlen kapcsolatok, családegyesítés, külön vízum, tanulmányi ösztöndíj jelentette azokat a csatornákat, amelyeknél az ICEM nem működött közre. Mindenesetre november 1-jén már „csak" 10 330 menekültet tartottak nyilván Ausztriában. Ők már jórészt le is telepedtek (1959-ben már regisztrálták azokat, akik Ausztriában akartak maradni); egy részük pedig feladta a várakozást, és visszajött Magyarországra.

*

Ez a szomorú történet tulajdonképpen itt fejeződik be. Lehetne tanulságokat levonni, erkölcsi, magyarságtudati, politikai, történelmi szempontból elemezni – de az már nem lehet feladata egy alapvetően leíró összefoglalónak.

Mindenesetre: az eltelt közel hatvan év jócskán megfordította a helyzetet. Magyarország „küldő" országból „befogadó" országgá vált, s a zöld határon át beszökőkről, az embercsempészekről, a menekülttáborok elviselhetetlen légköréről nem ritkák a tudósítások. Amit ilyenkor látunk a tévéhíradókban, az sok szempontból egybeesik a korabeli ausztriai tudósításokkal. S ahogyan ezekre reagálunk – nos, körülbelül ezt érezhették az akkori bécsi lakosok.

Nézzünk tehát magunkba...

Epilógus: körkép-párbaj

A *Népszabadság* 1958 karácsonyán körképet készített a disszidensekről. Az *Irodalmi Újság* nemsokára válaszolt: a körképet torznak, tendenciózusan beállítottnak tartotta, s helyette elkészítette a maga körképét, amelyet több folytatásban közölt, 1959 tavaszáig.

Összefoglalóként, s egy nehéz, tragikus időszak hangulatának felidézéseként érdemes teljes egészében áttekinteni mindkét összeállítást.

NÉPSZABADSÁG

DISSZIDENS KÖRKÉP
1958 karácsonya előtt

A disszidáltakról, a messzi idegenbe sodródtakról gyakran írunk lapunk hasábjain. Hétről hétre beszámoltunk a disszidensek egyéni tragédiáiról, a hazatértek élményeiről, s azok sorsáról, akik talán örökre elmerültek egy számukra idegen világ ingoványában. De többnyire egyéni sorsokról szóltunk. Hogy lássuk, mennyire nemcsak egyéni sorsokról van szó, szóljunk ma arról, hogyan fest két év után a disszidensek helyzete általában tömegméretekben. Vajon ezen a karácsonyon milyen mérleget készíthetnek sorsuk fordulatáról?

Az Egyesült Államok
38 000 magyart fogadott be. Gondosan megválogatták, hogy ki kap bevándorlási vízumot, s így a magyarok közül elsősorban műszaki értelmiségiek, szakmunkások kerültek az Egyesült Államokba. Ma mégis ritkaság, ha valaki közülük szakképzettségének és igényeinek megfelelő helyen dolgozik, jelentős részüknek pedig semmiféle munkájuk nincs. Az egyre terjedő munkanélküliség érzékenyen, sőt, az amerikai munkásokénál is érzékenyebben érinti a disszidenseket. Harrison E. Salisbury, az ismert amerikai publicista a New York Times *1958. július 14-i számában öles cikkben foglalkozott a disszidensek munkanélküliségével. Salisbury adatai szerint például Clevelandben, ahol mintegy kétezer magyar él, nyolcszázan vannak munka nélkül. S ha ehhez hozzávesszük, hogy a statisztika szerint a disszidáltak kétharmada kereső foglalkozású, egyharmada pedig eltartott, vagyis minden száz keresőre ötven eltartott jut, kitűnik, hogy a Clevelandban letelepedett magyarok több mint a fele, 1200 kenyér nélkül áll. Hasonló a helyzet Amerika más vidékein.*

A munkanélküliek sorsa kétségbeejtő, mert a munkanélküli-segély bizonyos ideig tartó munkaviszonyhoz van kötve, s így azt csak a munkanélküli disszidensek egy töredéke kapja meg. Detroitban a magyar munkanélkülieknek csak mintegy negyedrésze kap segélyt.

Az „új amerikás" magyarok zöme egy évvel ezelőtt elégedettebb volt, mint most. Sokan közülük részletre vásároltak gépkocsikat, bútort, mosógépet stb. A Szabad Európa Rádió 1958. január 28-án maga is szólt róla, hogy a „menekültek egy részét túlságosan hamar csábították el az amerikai vásárlási lehetőségek". Sokan közülük 15-20 évre el vannak adósodva, s ezek számára munkahelyük elvesztése egyszersmind minden addig kifizetett részlet elvesztését is jelenti.

Kanadában
a disszidenseknek több mint egyharmada munkanélküli. Nyáron valamivel jobb volt a helyzet, amikor a mezőgazdaságban, dohányföldeken, erdőirtásokon legalább alkalmi munkájuk akadt. Az iparban gyakorlatilag nincs munkalehetőség. Ennek ellenére Kanada éppúgy 38 000

disszidenst csábított ki, mint az Egyesült Államok. Talán ebben az országban a legnagyobb a hazatérni szándékozók száma, akik azonban a nagy távolság, az óriási útiköltség miatt alig gondolhatnak elhatározásuk megvalósítására.

A többi tengerentúli államban, Ausztráliában, Argentínában, Brazíliában, Chilében, Dominicában, Izraelben, Columbiában, Új-Zélandban, Dél-Afrikában, Venezuelában összesen mintegy 22 000 disszidens él.

Ausztráliában

ezek közül 13 000 telepedett le. Membery, a Bécsben működött ausztráliai kivándorlóbizottság elnöke egy sajtóértekezleten maga is kénytelen volt beismerni, hogy az „Ausztráliába került magyar disszidensek jelentős része eddig nem tudott beilleszkedni a helyi viszonyok közé". Közismert, hogy milyen szörnyű helyzetbe kerültek a Dominicába kivándoroltak, akik közül végül is négyszáznak sikerült kivívnia, hogy vissza- szállítsák őket Európába. Nemrég Brazíliából érkezett sürgős, segítséget kérő levél: 700 magyar disszidens él az úgynevezett „Virágok szigetén" felállított táborban. Éheztetik, bántalmazzák őket. Ezzel a bánásmóddal azt akarják elérni, hogy szerződést írjanak alá, amelyben embertelenül nehéz munkára, őserdőirtásra vállalkoznak.

Európában 68 000 disszidens maradt.

Angliába

21 000 magyar érkezett, akik közül mintegy másfél ezren hazatértek, ötezer pedig tovább vándorolt Ausztráliába és Kanadába, 14 ezer pedig a szigetországban telepedett le. Fő problémájuk ugyancsak a munkanélküliség. A Sunday Express egyik októberi száma szerint annyi munkanélküli magyar menekült tódult Londonba, hogy több mint ezren kóborolnak munka és hajlék nélkül az angol főváros utcáin. David Ward, az egyházak menekültsegélyező szolgálatának szóvivője arról szólt, hogy a menekültek tucatszámra őgyelegnek a londoni parkokban, és az egész éjjel nyitva tartó kávémérésekben, menedéket keresnek. A Sunday Express említett cikke a Londonba özönlés legfőbb okát az északi ipar-

vidékek munkanélküliségének növekedésében látta. Különösen súlyos a helyzete az Angliában dolgozó magyar bányászoknak. Ismeretes, hogy az angol széntanács 1957 elején mintegy 2000 magyart képezett ki bányamunkára. Az angol szakszervezetek – hogy védjék a szervezett munkások ezektől a kiszolgáltatott, a munkásszolidaritáson kívülálló emberektől – határozatot hoztak, hogy nem engedik meg a magyarok leszállását a bányákba. A kétezer kiképzett bányász egy része azonban később mégis munkába állt. Most azonban ők is elvesztették állásukat, mert – amint a Daily Telegraph már 1958. április 11-én jelezte – a bányászszakszervezetek és a bányák közül az idegen munkaerők alkalmazásáról szóló egyezmény kiköti, hogy létszámfölöttiség esetén először az idegen munkásokat kell elbocsátani.

Nyugat-Németországban,

ahol szintén mintegy 14 000 magyar keresett, de nem talált új otthont, a munkanélküliség még nem öltött olyan méreteket, mint az Egyesült Államokban vagy Angliában. A nyugat-németországi magyarok legnagyobb része azonban szintén elégedetlen helyzetével. Egyöntetű panasz – s erről a hazatértek nagyon sok tényt és adatot mondtak el –, hogy a gyárak munkaintenzitása messze felülmúlja azt az ütemet, amelyben a mi gyári munkásaink dolgoznak. A disszidenseket ugyanakkor alacsonyabb bérért dolgoztatják, mint a német munkásokat. Különösen szembetűnő ez

Svájcban,

ahol tízezer magyar telepedett le. A svájci magyarok nagy többsége segédmunkásként dolgozik, a szakmunkások jelentős hányada sem kapott szakképzettségének megfelelő munkát. A segédmunkások – s különösen a női betanított munkások – órabére igen alacsony, s elmarad a hasonló munkát végző svájciaké mögött. A disszidens értelmiségiek keresete is kisebb, mint a svájciak részére megállapított fizetés. Az ipari szakmunkások havi keresete ugyan valamivel több az egyes szakmákban megfelelő itthoni forintkeresetnél, de naponta átlagosan 10–12 órát töltenek munkahelyükön, s ebből 9–10 órát dolgoznak.

A Franciaországban

élő tízezer magyar sorsáról mindennél többet mond, hogy közülük – a Kleines Volksblatt *című bécsi burzsoá lap közlése szerint – több mint kétezren kényszerültek be az idegenlégióba. Nagyon kevesen tudtak a franciaországi magyarok közül gyökeret verni, s ez nem is csodálható, hiszen Franciaország is a munkanélküliség rémével hadakozik. Vonatkozik ez a többi nyugat-európai államra, s fokozott mértékben Olaszországra, amely szintén fogadott be magyar disszidenseket, akik most osztoznak azokban a terhekben, amelyek az illető ország dolgozóinak vállára nehezednek.*

A disszidensek körülbelül 10 százaléka még mindig nem jutott tovább.

Ausztriából,

ahol több mint 16 000 magyar él, s közülük 8000 még mindig lágerekben lakik. Helmer osztrák belügyminiszter, akit a Die Welt *című nyugatnémet lap, hízelgően a „disszidensek atyjának" nevezett, egyre könyörög a nyugati államoknak, hogy tegyék lehetővé az Ausztriában rekedt disszidensek továbbvándorlását. Helmer júliusban kijelentette, hogy ha a magyarok közül 7700-at a többi ország átvesz, akkor a fennmaradók ausztriai elhelyezéséről és munkába állításáról ő gondoskodik. Az Amerikai Egyesült Államok ekkor ígéretet is tett, hogy lehetővé teszi további háromezer magyar bevándorlását, a kanadaiak pedig további 1100 disszidens átvételét vállalták. Az ígéreteket azonban mindeddig nem teljesítették.*

Ausztriára egyébként valóságos „nemzeti csapást" jelent a több mint 16 000 ausztriai magyar disszidens. Ez annál is érthetőbb, mert a különböző országok a bevándorlási engedélyek megadásakor alaposan megrostálták a jelentkezőket, s így általában csak azok maradtak Ausztriában, akiket más országok különböző okokból jobbnak láttak nem befogadni. Hogy mást ne mondjunk, a „politikai menekültek" között több mint kétezer szokásos köztörvényes bűnöző él az osztrák lágerekben. A többi Ausztriában maradt disszidens legnagyobb része

szakképzetlen vagy munkakerülő. Egyre inkább nyilvánvaló, hogy egyszerűen nem tudnak velük mit kezdeni.

*

Íme, ez lett a külföldre szakadt tízezrek sorsa. Természetesen nem mindenkit sújt a munkanélküliség, s vannak olyanok is, akik megtalálták számításaikat. Ezek száma 20 százalékra tehető. Akadnak közöttük politikai kalandorok, hazaárulók, gazdasági bűnözők, de akadnak becsületes dolgozó emberek is. Mintegy tízezerre becsülhető azoknak a száma, akik mint munkavállalók megtalálták a helyüket, s legalább anyagi vonatkozásban (hiszen cikkünkben nem szóltunk a honvágyról, környezetről, szórakozásról, szokásokról és más, különben nagyon fontos tényezőkről) nem csalódtak. Meg kell végül jegyeznünk azt is, hogy az egy-egy országban letelepedettek számára vonatkozó adataink nem pontosak. Gyakran előfordul, hogy valaki az egyik országból átköltözik a másikba, s ilyenkor mindkét ország statisztikájában szerepel mint letelepedett magyar disszidens. – Pintér István

*

IRODALMI ÚJSÁG

200 EZER MAGYAR SZERTE A VILÁGON
Disszidens körkép 1958 karácsony előtt

A Népszabadság *1958. december 21-i számában ezzel a címmel közölt könnyfakasztó tudósítást az emigrációba kényszerült 200 000 magyarról. A körképet nyilván Budapesten rajzolták, és színeit is az olcsó propaganda palettáján keverték. A körkép alakjai majdnem kivétel nélkül a szenvedő, nyomorgó magyart ábrázolják, de hogy a tárgyilagosság látszatát keltse, a cikkíró megjegyzi, hogy a menekültek öt százaléka megtalálta helyét idegenben. Ebben az öt százalékban természetesen a hazaárulók, politikai kalandorok és gazdasági bűnözők nagy száma is*

bennfoglaltatik. Így a körkép rendkívül látványos műalkotássá vált, de mindenesetre veszélyes vállalkozás is, mert hitelességét Magyarországon is könnyűszerrel ellenőrizhetik.

Az Irodalmi Újság *helybeli tudósítások alapján közöl egy másik körképet. Címe:*

Disszidens körkép karácsony után

A menekültek mintegy 50 százaléka az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában telepedett le. Minden budapesti állítás ellenére egyetlen embert sem „csábítottak" az észak-amerikai kontinensre. Hogy mégis volt valami csábereje az amerikai kontinensnek, ez kétségtelen, mert különben nem csökkentették volna a bevándorlási létszámot.

Az *USA 38 000 magyart fogadott be*

A munkanélküliség csak a nagy ipari centrumokban sújtotta (átmenetileg) a magyar menekülteket. Cleveland a legnagyobb magyar központ az ipari városok közt, mégis csak – persze ez is sajnálatos – 811 munkanélküli magyarról számoltak be. Mihelyt a munkanélküliség az országban nagyjából megszűnt, normális lett a helyzet. Ma már alig van magyar munka nélkül, s ha van, többnyire saját hibájából, az illető túlságosan magas fizetési igényszintje miatt vagy személyiségéből eredő okokból.

Az igaz, hogy sok szakmunkás nem a szakképzettségének megfelelő helyen dolgozik – egyelőre. Hadiüzemek például csak állampolgárt alkalmazhatnak. Az amerikai életszínvonal mellett azonban az átlagos munkabérekből is meg lehet élni, sőt tollasodni. A magyar menekültek viszonylagos jómódúságát bizonyítja a sokszor hazaküldött csomag. Sokan vettek már házat is, persze részletre.

A szakemberek (mérnökök, tudósok) mind elhelyezkedtek. A több mint ezer nyilvántartott szakemberből összesen talán húsznak volt átmeneti állásproblémája két év alatt. Az észak-amerikai kontinensen (Kanadát is beleértve) az Észak-amerikai Egyetemi Szövetség kimutatása szerint a menekült magyar diákok helyzete így alakult:

	USA	Kanada
Teljes diáklétszám	1869	958
Az országos szervezethez tartozik	1450 (78%)	460 (48%)
Ösztöndíjjal tanul	805 (42%)	293 (30%)
Kölcsönből tanul	209 (11%)	150 (16%)
Önerejéből tanul	90 (5%)	20 (2%)
Lemorzsolódott, vagy még nem tanul	695 (38%)	461 (49%)
Befejezte tanulmányait	40 (2%)	34 3%)

Miután a menekültek mind megkapják rövid időn belül a „zöld kártyát", vagyis állandó tartózkodási engedélyt, a jövőben a helyi segélyszervek támogatásában is részesülhetnek. Ez azt jelenti, hogy egy újabb munkanélküliségi hullám – ami nem is valószínű – még átmenetileg sem okozna komoly problémát. A munkanélküli segélyben is egyre nagyobb számban részesülhetnének, hiszen lassanként alig lesz a menekültek közt olyan, aki nem dolgozott féléven át ugyanazon a helyen (ami általában a munkanélküli segély kiutalásának az előfeltétele).

Mindent összevetve, a magyar menekültek az Egyesült Államokban a szabadság mellett emberhez méltó életlehetőséget is találtak, a tavaly nyári – átmeneti – munkanélküliséget, ami csak kis hányadukat érintette, átvészelték s ma már sokkal nagyobb anyagi biztonsággal néznek a jövő elé. –y –n.

Kanadáról

már részletes tájékoztatót adott az Irodalmi Újság. A helyzet azóta lényegében nem sokat változott. A részleges és időleges munkanélküliség idején a munkavállalók annyi munkanélküli-segélyt kapnak, amennyi egy személy lakását és élelmezését fedezi. A szakmunkások, amennyiben szakmájukban dolgoznak, három-négy szobás lakást és autót tarthatnak. A segédmunkások, a legalacsonyabb bért számítva, frizsideres, telefonos, központi fűtéses lakásban lakhatnak. Háztartásukban három személyt fejenként körülbelül 2800–3000 kalóriával tudnak ellátni. Tíz százalékra tehető azoknak a száma, akik nyáron az ország erősen

iparosodó északi részében dolgoznak, ahol a kereset 30–40 százalékkal több, mint délen. Az itt keresett összegből komolyabb összeget is tudnak tartalékolni. Az értelmiségiek, ha nem is teljes számban, de nagy százalékukban – különösen a technikusok – saját szakmájukban dolgoznak.

Sokan már önállósították magukat és nem csekély azoknak a száma, akik már házat is vásároltak.

Az 1959. január 1. óta életbelépett kötelező betegbiztosítás nagymértékben könnyítette az új bevándorlók életét is. – N. D.

Újmagyarok **Ausztráliában**

Minden beilleszkedés nehéz, ez nehéz volt mind az új, mind a régi emigránsoknál. A régiek zöme úgynevezett DP múlt után látta meg az ausztrál partokat, élelmiszerjegyes és koplaló esztendők, munkanélküliség, pokróccal elválasztott táborszobák és a sehonnaiságból fakadó hánytvetett élet és megalázottság után. Megérkezvén, ezek boldogan kaptak az első munka után a háború utáni ausztrál prosperitásban, és nyolc év múlva többnyire saját házban hallgatták szívszorongva a BBC-t, Free Europe-ot és minden elképzelhető adó híreit a magyar forradalomról.

Aztán megjöttek az első hajók. Az első hajókat a kormány kiküldött képviselői fogadták. Ezek nem obskurus dipik voltak, hanem akikről a világ beszélt. Aztán mindig több hajó jött, és repülőgép, az újság elfakult, hétköznapi jelenség lett, a fogadótáborok megteltek, a szabadsághősökből esetek lettek, akiknek munkát kellett adni, és munka nem mindig akadt hamarosan. A világot egyéb hírek foglalkoztatták, és Ausztrália itt állott 13 000 glóriás bevándorlóval, akik jó része az elmúlt eseményektől mámorosan még (melyet csak öregbített a világ részvéte) nem a dipik alázatos attitűdjével, hanem bizonyos igényekkel mustrálták a felkínált állásokat és lehetőségeket az ausztrál munkásparadicsomban. Akik ezzel az attitűddel érkeztek, már az első napokban csalódtak, az első állásokban csalódtak, és átkozták a mostoha sorsot a hálátlan Nyugatot és a kapitalista vircsaftot.

Ám bámulatos az a gyorsaság, amivel túlnyomó többségükben skartba tették a glóriának kijáró igényeket.

Az első év után a tervek kezdtek teljesedőbe menni. Sok család, ám kevesebb egyedülálló, túlteljesítették a normát. A betétkönyvek szaldója állandóan emelkedett, egyszer csak lecsökkent, de ezzel egy időben új név jelent meg egy telekkönyvi betétlapon. Varázslatos gyorsasággal indultak új magyar vállalkozások, két pék megvett egy elhanyagolt pékműhelyt, és elkezdett krumplis kenyeret sütni, egy reggel saját üzlete előtt húzta fel a redőnyt a volt cipészsegéd, a kaposvári tornatanárnak eszébe jutott régi szenvedélye, és a gyárból hazajövet megmetszett egy rózsafát, aztán otthagyta a gyárat, mert azon vette magát észre, hogy tizennégy kertje van és ebből jobban megél, mert kézről kézre adják, fiatalemberek autóba ültek, hogy nekivágnak északnak, mert emelkednek a rézárak és a bányákban jobban lehet keresni.

Mindenki tanul angolul, és az ember fél a túlságosan jó eredményektől: Imréből Jim lett, és a gyermekek angolul játszanak…

Persze ez az érem egyik oldala, melyből alig lesz hír. A hír azokból a magánosan vagy csapatkákban csatangoló fiatalokból lesz, akik közül néhány a bűnügyi krónikába kerül, vagy hazamegy. Mert ilyen is akad, és ilyen kerül az újságokba. Ausztráliából nem lett kaland, Ausztrália nem egzotikum. De az Európába visszatérő hajókon mindig lehet találni magyart, igaz, köztük olyant is, aki annyira brit lett, hogy nem akar tovább Ausztráliában élni, hanem Angliában. – D. A.

12 000 menekült **Franciaországban**

Az 1956-os forradalom leverése után közel 12 000 magyar menekült érkezett Franciaországba. A francia kormány, valamint számos magánszervezet mindent elkövetett annak érdekében, hogy az újonnan érkezett magyarok beilleszkedését megkönnyítse. A családi, illetve baráti kapcsolatokkal rendelkező új menekültek, valamint a francia nyelvet már némiképpen ismerők helyzete természetesen lényegesen könnyebb volt. De az ilyenek száma nem haladta meg az újonnan érkezettek 20 százalékát.

A többiek hosszú hónapokon keresztül a menekülttáborokban voltak kénytelenek élni nem a legjobb körülmények között.

Több mint két esztendővel Franciaországba való érkezésük után tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy az új menekültek túlnyomó többsége megtalálta számítását, és a franciák számára is súlyos gondot jelentő lakásproblémán kívül nagyobb gondjaik nincsenek. A szakmával rendelkezőknek sikerült elhelyezkedniök, és állásukban francia kollégáikhoz hasonló előnyöket élveznek. Ami a szakmai tudással nem rendelkező új menekülteket illeti (nevezetesen azokat, akik Magyarországon mint alkalmazottak dolgoztak), beilleszkedésük természetesen nem volt könnyű, és sokan még ma is nehéz testi munkával keresik kenyerüket. A Franciaországba érkező diákok jelentős része kapott ösztöndíjat, és noha az idei tanévben az ösztöndíj megújítása nem mindegyiküknél járt sikerrel, a hivatalos és magánszervek nyújtotta segítség (egyetemi menza, lakás stb.) általában lehetővé tette tanulmányaik folytatását. Többen közülük kitűnő eredménnyel vizsgáztak.

Általában tehát a mindenki számára nagy problémát jelentő lakáskérdés megoldatlanságain kívül a becsületesen dolgozó új menekültek helyzete jobb, mint Magyarországon volt.

Két kategória kivétel: a „kivételezettek" (művész emberek, régi szakemberek, francia tudással még hazulról rendelkező értelmiségiek), akik összehasonlíthatatlanul jobban élnek, mint Magyarországon, és ezentúl teljes szabadságot élveznek, valamint az a kisszámú, de a francia életbe beilleszkedni nem tudó – vagy nem akaró – elem, aki nyomorog. Számuk megegyezik a „kivételezettekével": pár száz emberről van szó mindkét esetben, az utóbbiak nagy része előbb-utóbb valószínűleg visszatér Magyarországra. (A 12 000-ből eddig 700-an tértek vissza, beleértve a fiatalkorúakat is.) Ez utóbbi kategória tagjai közül többen az idegenlégióba mentek, és egy egészen jelentéktelen kisebbség pedig teljesen a züllés útjára lépett, de ezek általában már Magyarországon sem tartozhattak a társadalom „krémjéhez". – T. S.

Németországban nincs munkanélküli menekült

Nyugat-Németország az októberi forradalom után 17 200 magyar menekültet fogadott be. Az új menekültek kivétel nélkül elhelyezkedtek. A német kormány menekültügyi minisztere, Oberlander, egyik legutóbbi beszédében külön hangsúlyozta, hogy nincs munkanélküli magyar menekült Nyugat-Németországban. Munkanélküli Nyugat-Németországban egyébként sincs; statisztikai kimutatások szerint a munkanélküliség egy százalék alatt van. Az új menekültek többsége is előre megállapodott munkaszerződéssel települt át az ausztriai táborokból Nyugat-Németországba. Az elmúlt nyáron végigutaztam a Ruhr-vidéket, és személyesen is beszéltem számos magyar menekülttel. Természetesen elégedetlenek voltak, mint ahogyan a menekültek mindenütt elégedetlenek. És persze alig várják az időt, hogy hazatérhessenek – egy viszonylag szabad hazába. Nem a kereset miatt elégedetlenek, hiszen Magyarországon soha nem gondolhattak arra, hogy egyheti munkabérért újszabású öltönyt vehessenek, egy-két esztendő után modernül berendezett, szép és kényelmes lakásokban élhessenek, lefizetésre rádiót, televíziót, zenegépet vagy motorkerékpárt, sőt autót is vehessenek. Elégedetlenek a munka miatt, mert sokan még mindig bányákban dolgoznak (szerződésük egy évre szólt), mert nyelvi nehézségek, ismeretség, kapcsolat hiánya miatt nemigen találják helyüket és szakmájukat az idegen környezetben. És elégedetlenek, mert a jólét mindig relatív; Európának talán a leggazdagabb országában fizikai és lelki fájdalom munkásnegyedekben élni és relatíve rosszabbul élni, mint a németek, akik a maguk hazájában élnek, és nem két esztendő, de az ötvenes évektől megindult konjunktúra munkájának gyümölcseit és jólétét élvezik. Nem tudjuk, hogy az elmúlt két esztendőben számszerűen hányan tértek innen vissza Magyarországra; tértek vissza, de leveleikből tudjuk, hogy honvággyal gondolnak azóta ezekre a küzdelmes, nehéz, de szabad és jóléti életre. – V. I.

Az ausztriai helyzet

Ausztriában jelenleg mintegy 12 500 úgynevezett „újmagyar menekült" tartózkodik. 1959 januárjában a pontos számot igen nehéz megállapí-

tani, mert a kivándoroltatás – elsősorban az Egyesült Államokba – a salzburgi ICEM átmenő állomáson keresztül gyors ütemben halad. A hónap első két hetében több mint négyszázan hagyták el az Osztrák Köztársaság területét, ebből 327 személy utazott Észak-Amerikába.

A kettős drótsövény és aknazár ellenére még mindig érkeznek menekültek Magyarországról.

Az Ausztriában élő tizenkét és fél ezer új menekült közül ötezer lakik szociális otthonokban, különböző diákszállásokon és az osztrák hatóságok által fenntartott lágerekben. Az 1956-57-ben felállított nagy tranzit lágerek közül már csak kettő működik: Traiskirchen és Kagran.

Saját lakásában, illetőleg albérletben lakik 7000 magyar. Bécs XI. kerületében az osztrák belügyminisztérium már átadta az első 52 összkomfortos lakást, amelyet magyarok részére építettek. További lakásépítkezések folynak a XX. és a XXI. kerületben. A segélyszervezetek megkezdték az UNO lakáskölcsönök kifizetését. A lakáskölcsön-akció mintegy 1000 embert érint.

A különböző osztrák egyetemekre az 1958/1959-es tanévben 1128 menekült magyar diák iratkozott be. Ezek közül 809 részesül ösztöndíjban, 313 saját költségén tanul. Az Innsbruck közelében létesített iselsbergi magyar középiskola fenntartására az Egyesült Államok és Ausztria összesen 100 000 dollárt irányzott elő. Tankönyvek céljaira a bécsi érsekség 5000 dollárt adott át a magyar diákszervezeteknek.

A Bécsben székelő Philharmonia Hungarica, a magyar menekültekből alakult zenekar 1959. január 16-án adta 75. ünnepi hangversenyét a Musikverein nagytermében. A fiatal menekült magyar művészek közül a következők kötöttek 1958/1959-ben szerződést: Gáncs Edit: Bremai Opera, Tamássy Éva: Wiesbadeni Opera, Schmidt Károly: Bécsi Opera; Szarvas Janina: Bécsi Opera, Remsey Győző: Kölni Opera, Tóth Miklós: Wiesbadeni Opera, Kapossy Andor: Mannheimi Opera. A karmesterek közül Melles Károlyt a luxemburgi rádió fő-zeneigazgatónak szerződtette, Kulka Jánost a Müncheni Opera, Kertész Istvánt az Augsburgi Opera kötötte le. Vázsonyi Endre zongoraművészt a floridai Zeneművészeti Főiskola hívta meg.

Az Ausztriában élő magyar menekültek közül körülbelül 8000 kíván végleg letelepedni az Osztrák Köztársaságban. Hetven százalékuk állandó munkaviszonyban áll. Az újmagyar menekültek automatikusan egy évre kapnak munkavállalási engedélyt. Szó van arról, hogy 1959-ben ez a formaság is megszűnik.

Az újmagyar menekültek közül már többen felvették az osztrák állampolgárságot. A belügyminisztérium az „államérdek" paragrafusra való hivatkozással rendkívül megkönnyíti az újmagyar menekültek honosítását. – R. S.

A legelőnyösebb **Európában**...

„Svédországnak nincs ismeretlen katonája, de ismert tábornoka sem" – *írja útinaplójában Kosztolányi közel 25 évvel ezelőtt. Találó megjegyzését elmondhatjuk ma is, de kétévi itt-tartózkodás tapasztalataiból merítve, talán a következményeit is ennek, mindennapi életünkben.*

150 éves béke, ebből kifolyólag egy erős, jól megalapozott gazdasági élet, s ami emellett a legkézzelfoghatóbb valóság, legnagyobb eredmény: a szociális intézkedéseknek olyan kifejlesztett és modern formája, amely majdnem egyedül áll az egész világon. De Svédország észak is, hideg, zárkózott, külföldieknek sokszor unalmas. Általános vélemény, hogy a svéd társadalom az idegenekkel szemben természetszerűleg merev és tartózkodó. Igen, ez az egyik meghatározója életünknek itt, s kétségtelenül ez váltotta ki a legnagyobb nemtetszést a magyar menekültekből. De mégis beilleszkedünk ebbe a környezetbe, a jég érezhetően s egyre gyorsabban olvadozik. Ez persze könnyen változhat személy és környezet szerint, egy dologban azonban tiszta szívvel általánosíthatunk: nagy ügyesség, veleszületett tehetség kell ahhoz, hogy valaki Svédországban nyomorogjon. Ahogy 25 évvel ezelőtt Kosztolányi, úgy mi sem láthatunk itt koldusokat. Csupán a Népszabadság *s néhanapján más budapesti lapok határtalan „fantáziája" a megmondhatója, miért éppen a szó igazi értelmében elenyésző, esetleges anyagi nehézségekkel küzdő kisebbséget állítja a középpontba.*

A példák – nem íróasztalnál kiagyalt példák! – hosszú, hosszú sorát lehetne felhozni bizonyításként, de maradjunk csupán a svéd sta-

tisztikánál. Ez pedig, bármennyire is furcsa, százszázalékos pontosságú adatokat közöl. Eszerint pedig a Svédországba menekültek gazdasági helyzete a legszilárdabb és legelőnyösebb egész Európában. A tekintélyes svéd napilap, a „Svenska Dagbladet" szerint ezt a megállapítást a nemzetközi menekültszervezetek is elismerték évi jelentésükben. – T. G.

(folytatjuk)

*

IRODALMI ÚJSÁG, 1959. ÁPRILIS 1.

200 000 MAGYAR SZERTE A VILÁGON
Magyarok Angliában

A forradalom után Anglia minden korlátozás nélkül fogadta be a magyar menekülteket. Eredetileg 22 000 magyar jött Angliába. Ezekből kb. 6000 utazott tovább más nyugati országokba, legtöbbjük Kanadába. Mintegy 2000 tért vissza Magyarországra. A magyar menekültek angliai fogadtatását két tény jellemezte. Az egyik, hogy az emigrációs előírások szigorúságán féltékenyen őrködő angol hatóságok egy tollvonással eltörölték minden korlátozást, a másik pedig az, hogy az érzelmi megnyilvánulásokban nem éppen tobzódó angolok példátlan spontaneitással siettek a magyar menekültek segítségére. Ez a segítőkészség elsősorban a magyar menekültek számára gyűjtött fontmilliókban jutott kifejezésre, a ruhaajándékokban, önkéntes nyelvtanárok, tolmácsok, szociális segítők seregében és munkaalkalom biztosításában.

A hazatérők elégedetlenségének forrása főként a túlzott várakozásokban és igényekben keresendő, másrészt abban a tényben, hogy a menekültek egy része (elsősorban, akik hazatértek) nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy új országban, nincstelenül, mindent elölről kell kezdeni. A hazatért elégedetlen menekültek közül sokan úgy érezték,

hogy a Nyugatnak és Angliának is erkölcsi kötelessége a magyarokat a legmesszebbmenően támogatni – ennek a támogatásnak a mértékét némelyek egész groteszk módon értelmezték: ezeket felháborította, hogy nyelvtudás nélkül, első munkahelyükön kevesebbet kerestek, mint az évek óta ott dolgozó angolok. Tehát a csalódás forrása a Nyugat erkölcsi kötelességének vitatható értelmezéséből származott.

A menekültpszichózis mellett a magyar menekültek beilleszkedését még a következő tényezők befolyásolták:

1. A nyelvtudás mértéke. Ez döntően meghatározta a munkalehetőséget, a kapott munka minőségét, az angol kapcsolatok kiépítését és szorosabbra fűzését.

2. Legtöbb esetben a lehangoló éghajlat sem volt alkalmas a menekült kedélyállapotának megjavítására.

3. A nem otthonában étkező magyar másik bánata Angliában az étkezés. Az angol ételek táplálóak és jó minőségűek (gyári kantinban, vendéglőben és menzán egyaránt), mégsem olyanok, mint amihez a magyar gyomor szokott.

Ami az árak és bérek viszonyát illeti, a szakmunkás ritkán keres heti 10–15 fontnál kevesebbet. Ami ennek vásárlóértékét illeti: férfi cipő 3-5 font, öltöny 10-15 font, rádió 15-20 font, kerékpár 20-25 font stb. Részletre itt is mindent lehet vásárolni, televíziós készüléktől mosógépig, családi házig és autóig.

A lakbér Angliában aránytalanul magas, hetenként 2-4 font körül, mérettől és fekvéstől függően. Persze ennél sokkal drágább lakbérek is vannak. Jelenleg még kb. 200-300 menekült él táborban. Több ún. nemzetközi hostelt ugyancsak a lakáshiány enyhítése érdekében tartanak fenn. A British Council és a helyi szervek sok esetben siettek a menekültek segítségére a lakásprobléma enyhítése érdekében: számos családi házat tataroztak és magyarok rendelkezésére bocsátottak, más esetben lakás- vagy házkölcsönt adtak. Erről egyelőre nem állnak rendelkezésünkre statisztikai adatok.

Ugyancsak nehéz megállapítani, statisztikai adatok hiányában, milyen az átlagmenekült életszínvonala. Annyi biztos, hogy a nyelvi aka-

dályok leküzdése után s az első idők nagyobb, hézagpótló családi beruházásai után, a magyar menekültek sem élnek „alacsonyabb" életszínvonalon, mint az angolok. Ez pedig meglehetősen magas.

Angliában közel 400 magyar diák tanul különböző ösztöndíjakkal az ország majdnem minden egyetemén. Ők talán minden idők legszerencsésebb menekültjei, ösztöndíjuk gondtalan tanulást biztosít, legtöbbjük már sikeresen megbirkózott a nyelvi nehézségekkel, és tanulmányi eredményük általában kielégítő. A szünetekben dolgoznak, és megtakarítják a nyári kontinentális útravalót. Nehéz eldönteni, hogy Anglia „jó" vagy „rossz" ország a magyar menekült számára. Sokan mondják, hogy Anglia messzebb van a kontinenstől, mint azt a földrajzi távolság indokolná, mások nem is tekintik Európa szerves részének. Tény, hogy az angol ember társadalmi szokásai, kapcsolatai és érzelmi megnyilvánulásai élesen elütnek a kontinensen és Magyarországon megszokottaktól. Angliát az idegen lassan tanulja meg méltányolni. Mégis az idő múlásával egyre világosabbá válik, hogy a világ egyik legkellemesebb országa, ahol a méltányosság, szabadság és emberi méltóság fogalmát a legtöbb tartalommal sikerült megtölteni több évszázad szorgalmas munkájával. – P. J.

Magyarok ***Svájcban***

A magyar forradalom leverése a svájci népet mélyen megrendítette, és olyan elemi erővel nyilatkozott meg a segítőkészsége, amilyenre példa itt még nem volt. A kis ország aránylag nagyon sok magyar menekültet fogadott be. A pár hónap alatt érkezett 13 500 magyart először átmeneti táborokban helyezték el, ahol feltáplálták és ruhaneművel bőségesen ellátták őket, miközben a lehető leggyorsabban lakást és állást szereztek számukra. A táborokból két-három hét múlva mindenki elutazott, és megkezdte önálló életét. A svájciak ehhez is minden segítséget megadtak. A családok két-három szobás összkomfortos lakáshoz jutottak (pedig itt is van lakáshiány), az egyedülálló fiatalokat részben a segélyegyesületek, részben a lakosság karolta fel, a kiskorúak számára bentlakásos otthonokat alapítottak. A munkaképtelenek havi létminimumot és betegellátást, a szakmunkások és az értelmiségiek nagy része saját szakmájában munkát kapott. Még állami alkalmazásba is kerültek magyarok, ami ugyancsak először fordul elő külföldiekkel Svájc történetében – sőt, a posta véglegesítette is az ott elhelyezkedett magyarokat. Az egyetemi hallgatók valamennyien ösztöndíjjal folytathatták tovább tanulmányaikat.

Két év alatt háromezerrel csökkent a magyarok száma. Az elutazottak részben tengerentúlra mentek, részben visszatértek Magyarországra. A megmaradt több mint tízezer magyar nagy utat tett meg helyzetének stabilizálására. A családok maguk erejéből egészítették ki háztartásukat bútorokkal, háztartási gépekkel, igen sokan megvalósították régi álmaikat, és motorkerékpárt, autót, zongorát vásároltak. Sokan nyitottak önálló üzletet, műhelyt, irodát is. Az egyetemi hallgatók sikeresen megbirkóztak a nyelvi nehézségekkel és tanulmányaikkal. Ezen a héten például 17 magyar menekült nyerte el Zürichben a mérnöki diplomáját. A megérkezéskor kapott ruhanemű pedig, mihelyt kicserélték a használt holmit újra, lassan hazavándorolt Magyarországra abban a sok ezer csomagban, amit a nehéz helyzetben élő otthoniak megsegítésére küldtek.

A társadalmi beilleszkedés az új környezetbe azonban nem történt olyan gyorsan, mint az anyagi talpra állás. A svájci nép igen szorgalmas, rendkívül takarékos, pénzét jól beosztó, puritán gondolkozású, zárkózott. A magyarországihoz képest magas fizetésektől és bérektől, no meg a pénz vásárlóértékétől elszédült magyarok eleinte pánikszerű vásárlásba kezdtek, ami érthető módon nem tetszett az ittenieknek, s pazarlóknak, könnyelműeknek minősítették a magyarokat. Főleg a német nyelvű kantonokban alkalmazkodtak nehezen a magyarok az ottani mentalitáshoz. A francia részen aránylag könnyebben jött létre a magyarok és svájciak között a jótékonyságon túlmenő emberi, baráti kapcsolat. Mindenütt rontja azonban a magyarok jó hírét, ha a svájci közönség az újságokból magyarok kihágásairól, esetleg bűncselekményeiről értesül. Felháborodást keltett, amikor legutóbb egy Ausztriában menedékjogot élvező magyar két svájci rendőrt gyilkolt meg. Bizony, nem

könnyű ilyen esetek után megőrizni a svájciak bizalmát, megbecsülését, barátságát, hiszen a magyarokat – akiknek annyit adtak és annyi erőfeszítést tettek boldogulásuk érdekében – sokkal érzékenyebben figyelik, mint bárki más külföldit. – K. Á.

Venezuela, *mint minden nyugati állam...*

Amikor 1956 novemberében megindult a magyar menekültek áradata Nyugat felé, Venezuela kormánya magára vállalta 5000 menekült befogadását. Az első szállítmány 1957 elején érkezett Venezuelába, kb. 70-80 ember, és ezután is csak vontatottan folyt a szelektálás, illetve a szállítás, úgyhogy 1957 folyamán mindössze csak 400-450 magyar menekült lépte át a venezolán határt. Ekkor a dél-amerikai országban alapvető politikai változás következett be, az új, ideiglenes kormány nem vállalta elődjének valamennyi kötelezettségét, és a bevándorlást teljesen felfüggesztette, ennek során a magyar bevándorlást is.

Azok között, akiknek sikerült még bejutniuk, képviselve volt minden korosztály, csecsemőktől kezdve aggastyánokig és minden foglalkozási ág. Venezuela, mint minden nyugati állam, szeretettel fogadta a magyarokat, mint szabadsághősöket ünnepelte őket, de semmiféle hivatalos lépést nem tett elhelyezésük érdekében. Éppoly kevéssé, mint az évek során bevándorolt mindenféle nemzetiségű mintegy félmillió régi bevándorolt érdekében. Az ország mérhetetlen gazdagsága, soha nem látott méretű fejlődése, nagy munkaerőszükséglete, hallatlan lehetőségei azonban hamarosan pótolták, amit a kormány elmulasztott, és a venezuelai bevándoroltak túlnyomó részének nemzetközi viszonylatban is magas életszínvonalat biztosítottak.

Így történt ez most az újmagyar bevándorlók esetében is. Túlnyomó részük az elmúlt másfél-két év alatt rendesen jövedelmező állást szerzett, annak ellenére, hogy a nyelvi nehézségek esetleg más foglalkozási térre utalták őket, mint a tanult mesterségük. Ez a körülmény egyébként kis kóstolót adott a sokat emlegetett „amerikanizmus"-ból amelynek egyik jellegzetes jegye, hogy a hivatástudatot az érvényesülési vágy helyettesíti, és a legtöbb ember élete során többször változtatja foglalkozását.

Az újmagyarok általában elégedettek sorsukkal. Megismerkedtek a szabadság általuk eddig soha nem ismert mértékével, a bőség végtelen arányaival, a természet új, meglepő szépségeivel, s ezek pótolják számukra némiképpen a pótolhatatlant: a hazai tájat, az anyanyelvet, a családi és baráti környezetet, szóval a Hazát, amelyből senkinek sem adódik kettő. Ha van elégedetlenség, ebből fakad. – M. Gy.

Újmagyarok **Argentínában**

Talán sehol sem várták a magyar menekülteket olyan szeretettel, mint Argentínában. Amikor a lapok közölték, hogy néhány magyar kisgyermek is Nyugatra menekült, s szüleik meghaltak vagy eltűntek, több mint tizenegyezer család fordult a menekültügyeket intéző argentínai kormányszervezethez, hogy vállalnak gondozásra magyar fiúkat és lányokat, felnevelik őket, mint saját gyermekeiket.

A forradalom leverése után 1972 magyar menekült érkezett Argentínába. Ez az Európa nagyságú ország mostanában éppen súlyos gazdasági válsággal küszködik. Több mint tízéves gazdasági zűrzavar után a Frondizi-kormány meghirdette a „két szűk esztendő" programját: a két év alatt az argentínai munka és a külföldi tőke segítségével megépítik az ország alapiparát, megerősítik az energiatermelést, és kitermelik a petróleumot. A gazdasági krízis minden vonalon érezhető – de azért ma is Argentínában kapható a legjobb és legolcsóbb hús, és a textiláru is olcsóbb, mint bárhol másutt a világon. A magyar mérnökök és szakmunkások azonnal munkához jutottak, legtöbbjük elégedett, és nem egy foglalkozik azzal a tervvel, hogy bankkölcsönnel családi házat építsen.

A legnagyobb gondot a lakásprobléma okozza. Buenos Aires mágnesként vonzza a bevándorlókat és az argentínai belterületek lakosságát. Noha újabban 40 emeletes felhőkarcolókat építenek, a belvárosban nincs elég lakás. Néhány száz menekült vidékre utazott, a Cordillerák lejtőjére, Mendoza és Cordoba vidékére, ahol könnyebben találnak lakást. Sok magyar menekült jutott kitűnő álláshoz a cordobai Kaiser autógyárban.

Természetesen, akár a régi emigránsok, az új menekültek is gyakorta évekig küzdenek a kezdet nehézségeivel. Több család visszatért Európá-

ba, néhányan Magyarországra is. Része van ebben a magyar követség hazatelepítési kampányának is. Latin-Amerikában csupán Argentínában működik magyar kommunista követség, amelynek ügynökei beszivárogtak a magyar kolónia minden rétegébe, természetesen az új menekültek közé is. Iparkodnak elégedetlenséget szítani, és a menekülteket szélsőséges politikai irányzatok felé sodorni.

Azokat a fiatal menekülteket, akik nem szakmunkások, gyakran elkapja a vándorlás láza, úgyszólván hetenként kelnek át a Cordillerák hegyláncán Mendozából Chilébe, avagy Santiago de Chiléből Argentínába.

Két év után megállapíthatjuk, hogy az argentínai magyar menekültek mintegy 50 százaléka megtalálta számítását, rendezett körülmények között él, anyagiakban gyarapszik, 30 százalék tisztességesen megél, de még nem illeszkedett be az argentínai társadalomba, 10 százalék vándorol Chilébe, Brazíliába, Uruguayba és vissza, 10 százalék pedig nem dolgozik rendszeresen, sőt olykor rossz hírét kelti nemcsak a forradalomnak, hanem a magyarságnak is. A kikötőnegyed kocsmáiban töltik idejüket, szidják az argentínai közállapotokat, egyik-másik a rendőrségi őrszobákon is gyakori vendég. – V. L.

Magyarok **Peruban**

A magyar forradalom visszhangot keltett a perui gyermekek lelkében is. A forradalom után még a cipőfényesítő gyermekek is elmentek a Magyar Segélybizottsághoz, és 240 solt adtak át azzal a céllal, hogy segítsenek a magyar gyermekeken, akik harcba szálltak az orosz tankok ellen. A Pro Hungria segélybizottság húszezer dollárt gyűjtött a forradalom után, a pénzt elküldte Ausztriába. A gyűjtés adminisztrációját ingyen végezte a Perui Kereskedelmi Kamara női személyzete.

Peru sohasem fogadott be nagy tömegben emigránsokat. Most is csak azoknak a magyar menekülteknek adtak perui beutazási vízumot, akiknek rokonaik élnek az országban. Ezek azonnal találtak munkát, megélhetésük az első napoktól kezdve biztosított volt. – F. I."

*

S végezetül: az *Irodalmi Újság* közöl egy - természetéből fakadóan névtelen, vagy legalábbis nem azonosítható - levelet, amely állítólag Budapestről érkezett. Lehet persze kételkedni a levél valódiságában, fel lehet fedezni benne a nyilvánvaló propagandaszándékot - azonban a levél, annak megfogalmazása nyilvánvalóan a külföldi magyar lét dokumentuma. Annak irodalmi szintű leírása, hogyan látták 1959-ben a külföldre menekült magyarok a kádári konszolidációt.

Emigráció Magyarországon

Azt írod, Barátom: „Ti nem tudjátok odahaza, mit is jelent az emigrációban élni." Ha most itt ülnél szemközt velem, nem kellene egyetlen szót sem szólnom, úgyis megértenél. De messze vagy, egy óceán választ el bennünket egymástól, így tehát írnom kell, hogy megtudd: nincsen igazad. Te azt hiszed, csak ti vagytok emigránsok, ti, akik Angliában vagy Ausztráliában, Torontóban vagy Stockholmban éltek. Tévedtek. Én is emigráns vagyok, én, aki itt élek Budapesten, lakásom ablakából a Dunára látok, és csendes nyári éjszakákon felhallatszik hozzám a Szigetről a zene. Én is emigráns vagyok, Barátom, ugyanolyan emigráns, mint te. Még akkor is, ha a villamoson magyarul kérem a jegyet és a kiszolgálótól a KÖZÉRT-ben „fél kiló félbarna kenyeret" kérek, nem pedig „brot"-ot vagy „bread"-et, mint ti odakint. Igen, a nyelv körülöttem: az anyanyelvem, az utcák, a táj régi ismerős és emlékeim azonosak a várossal, amelyben élek.

De minden más... idegen. Éppen olyan idegen, mint neked az a világ, amelybe negyvenéves fejjel beleszülettél. A plakátok itt, a házak falain, magyarul hirdetik az „élenjáró" ipar termékeit, mégis idegenül szólnak hozzám. Ha néha-néha kézbe veszek egy újságot, látom, hogy a szavak magyarok... és mégis, ha elkezdek olvasni egy cikket, egyszer csak azon kapom rajta magam, hogy nem értem a mondatokat, mintha valami torz, különös, számomra érthetetlen nyelven írták volna. Reggel be a hivatalba, este haza a hivatalból. Ez az életem. Nem nyitom ki a rádiót, mert sosem tudom, mikor zúdul rám egy idegen és ellenséges világ frázis-

tömege. Ha ismerőssel beszélgetek, és véletlenül odalép valaki, akit ő ismer, de én nem, a szavak megfagynak bennem és a nyelv imamalomszerű frázisából húzok elő néhányat, nehogy némán álljak és ez, isten őrizz, gyanús legyen. Tudatom felfogja, hogy honfitársak vesznek körül, mégis – az óvatosság teszi-e, vagy csak egyszerűen a félelem – idegenebbek számomra, mint neked az az ismeretlen francia, akit a párizsi utcán kérdezel meg: nem tudja-e véletlenül, merre van a Rue St. Michel?...

Hiszed-e mindezt, Barátom? Nem tudom, hogyan éltek ti odakint, külső emigránsok. Nem tudom, hányszor feküsztök nyitott szemmel az ágyban, álmot várva és közben idézitek a Logodi utcát, vagy a Városligetet, a debreceni Nagyerdőt, vagy a Mátra bukfencező patakjait... De hidd el... mi, belső emigránsok is ugyanígy fekszünk ágyainkban, álomtalan szemünket a mennyezet árnyaira meresztjük és – ugye, hiszel nekem? – honvágyat érzünk.

Mint ahogy itt mondják: honvágyunk van a honvágyatok után."

1956. november-decemberben valóságos menekültáradat indult el Magyarországról Nyugatra, a remélt szabadság, egy félelem és nyomorúság nélküli élet reményében.
Kétszázezer ember indult neki a nagyvilágnak. Egy nagyvárosnyi ember. Kik is voltak ők? Mi késztette őket a sokszor pillanatok alatt elhatározott távozásra? Hogyan oszlott meg ez a tömeg? Mennyit veszített Magyarország kor, családi állapot, iskolázottság, foglalkozás és más csoportosítások szerint? Hová, milyen országokba kerültek, és hogyan, milyen úton? „Könyvek tucatjai szólnak az októberi felkelésről, tanulmányok tucatjai a magyar politikai emigráció történetéről – írja a szerző. – Egy valami hiányzik csupán. Annak a rettegéssel és reménnyel teli, zűrzavaros pár hónapnak, sokszor évnek a története, ami alatt ez a kétszázezer ember, önmaga sorsát alig kormányozva, hányódott táborok és vizsgálóbizottságok, konzuli osztályok és segélyszervezetek között. Drámákkal és rémtörténetekkel teli idők voltak ezek. Összecsapások. Éhségsztrájkok. Rabszolgának eladott magyarok, s legfőképpen: várakozás – és újra várakozás.
Ez a pár hónap, néhány év nem közömbös a magyar nemzet sorsa iránt érdeklődőknek. Még élnek a résztvevők, a szemtanúk, olvashatók a korabeli újságcikkek. Most kell számba venni, mi is történt valójában, most kell megmenteni nagyon fontos részleteket a felejtés elől."
Ezt az izgalmas történetet dolgozza fel Sós Péter János könyve, dokumentumok alapján, kellő alapossággal – tárgyilagosan és szenvedéllyel.

ISBN 963 9567 73 6

9 789639 567733

1680 Ft

Magyar exodus

Sós Péter János

Magyar exodus

Gondolat